

Santeri Alkio

Suomen Keskustan aatteellisena fundamenttina

Tutkielma Santeri Alkion aseman rakentumisesta maalaisliitto-keskustapuolueessa.

Mikael Palola

Valtio-opin

pro gradu -tutkielma

Jyväskylä 15.5.2000

Valtio-opin laitos

Jyväskylän yliopisto

Tiivistelmä

Palola Mikael

Santeri Alkio Suomen Keskustan aatteellisena fundamenttina – Tutkielma Santeri Alkion aseman rakentumisesta maalaisliitto-keskustapuolueessa.

Pro gradu –tutkielma. Valtio-opin laitos. Jyväskylän yliopisto, 2000. (77s.)

Tutkielman kohteena on Santeri Alkion toiminta oman asemansa rakentamisessa sekä Alkion aseman myöhempi tuottaminen nykyisessä Suomen Keskustassa. Tutkielman ohjaajina toimivat professorit Sakari Hänninen ja Eeva Aarnio.

Tutkielman ensimmäisessä osassa tarkastellaan sitä tapaa, jolla Alkio lähestyi kuulijoitaan, kuinka hän valitsi oman yleisönsä ja miten hän onnistui argumentoinnillaan vakuuttamaan lukijansa ja kuulijansa ja luomaan itsestään kuvaa luotettavana puhujana saavuttaen näin itselleen johtavan aseman maalaisliitto-keskustapuolueessa. Tutkielman jälkimmäisessä osassa tarkastellaan Alkion myöhempiä tuottamista ja erityisesti Alkion nimen varaan tuotetun puolueen fundamentin rakentamista.

Tutkimusmenetelmä on sovellutus valitulle aineistolle. Tekstianalyysia on pyritty tukemaan kontekstin tuomalla lisäinformaatiolla. Tutkielmassa on pyritty kontekstuaalisen menetelmän tarjoaman kontekstikartan avulla, mutta ensisijaisesti pelkästään tekstejä uudelleen lukemalla löytää Alkion tuotannosta niitä teemoja, joiden varaan Alkio on oman asemansa rakentanut ja joiden varaan tuota asemaa on myöhemminkin onnistuttu tuottaa. Tässä pyrkimyksessä on tukeuduttu erityisesti Aristoteleen retoriikanteoriaan ja Perelmanin argumentaatioteoriaan.

Tutkielmassa havaittiin, että Alkion asema on syntynyt kahdessa eri vaiheessa. Alkio onnistui omalla määrätietoisella toiminnallaan hankkimaan itselleen vahvan aseman suomalaisessa yhteiskuntaelämässä. Hän onnistui täyttämään kapitalistisen kehityksen ja uudenaikaistumisen valtavirrasta syrjään jääneen maatalousväestön muodostaman tyhjän poliittisen areenan ja sai näin verrattain yhteisen maaseutuväestöstä muodostuvan erityisyleisönsä, jonka suostutteluun Alkio ryhtyi useiden haltuunsa saamien vaikutuskanaviensa avulla. Jatkuvan yleisönsä kanssa käymänsä vuorovaikutuksen ansiosta Alkio onnistui säilyttämään kosketuksensa yleisöönsä ja sen tarpeisiin ja muuttamaan suostuttelun keinoja aina yleisönsä vaatimusten mukaisiksi

Ikonimaiseen asemaan Alkio nostettiin heti hänen kuoltua. Alkion hautajaiset muodostuivat eräänlaiseksi Alkion pyhittämistapahtumaksi. Alkion myöhemmästä tuottamisesta ovat vastanneet useat alkio tutkijat, jotka ovat onnistuneet luomaan Alkiosta ja Alkion toiminnasta sellaisen kuvan, jonka varaan puolue toimijat ovat voineet rakentaa puolueelle perustan eli fundamentin. Juuri Alkion nimen avulla on onnistuttu luomaan puolueelle uskomus kerran asetetusta perustasta, pysyvästä doktriinista, ikään kuin puolueen yläpuolella leijuvasta aatteesta ja puoluetta koossapitävästä voimasta ja toiminnan perustasta.

Avainsanat: Santeri Alkio, fundamentti, maalaisliitto-keskustapuolue

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
1 JOHDANTO	4
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	7
1.1 TUTKIMUKSEN AINEISTO	7
1.2 AIKAISEMPI ALKIOTUTKIMUS	9
1.3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	12
3 METODI	13
3.1 ARISTOTELEEN RETORIKKATEORIA	15
3.2 PERELMANIN ARGUMENTAATIOTEORIA	17
4 SANTERI ALKION SALAISUUS	20
4.1 POPULISTINEN SELITYS	22
5 ALKION TOIMINNAN EDELLYTYKSIÄ	24
5.1 AIKA JA OLOSUHTEET	24
5.2 YHTEISKUNNALLINEN HERÄÄMINEN	31
5.3 PUOLUEEN SYNTYMINEN	35
6 ALKION YLEISÖ JA VAIKUTUSKANAVAT	38
7 ALKION UTOPIA	45
7.1 IHANNE IHMISET	53
7.2 IHANNE YHTEISKUNTA	56
8 ALKION MYÖHEMPI TUOTTAMINEN	58
9 ALKION ASEMAN HEIKKENEMINEN	65
10 YHTEENVETO	70
LÄHTEET	

JOHDANTO

Kesäkuun 17. päivänä 1862 syntyi Laihialla tavalliseen maalaisperheeseen perin tavallinen poikavauva. Pojan tulevaisuutta ennustaen hänen vanhempansa antoivat hänelle nimeksi Aleksander, Suurruhtinaskunnan maineikkaimman poliittisen henkilön Aleksanteri II mukaan. Huolimatta Aleksanderin vanhempien Aleksanteri II kohtaan osoittamasta kunnioituksesta otti poika myöhemmin itselleen käyttöönsä nimen Santeri Alkio. Santeri Alkiona tämä poika lähti seuraamaan J. V. Snellmanin viitoittamaa tietä pyrkimyksensä rakentaa itselleen vastaavanlaista asemaa suomalaisessa yhteiskuntaelämässä.

Alkion elämänsä (1862-1930) kantaa yli erilaisten aikakausien ja elämänmuotojen murrosten. Elämän alkumetrejä leimaa suuret nälkävuodet ja Venäjän Suomeen kohdistamat sortotoimet, mutta hänen elämänsä huipentuu valtiollisen historiamme varhaisina vuosina Venäjän vallan kumoutumiseen ja Suomen itsenäisyyteen. Alkion kuollessa aikaa alkavat sävyttää jo niin yleisradio kuin funktionalismi ja lapuanliikekin sekä Saksan lehtien otsikoihin ilmestynyt Adolf Hitlerin nimi. Alkion elämän aikana Suomi siis muuttui uomiinsa vakiintuneesta maatalousyhteiskunnasta teollistuvaksi valtioksi. Hän eli aikakautta, jolloin maailmaa liikuttaviin ponnevoimiin yhtyi uusia historiallisia tekijöitä tekniikan ja tehdasjärjestelmien mullistaessa tuotanto-olosuhteita. Samalla kansojen syvät rivit alkoivat yksilöityä täysivaltaiseen kansalaisuuteen. Uudet vapauttavat aatteet ja niiden tasoittamat sivistysedellytykset sekä laajentuvat tietoyhteydet havahduttivat myös tämän laihialaisen pojan arvojensa uudelleen arviointiin.

Tällaista yhteiskunnallista murrosaikaa eläneenä olisi Alkio yksi pätevimpä tuon ajan historiallisia todistajia, joita meillä nykypolven edustajilla voisi olla. Joudumme kuitenkin pahoittelemaan sitä, ettei Alkio koskaan ehtinyt ”penkoa muistiinpanojaan ja naputella paperille” omaa elämänsä, kuten hän oli suunnitellut ja luvannut tekevänsä juuri pari päivää ennen kuolemaansa. Hänen omaelämäkerrallinen aineistonsa jäi joihinkin satunnaisiin päiväkirjamerkintöihin, mutta tämä ei ole estänyt hänen suunnitelmiansa ja unelmiensa toteutumista. Ehkäpä juuri päinvastoin.

Toimittuaan ensin isältään jääneen velkaisen maakaupan kauppiana alkoi Alkio elättämään itseään lehtimiehenä ja kirjailijana. Romaaniensa ja useiden eri lehtien sivuilla julkaistujen kirjoitustensa avulla hän onnistui tuomaan esille omat näkemyksensä aikansa yhteiskunnasta niin taidokkaasti, että

myöhemmät sukupolvet ovat antaneet Alkiolle hänen tavoittelemansa, osittain jopa Snellmaniin verrattavan ikonimaisen aseman suomalaisessa yhteiskuntaelämässä.

Poliittisesti Alkio oli aluksi nuorsuomalaisten kannattaja, mutta nousi myöhemmin perustetun maalaisliiton keskeiseksi ideologiksi ja aatteelliseksi patriarkaksi ja puolueen fundamentiksi. Tästä huolimatta ei Alkio ollut pelkästään vain ideologi, vaan myös taitava poliitikko. Eduskuntaryhmässään hän tuntuu olleen kiistaton moraalinen ja aatteellinen johtaja, vaikka kuten Alanen on todennut Kallion toimineen monissa käytännön asioissa etunenässä. (Alanen 1976, 605-608)

Tunnetuimmaksi Alkion poliitikon uran vaiheisiin nousee hänen tulisieluinen taistelunsa tasavaltaisen valtiomuodon puolesta. Hän olikin poliitikkona enemmänkin julistaja ja periaatteiden vartija kuin käytännön järjestelijä. Useissa aikaisemmissa alkiotutkimuksissa kiistetään Alkion olleen henkilökohtaisen vallan tavoittelija. Tätä väitettä tukee erityisesti Alanen, jonka mukaan Alkio suostui ministeriksikin vain, koska katsoi siten voivansa parhaiten edistää yhtä tärkeintä tavoitettaan, kielto lakia. (Alanen 499-622, 635-642)

Tässä tutkielmassa Alkiota tarkastellaan Alasen väitteistä huolimatta nimenomaan henkilökohtaisen vallan tavoittelijana. Alkio hankki valtaa ja rakensi määrätietoisesti omaa henkilökohtaista asemaansa toimittamalla kahta lehteään, toimimalla pitkään kansanedustajana, osallistumalla aktiivisesti niin puolueen, nuorisoseuraliikkeen kuin raittiusjärjestöjen johtotehtäviin sekä kirjoittamalla yhteiskunnallisia tendenssiromaanejaan. Oman asemansa rakentamisessa Alkion on todettava jossain määrin myös onnistuneen. Tähän on varmasti vaikuttanut ratkaisevasti Alkion yleisesti tunnustetut puhujanlahjat. Useiden eri lähteiden antaman yhtäpitävän todistuksen mukaan Alkio oli tavattoman vaikuttava puhuja, jonka puheet usein perustuivat vain summittaisen jäsenyykseen, mutta jotka hehkuivat moraalista ja sosiaalista paatosta ja pitivät kuuntelijat herpaantumattomana otteessaan. Juuri yleisesti tunnustettujen puhujanlahjojensa vuoksi Alkiota alettiin kutsua ”Laihian profeetaksi”, jolla kuvattiin moraalin korostusta hänen esiintymisensä sisällössä ja julistuksellisuutta sen muodossa. (Mäki 1948, 78-83; Alanen 1976,605-608, Takala 1980, 3)

Laihiolla tavallisena poikana syntynyt mies loi tällä profeetallisella toiminnallaan sellaisen pohjan, jonka varaan hänen asemaansa on myös myöhemmin voitu rakentaa ja jonka perusteella hänelle on vuosikymmenten kuluessa annettu tavallisuudesta suuresti poikkeava asema. Tutustuessani pojalle annettuun arvostettuun asemaan voisin todeta, kuten kyseinen poika itse on aikoinaan todennut Pyr-

kijälehdessä julkaistussa kirjoituksessaan Jumalasta: ”Jos Jumala voitaisiin tieteellisesti todistaa, täytyisi hänen olla verrattain vähäpätöinen olento ja mitä pitemmälle tiede tietänsä käy sitä suuremmaksi Jumala ihmisten mielissä kasvaa.”

Tarkoitukseni ei tässä tutkimuksessa ole nostaa Alkiota Jumalan rinnalle. Sen sijaan tavoitteenani on tarkastella sitä tapaa, jolla tämä laihialainen poika onnistui saavuttamaan patriarkaalisen asemansa Suomen Keskusta rp:ssä. Alkio on toiminut puolueen korkeimpana auktoriteettina ja päätösten legitimoijana vielä vuosikymmeniä kuolemansa jälkeenkin aina näihin päiviin saakka. Konkreettisesti Alkion ikonimaista asemaa puolueessa kuvaa hänen muotokuvansa, joka yhä on puolueen eduskuntaryhmän huoneessa ja joka kokonsa ja keskeisen paikkansa ansiosta jättää puolueen presidentit Kekkonen mukaan lukien näkymättömään asemaan.

Alkion asema tulee hyvin esille myös Suomen Keskustan periaateohjelmissa, joiden mukaan Santeri Alkio on puolueen periaatteiden merkittävin esille tuoja, ja jonka aatteellisen testamentin sanotaan yhä olevan puolueen arvopohjan ydin. Oman arvopohjan tuntemus tuntuu kuitenkin jo tämän päivän puolueessa verrattain vähäiseltä. Puolueessa kyllä vannotaan alkiolaisen ihmisyyssaatteen nimiin, mutta sen enempää alkiolaisuutta kuin ihmisyyttäkään ei ole kyetty eikä ehkä edes yritettykään täsmällisesti selvittää. Sen sijaan, että puolueessa pyrittäisiin Alkion esiin nostaman poliittisen linjan käytännön toteuttamiseen näyttää pelkkä Alkion nimeen vannominen nousseen puolueen perustana pidetyksi alkiolaisuudeksi. Nojautuessaan tällaiseen alkiolaisuuteen puolue onkin kenties nojaamassa tyhjiin.

Minäkään en pyri antamaan alkiolaisuuskäsitteelle ”oikeaa” sisältöä. Sen sijaan tavoitteeni on löytää Alkion tuotannosta ja toiminnasta niitä elementtejä, joiden varaan periaateohjelmassa mainittu aatteellinen testamentti on mahdollisesti rakennettu. Onnistuiko Alkio todella luomaan ja testamenttaamaan puolueelle sellaisen ideologian, jonka varaan puolueen toiminta voisi yhä tänä päivänäkin perustua, kuten periaateohjelma antaa ymmärtää? Vai loiko Alkio vain niin hyvin toimivat pelitilan, jossa löytyy paikka erilaisille toimijoille? Ehkä Alkio kirjoittikin vain johdannon kirjaan, jonka kirjoittamiseen voivat kaikki halukkaat osallistua ja näin myöskin löytää kirjastaan haluamiaan vastauksia. Uskoisin, ettei Alkio ainakaan itse luonut alkiolaisuuskäsitettä, samoin kuin ei myöskään Marx nimitellyt sosialismia marxilaisuudeksi. Ehkäpä Alkio oli enemmänkin se tavallinen laihialainen poika, eikä alkuunkaan niin suuri mies kuin hänestä myöhemmin luotu kuva antaisi aiheita olettaa. Py-

rinkin tästä lähtökohdasta käsin löytämään niitä mahdollisia teemoja, joiden varaan Alkio asemansa rakensi ja joiden varaan alkiolaisuutta on myöhemmin onnistuttu tuottamaan.

Alkio on puolueessa saavuttamasta asemastaan huolimatta melko tuntematon. Harvat tuntuvat tietävän, mitä Alkio todellisuudessa on sanonut. Alkio on siis puolueen sisälläkin todellinen mysteeri ja ehkä Alkion asemaa on tätä tietämättömyyttä hyväksi käyttäen onnistuttu myöhemmin rakentamaan ja ehkä juuri sen tähden Alkion nimeä on voitu käyttää puoluetoiminnan korkeimpana auktoriteettina ja toiminnan legitimoijana. Koska kukaan ei oikein tunnu tietävän, mitä Alkio todella on sanonut on Alkion suuhun puoluetoimijoiden ja etenkin ns. alkiotutkijoiden toimesta voitu laittaa lausumattoimiakin sanoja ja näin saada yleinen hyväksyntä tehdyille päätöksille.

Viime vuosina näyttää tilanne kuitenkin muuttuneen. Alkiokortin teho ja käyttö päätösten perusteluna on selvästi vähentymässä ja Alkioon viitataan enää vain todellisissa juhlapuheissa. Tämä Alkion aseman mureneminen nouseekin yhdeksi tämän tutkielman mielenkiinnon kohteeksi.

2. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 AINEISTO

Pyrin tässä työssäni löytämään sellaisia Alkion tuotannosta esiin nousevia teemoja, joiden varaan Alkion asema on mahdollisesti voinut rakentua. Minulla ei ole mahdollisuutta käydä perusteellisesti läpi koko Alkion painettua tuotantoa, joka eräiden arvioiden mukaan käsittää jopa 25 000 – 30 000 sivua, joiden lisäksi on Vaasan maakunta-arkistossa laaja kokoelma Alkion henkilökohtaisia papereja sekä hänen päiväkirjansa. Toisaalta suuri osa Alkion tuotannosta on oman tutkimukseni kannalta verrattain epäolennaista. Mielenkiintoni kohdistuu ensisijaisesti siihen Alkion tuotantoon, joka on ollut suuren yleisön saatavilla ja näin ollen osana Alkion aseman muodostumista.

Olen valinnut aineistokseni erityisesti Alkion kaunokirjallisen tuotannon sekä hänen yleisesti tunnetuimmat ns. asiatekstit. Valitsin kaunokirjallisen tuotannon tutkimukseni materiaaliksi, koska juuri romaanien kautta tulee parhaiten esille Alkion tapa lähestyä ja vakuuttaa yleisöään. Romaaneissaan Alkio tuo esille aikansa yhteiskunnassa vallitsevia epäkohtia. Nostaessaan romaaneissaan esille köyhien asiaa hän samalla pyrkii esittämään ratkaisuehdotuksensa vallitseviin epäkohtiin. Alkion

romaani- ja novellituotantoa pidetään aivan yleisesti tendenssikirjallisuutena, jossa tulee esille Alkion yhteiskunnallisia näkemyksiä ja ihanteita. Alanen on todennut omassa Alkiota käsittelevässä elämäkertateoksessaan Alkion romaanien Murtuvia voimia, Palvelusväkeä, Jaakko Jaakonpojan sekä Uuden ajan ja Patriarkan olevan jo alunperinkin tarkoitettuja enemmänkin yhteiskunnallisiksi ja kasvattaviksi teoksiksi, kuin puhtaiksi kaunokirjallisiksi romaaneiksi. (Alanen, 1976, 114-124)

Jukka-Pekka Takala perustelee tukeutumistaan omassa tutkimuksessaan Alkion romaaneihin sillä, että Alkion romaanit ovat suhteellisen laajoja, harkiten ja huolellisesti laadittuja teoksia. Niissä on pyritty ottamaan tarkasti huomioon konflikteja, epäoikeudenmukaisuuksia ja kieroutumia ympäristössään. Sen sijaan Alkion teoreettisuontoiset artikkelit ovat romaaneihin verrattuna Takalan mielestä usein jääneet torsoiksi, joissa argumentti katkeaa kesken ja käsittely siirtyy yllättäen tasolta toiselle. Alkion romaaneista löytyy vastaus sellaisiinkin teoreettisiin kysymyksiin, joita Alkio tuskin tuli asettaneeksikaan. Takala onkin todennut Alkion kirjanneen niin monipuolisesti maalaisyhteiskunnan elämää, että hän tulee samalla väistämättään sivunneeksi samoja kysymyksiä kuin alan yhteiskuntatieteellinen tutkimuskin. (Takala 1980,23)

Alkion kaunokirjallisen tuotannon ohella keskityn myös Alkion ns. asiateksteihin. Suuren yleisön saatavilla olleita ja siksi tutkimukseni kannalta erityisen kiinnostavia näistä Alkion teksteistä ovat Ihminen ja kansalainen (1919) ja Yhteiskunnallista ja valtiollista (1919). Sen sijaan pelkästään lehtien palstoille jääneisiin tai vain Alkion henkilökohtaisissa papereissa esiintyviin asiateksteihin en tässä tutkimuksessani ole nojautunut.

Tutkiessani Alkion myöhempää tuottamista tukeudun puolueen puheenjohtajien tuotantoon ja erityisesti heidän pitämiinsä puoluekokouspuheisiin. Lisäksi pyrin tutkimuksessani hyödyntämään erilaisia muistelmia, joita varsinkin keskustapuolueen piirissä on perinteisesti totuttu kirjoittamaan.

2.2 AIKAISEMPI ALKIOTUTKIMUS

Tähän mennessä tehdyt Alkiota koskevat tutkimustyöt ovat käsitelleet lähinnä Alkion uskonnollia näkemyksiä ja ihmiskuvan elementtejä sekä yhteiskuntakehityksen lähtökohtia. Jonkin verran Alkiota poliitikkona on käsitelty yhteiskuntatieteen tutkimuksissa. Alkion ajatusten kansainväliset ja globaalit ulottuvuudet sen sijaan ovat vielä tutkimatonta aluetta, jos sellaisiksi ei lasketa Arja Mäkelän kansainvälisen politiikan alueen lisensointityötä (1984), joka käsittelee Alkion kasvatuslähtöisiä ja ihmisen kehitykseen liittyviä ajatuksia rauhanmallin muodossa tai Jouko Talosen vuonna 1985 julkaisemaa Alkion suhdetta sosialismiin ja sosiaalidemokratian kansainvälisyyteen käsittelevää tutkimusta. Tarkoitukseni ei tässä ole ollut esitellä jokaista Suomessa tehtyä Alkiota koskevaa tutkimusta, vaan seuraava esittely keskittyy tämän tutkielman kannalta olennaisimpiin töihin.

Aikaisempaa Alkio-tutkimusta voisi lähteä tarkastelemaan osana alkiolaisuuden tuottamista. Useat alkiotutkijat ovat onnistuneet yhdessä luomaan Alkiosta sellaisen kuvan, jonka varaan puolueen fundamentti on onnistuttu rakentamaan. Tästä huolimatta tukeudun omassa työssäni nimenomaan tähän aikaisempaan alkiotutkimukseen ja kirjallisuuteen. Tehtävänäni ei ole romuttaa Alkion ikonimaista asemaa. Myönnän, että tämä voi johtaa myös omassa tutkimuksessani puolueelliseen tai ainakin yksipuoliseen tulokseen. Puolueettomampaa ja kriittisempää Alkion elämänvaiheita kuvaavaa tutkimusta ei kuitenkaan ole ollut saatavilla. Kirjallisuuden puolueellisuudesta huolimatta olen mielestäni onnistunut luomaan totuudenmukaista kuvaa Alkion elämän vaiheista ja olosuhteiden tarjoamista mahdollisuuksista. Toisaalta en edes pyri aikaisemman alkiotutkimuksen avulla Alkion ajattelun systematisointiin.

Alkiotutkimuksen perusteoksiin kuuluvissa Liakan, Mäen, Tuomarin ja osin Alasenkin tutkimuksissa Alkiota kuvataan merkittävänä yhteiskunnallisena ajattelijana, mutta näissäkään tutkimuksissa ei ole pyritty Alkion ajattelua systematisoimaan. Kuisma (1981) on jopa pyrkinyt kuvaamaan Alkiota irrationalismin ja luonnonmystiikan profeettana. Lisäksi nämä tutkimukset, kuten suuri osa muustakin Alkiota koskevasta tutkimuksesta on tehty maalaisliitto-keskustapuolueen tai puoluetta lähellä olevien järjestöjen tarpeisiin ja pyynnöistä. Alkio-tutkimuksen perusteoksiin kuuluva Niilo Liakan elämäkertateos Santeri Alkio, Henkilökuvan ja elämäntyönpiirteitä (1932) on Valistusjärjestöjen opintotoimikunnan Liakalta tilaama työ, jota Liakka itsekkin kuvaa pintapuoliseksi enemminkin kiinnostuksen herättäjäksi, kuin varsinaiseksi elämäkertateokseksi. M.E. Mäen kirjoittama elämäkertateos Santeri Alkio, Hänen johtavat aatteensa ja toimintansa niiden toteuttajana (1948), on puoles-

taan Suomen Nuorison Liiton pyynnöstä ja aloitteesta syntynyt ja lähes kaikissa myöhemmissä Alkio-tutkimuksissa lähteenä mainittu teos. Nämä edellä mainitut tutkimukset ovat syntyneet suhteellisen vähäisen tutkimustyön tuloksena ja ennen kaikkea ne ovat syntyneet maalaisliitto-keskustapuolueen tai puoluetta lähellä olevien järjestöjen tarpeisiin antamaan tarkoitushakuistakin kuvaa Alkion elämästä, toiminnasta ja katsomuksista. Ehkä juuri tästä syystä systemaattinen ja kriittinen katsaus hänen yhteiskuntafilosofiaansa on jäänyt puutteelliseksi.

Mittavin Alkiota koskeva tutkimus on keskustapuolueen hallituksen Aulis J. Alaselta tilaama yli 700-sivuinen Santeri Alkio elämäkertä (1976). Käytän tutkimuksessani Alasen Alkio elämäkertää henkilö- ja myös poliittisen toiminnan osalta historiallisten tosiasioiden suhteen yhtenä peruslähde-oksena.

Alkion tuottamista jatkaa omalta osaltaan myös Maaseudun Nuorten Liiton Paavo Tuomarilta tilaama tutkimus Santeri Alkion yhteiskunnalliset aatteet (1971). Tutkimuksessaan Tuomari pyrkii esittämään kokonaiskuvaa Alkion yhteiskunnallisesta ajattelusta. Taustalla on koko ajan tavoite nostaa Alkio yhdeksi Suomen historian suurmieheksi, kuten Tuomari teoksensa esipuheessa toteaa: ”ajallisen välimatkan riittävästi etäännyessä vasta voidaan täydellisesti nähdä, että hän on yksi Suomen suurimmista miehistä (Tuomari 1971, 9).

Samoin Alkion tuottamista jatketaan myös maalaisliiton juhlakirjoissa, jotka ovat ilmestyneet Heräävä Maaseutu nimisenä sarjana. Näihin teoksiin on koottuna puoluejohtajien ja puoluetta lähellä olevien tahojen artikkeleita, joissa niinkään korostetaan Alkion asemaa puolueen toiminnalle.

Selvimmän kriittisempää - ja sen tähden työni kannalta yhtä merkittävämpää - Alkio-tutkimusta edustaa Jukka-Pekka Takala (1980), joka omassa sosiologian pro-gradussaan Santeri Alkion yhteiskunnallisen ajattelun logiikasta ja yhteiskunnallisesta taustasta pyrkii selvittämään omien sanojensa mukaan kahta Alkio-tutkimuksessa laiminlyötyä kysymystä: Alkion ajattelun teoreettista luonnetta ja yhteiskunnallista kytkeä. Takala päätyy tutkimuksessaan siihen, ettei Alkiolta löydy järjestelmällistä oppirakennelmaa, eikä hänen mielestään Alkiolla ole myöskään taloudellisissa käytännön pohdinnoissaan selvää teoreettista peruslinjaa ja päämäärää. Alkion teksteissä tulee esille sisäisiä ristiriitaisuuksia sekä selvästi virheellisiä ja puutteellisia tai ainakin yksipuolisia havaintoja aikansa yhteiskunnasta. Takala arvioi Alkion kiistattoman aseman maalaisliitto-keskustapuolueen ideologina perustuvan enemmänkin hänen populistiseen profetiaansa, kuin järjestelmälliseen oppirakennelmaan.

Omassa työssäni tukeudun Takalan ohella erityisesti Arja Sahlbergin (1995) väitöskirjaan ”Koivu sekä tähti” Ihminen, yhteiskunta, ihmiskunta Santeri Alkion tuotannossa ja poliittisessa toiminnassa. Tätä valintaa perustelen ennen kaikkea sillä, että Sahlbergin tekemä väitöskirja on ainoa olemassa oleva Alkiota käsittelevä väitöskirja ja nousee näin väistämättä yhdeksi perusteokseksi. Väitöskirjaan Sahlberg tarkastelee Alkion teoksia kasvatuksellisesta ts. kasvatustieteellisestä lähtökohdasta. Hahmotellessani Alkion esille nostamaa köyhänasiaa ja sen pohjalta luomaa utopiaa ihanneyhteiskunnasta tukeudun Sahlbergin esiin tuomiin Alkion romaneissaan luomiin kuvauksiin ihanneyhteiskunnasta ja tavoitteellisesta yhteiskunnasta.

Alkion suhdetta uskontoon on tutkinut mm. Raimo Rouhiainen (1958) omassa laudatur-kirjoituksessaan. Hänen tutkimuksensa mukaan Alkion uskonnollinen näkemys muotoutui hänen lähipiirinsä naisten kautta. Rouhiainen viittaa myös tolstoilaisuuden vaikutuksiin Alkion ajattelussa. Erityisesti Tolstoin vaikutusta Alkion maailmankuvaan on tutkinut Armo Nokkala kirjassaan tolstoilaisuus Suomessa, Aatehistoriallinen tutkimus. Alkion uskontosuhtetta koskeva kirjallisuus nostaa esiin erityisesti Alkion kielteisen suhtautumisen lunastusoppiin. Alkion kielteiset käsitykset lunastusopista ja ennen kaikkea sallimususkosta tulevat esille myös tässä tutkimuksessa.

Tukeudun työssäni myös Jaakko Nummisen (1961) teokseen Suomen nuorisoseuraliikkeen historia I. Vuodet 1881-1905 . Numminen tuo kirjassaan esille Alkion kasvatusohjelman pääalueet, joita ovat mm. edistysusko, itsekasvatus ja nuorisoseurakasvatus. Tulkintani mukaan Alkio rakensi ihanneyhteiskuntaansa nimenomaan edistysuskon ja nuorisoseuroissa opetetavan itsekasvatuksen varaan.

Alkiotutkimuksen yhteydessä nousee esiin myös Alpo Rusin Alkiota koskeva kirjallisuus. Rusi tutki omassa yleisen valtio-opin sivulaudaturtyössään Alkion yhteiskuntakäsityksiä materialismin ylivalan kritiikin näkökulmasta (1979). Myös yhdessä Juha Kuisman kanssa tekemässään Avaus äärikeskustaan teoksessa (1980) tulee esille Alpo Rusin Alkio tuntemusta. Avaus äärikeskustaan on samalla myös eräänlainen Alkion ajatuksille pohjautuva poliittinen toimintaohjelma. Juha Kuisma on puolestaan tarkastellut omassa tutkimuksessaan Snellmanin ja Alkion aatteet ajassamme Alkion sivistysajatusta yhteiskuntafilosofian näkökulmasta.

Kirjallisuuden alalta löytyy Alkiota koskevaa tutkimusta mm. Albin Ahosen, Martti Haavion ja V.I. Mikkosen toimittamassa tekstissä Aleksis Kivestä Saima Harmajaan Suomalaisten kirjailijoiden elä-

män kertoja (1943). Teoksessa Alkio kuvataan toimeliaana sanomalehtimiehenä, kirjailijana ja nuorisoseuramiehenä sekä poliitikkona, joka toteutti ihmisyyden aatetta toiminnassaan.

Niin kirjallisuuden alalta kuin useilta muiltakin tieteenaloilta löytyy useita pro gradutöitä, joissa Alkiota on tarkasteltu eri lähtökohdista käsin. Tällaisia ovat mm. Liisa Rautalan työ Alkion Puukkojunkkareista (1954). Työssään Rautala kuvaa Alkion tapaa tuoda romaaniensa ihmisten kautta esille ryhmien ja ympäristöjen ilmenemistä. Samoin Olavi Päiviön pro gradu (1952) Alkion maahenkisyydestä ja Irma Willmanin (1963) kyläyhteisön muutosta sekä Esko Väyrysen (1964) Alkion nuorisoseura-aatteiden uskonnollis-siveellisiä perusteita tutkivat laudaturtyöt. Edelleen esille nostamisen arvoisia ovat Lasse Kankaan (1978) Alkiota nuorisoseuramiehenä ja Tuomo Laitilan (1979) Alkion kasvatusajatuksia käsittelevät pro gradu tutkielmat.

2.3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Pyrin tämän tutkielman analyysiosassa etsimään selitystä Santeri Alkion maalaisliitto-keskustapuolueessa, nykyisessä Suomen Keskustassa saavuttamalle vahvalle asemalle. Tutkielmani johtava kysymys koskee sitä, mihin tämä Alkion saavuttama asema perustuu, jonka vertaista ei kukaan muu ole Alkion jälkeen onnistunut saavuttamaan. Tarkastelen ajankohdan Alkiolle tarjoamia mahdollisuuksia ja edellytyksiä, Alkion esittämää sanomaa ja yleisöä sekä hänen käyttämiään ja hallitsemiaan vaikutuskanaviaan. Valitsemastani aineistosta pyrin etsimään niitä esiin nousevia teemoja, joiden avulla Alkio onnistui suostuttelemaan ja vakuuttamaan oman yleisönsä ja joiden varaan myös myöhempi Alkion tuottaminen on voinut perustua.

Tutkielman lopuksi tarkastelen lyhyesti myös syitä viimeaikaiselle kehitykselle, jonka seurauksena Alkion käyttö puolueen korkeimpana auktoriteettina ja legitimoijana on vähentymässä. Mikä on johtanut Alkion kyseenalaistamattoman aseman murenemiseen nykyisessä Keskustapuolueessa?

Etsiessäni selitystä Alkion asemalle ja kuvatessani sitä tapaa, jolla Alkion nimen avulla on puolueelle onnistuttu tuottamaan perusta ja lopuksi Alkion aseman heikkenemistä tulen samalla sivunneeksi laajemminkin kysymystä puolueiden toimintatavoista ja kehitysvaiheista. Jokaisella puolueella uskotaan olevan kerran asetettu perusta, pysyväksi uskottu doktriini ja puolueeseen liitetty aate, jonka merkitys puolueen erivaiheissa on voinut suurestikin vaihdella. Tutustuessani Alkion asemaan ja

vaiheisiin puolueen perustana olen samalla tarkoittamattakin tullut kuvanneeksi yleisestikin puolueiden kehitysvaiheita.

3 METODI

Aatehistoriallisessa tutkimuksessa voidaan erottaa kaksi pääsuuntaa, tekstualistinen ja kontekstulistinen lähestymistapa. Tekstualistista metodia käyttäen pyritään sanomaan tutkimuskohteeksi valitusta tekstistä jotakin uutta ja löytämään nykyhetken kannalta mielekkäitä uusia avaimia tekstiin ainoastaan tekstiä uudelleen lukemalla (Sahlberg 1995, 19). Teksti otetaan sellaisenaan katselematta sen kirjoittajan sormiin ja kuuntelematta sen läpi erottuvaa aikalaiskeskustelua. Teksti pannaan vastaamaan kysymyksiin, jotka nousevat tämän hetken lukijan kontekstista, hänen ongelmistaan unohtaen kokonaan tekstin syntykonteksti. (Kanerva 1990, 6)

Etsiessäni Alkion tuotannosta niitä teemoja, joiden varaan Alkion asema on voinut rakentua en sovelta puhdasta tekstualismia, koska Alkion tekstejä on lähes mahdotonta irrottaa puhtaan tekstualistisen lähestymistavan edellyttämällä tavalla niiden omasta kontekstistaan. Alkion kirjallinen tuotanto perustuu pitkälti Alkion aikalaistensa ajatusten julkikirjoittamiseen. Hän ei siis varsinaisesti tuottanut mitään uutta, vaan hän vain kokosi ja kirjoitti ylös tuolloin yleisesti vallinneita mielialoja ja yhteiskunnallisia käsityksiä. Alkiokin oli siis oman aikakautensa tuote ja hänen tekstinsä aikalaiskeskustelun tulosta. Ja sen tähden Alkion tekstejä luettaessa on samalla pyrittävä kuuntelemaan niiden läpi erottuvaa aikalaiskeskustelua. Tutustuminen Alkion teosten ja kirjoitusten konteksteihin auttaa ymmärtämään niiden syntyä ja antaa paremman mahdollisuuden Alkion tarkoittamien merkitysten ymmärtämiselle. Tässä lähestytäänkin jo kontekstualistista metodia, jossa tekstien taustojen tutkiminen nousee itse tekstiä tärkeämpään asemaan, kun kirjoittajalla oletetaan olevan hallussaan enemmän tai parempia merkityksiä kuin lukijalla.

Tarkoitukseni ei myöskään ole Alkion merkitysten ja intentioiden täydellinen ymmärtäminen. En pyri luomaan systemaattista analyysiä tekstien taustoista tapauskohtaisesti, vaan pyrin tuomaan esiin vain joitakin olennaisia piirteitä tekstien syntyyn vaikuttavista taustoista. Menetelmäni on sovellutus valitsemalleni aineistolle. Uskon pintapuolisenkin kontekstiin tutustumisen helpottavan Alkion teksteissään esiin tuomien merkitysten ja teemojen ymmärtämistä. Kontekstin tutkiminen auttaa minua ymmärtämään Alkion tarkoittamia merkityksiä paremmin kuin mitä puhdas tekstualistinen tekstin

uudelleen lukeminen. Mutta kun tutkimukseni tavoitteena on löytää Alkion teksteistä niihin kätkeytyviä mahdollisuuksia nousee teksti itsessään kuitenkin tärkeimmäksi tutkimuskohteeksi. Se mitä Alkio ehkä on teksteillään tahtonut esittää, ei välttämättä anna vastausta kysymykseeni hänen asemastaan. Alkion tekstejä on voitu käyttää hänen asemansa rakentamisessa alkuperäisestä kontekstistaan ja kirjoittajasta itsestään ja hänen tarkoituksistaan irrotettuna. Kun teksti on jo irronnut kirjoittajalta lausumatta jääneistä tarkoituksista, sitä voidaan ja pitääkin tarkastella ainakin osittain kirjoittajastaan riippumatta. Niinpä minäkin etsin kontekstuaalistisen menetelmän tarjoaman kontekstikartan avulla, mutta ensisijaisesti pelkästään tekstejä uudelleen lukemalla Alkion teksteistä niitä teemoja joiden varaan Alkio on asemansa rakentanut ja joiden varaan sitä on myöhemmin onnistuttu tuotamaan. En siis ohjaa lukijan huomiota tarpeettomasti taustojen yksityiskohtiin.

Tekstuaalistisen analyysin tukemista kontekstilla puoltaa myös Alkion tapa käyttää teksteissään käsitteitä julistajan vapaudella. Lukijalle nuo ei ”filosofin tarkkuudella” käytettyjen käsitteiden merkitykset jäävät helposti tekstin loppuessa avoimeksi, jolloin kontekstuaalistinen tulkinta on lähes välttämättömästä käsitteen merkityksen edes kohtuulliseksi purkamiseksi. Samoin soveltamaani metodia puoltaa valitsemani aineiston heterogeenisuus ja erityylyisyys. Tarkastelen Alkiota niin ajattelijana kuin kirjoittajana sekä hänen monitahoista toimintaansa yhteiskunnallisena vaikuttajana. Arja Sahlbergin toteaa Alkio poikkeavan muista poliittisista ajattelijoina juuri monilaatuisen tekijämiehisyytensä vuoksi. Alkio toimi muista poliittisista ajattelijoina poiketen monella alalla, kauppiana, sanomalehtimiehenä, nuorisoseuramiehenä ja poliitikkona (Sahlberg 1995 21.). Tämä tekijämiehisuus löi leimansa Alkion ajatteluun ja teoksiin. Kun poliittiset ajattelijat ovat yleensä olleet teoreetikkoja ja tutkijoita, poliitikko ja kauppias-kirjailija Alkio oli hyvin käytännönläheisesti ja leimallisesti kasvatuksellisesti ja kasvatusoptimistisesti orientoitunut. Paras tulos tämän tyyppisen autorin laadun kuvaamisesta saavutettaneen yhdistämällä tekstianalyysiä ja kontekstin tuomaa lisäinformaatiota. Tekeväni metodivalintaa perustelen Sahlbergin tavoin myös sillä, että tutkimuksessani hyödyntämäni Alkion tekstit jakautuvat kahteen luokkaan, romaaniteksteihin sekä yhteiskunnallisiin kirjoituksiin. Kontekstin tuomaa lisäarvoa hyödyntämällä uskon onnistuvani välttämään ainakin karkeimpia virhetulkintoja. (Sahlberg 1995, 219)

Johtuen ehkä juuri Alkion tekijämiehisyydestä lähentelee hänen tapansa kirjoittaa käytännönläheistä puhetta. Alkion tapa välittää viestinsä ja maailmankuvansa romaaneissaan ja yhteiskunnallisissa kirjoituksissaan on pateettinen tapa puhua suoraan köyhien puolesta ja köyhille ihmisille. Alkiota alettiinkin nimittää kansankirjailijaksi, koska hän ei kirjoittanut akateemista tai intellektuaalista tekstiä

suppealle akateemiselle lukijakunnalle (Aleksis Kivestä Saima Harmajaan 1943,124). Sen sijaan hänen kirjoituksensa lähestyvät oraalista puhetta, mikä ei ole yleisesti ollut tektualistisen tutkimusmenetelmän kohteena. Tämäkin puoltaa puhtaan tekstualistisen lähestymistavan hylkäämistä tässäkin tutkimuksessa.

Alkion teksteihin liittyy myös tyylillinen ongelma ”julistajan (nietzscheläisen tahtoihmisen) ongelma” (Sahlberg 1995, 22). Alkion teksti on enemmänkin oraalista puhetta kuin kirjoitettua tekstiä. Tällaisesta puheesta leimuaa läpi profetaan paatos, innostus, halu sanoa, kertoa ihmisen kasvun mahdollisuudesta ja sitä kautta maailman parantamisen, toivon mahdollisuudesta

Alkion tekstit romaaneja myöten ovat kirjoitettu kirjailijan omalle väelle, köyhälle kansalle kuin puheena tuolle väelle. Sahlberg on todennut Alkion olleen välittäjä köyhän kansan puolesta ja Hakalehto on omassa tutkimuksessaan määritellyt Alkion hyväksi kansanpsykologiksi ja kansalaisten mielialojen tuntijaksi (Sahlberg 1995, 23, Hakalehto 1986, 65). Alkio onnistui vakuuttamaan lukijansa kirjoittaessaan lukijoilleen sen omalla tunteenomaisella kielellään, jota lukijat ymmärsivät.

Valitsemani lukutavan avulla pyrin nostamaan Alkion teksteistä esiin sitä tapaa, jolla Alkio lähestyi kuulijoitaan, kuinka hän valitsi oman yleisönsä ja miten hän onnistui argumentoinnillaan vakuuttamaan lukijansa ja luomaan itsestään kuvaa luotettavana puhujana. Tukeudun tässä pyrkimyksessäni erityisesti Aristoteleen retoriikateoriaan ja Perelmanin argumentaatio teoriaan.

1.2 Aristoteleen retoriikkateoria

Aristoteleen retoriikan teorian lähtökohta on aikaisemman kreikkalaisen puhetaidon perinteen kritiikissä. Kun puhetaidon opettajat olivat kiinnittäneet päähuomionsa tyylillisiin kysymyksiin ja tunteiden herättämiseen katsoi Aristoteles retoriikan perustuvan sille yleiselle argumentoinnin teorialle, jota hän oli kehitellyt logiikkaa koskevissa teoksissaan. (Aristoteles 1997, 196)

Aristoteleelle retoriikka on kykyä havaita kunkin asian yhteydessä vakuuttava. Tämä on ainoastaan retoriikan tehtävä. Aristoteleen mukaan retoriikka tarkastelee mitä tahansa asioita vakuuttamisen näkökulmasta. (sama, 10)

Aristoteleen mukaan retoriikan käyttämiä päätelmätyyppejä ovat enthymema ja esimerkki, jotka vastaavat dialektiikassa syllogismia, eli deduktiota ja induktiota. Niiden määritelmällinen ero on argumentin esittämistilanteessa. Sama argumentti voidaan esittää dialektisessa keskustelussa ja poliittisessa puheessa, mutta dialektisessa keskustelussa sitä kutsutaan syllogismiksi ja poliittisessa puheessa enthymemaksi. Argumenteilla on muitakin niille luonteenomaisia piirteitä, jotka erottavat niitä toisistaan. (sama, 198-199)

Enthymema eroaa tieteellisestä, dialektiikan syllogismista siinä, että sen premissit voivat nojata todennäköisyyteen ja yleiseen mielipiteeseen, kun taas tieteellisen syllogismin vaatii premisseltä ja päättelyltä enemmän. Tavalliseen syllogismiin verrattuna enthymemalla on myös tyypillistä, ettei sen molempia premisejä tarvitse tai kannata lausua julki, vaan kuulijoiden oletetaan täydentävän mielellään puuttuva, yleisesti tunnettu premissi. Tärkeimmäksi enthymeman arviointikriteeriksi nousee sen vakuuttavuus. (Palonen, Summa 96, 32)

Aristoteleen teorian mukaan osa vakuuttamiseen liittyvistä asioista on taidon ulkopuolisia, ja osa taas taitoon kuuluvia. Taitoon kuulumattomiksi Aristoteles liittää sellaisia asioita, joita ei voi itse saada aikaan. Ne ovat jo ennestään olemassa. Taitoon sisältyviä puolestaan ovat ne, joita on mahdollista tuottaa omin avuin. Edelliset on osattava ottaa käyttöön ja jälkimmäiset on kyettävä löytämään. Puheella aikaan saatavat vakuuttumisen syyt jakautuvat kolmeen ryhmään: luonteeseen (eetos), mielentilaan tai tunteisiin (paatos) ja itse puheeseen tai argumenttiin (logos) perustuviin. Näistä tärkein on logos.

Teorian mukaan puhujan on kyettävä luomaan itsestään kuvaa luonteeltaan arvostusta ansaitsevana ja luottamusta herättävänä henkilönä ja samalla kyettävä aikaan saamaan yleisössään tavoitteidensa mukaisia tunteita. Tämä on mahdollista vain, mikäli puhuja onnistuu esittämään perusteita ja todisteita näkemyksensä tueksi.

Puhuja onnistuu luomaan itsestään kuvaa luonteeltaan arvostusta ansaitsevana ja luottamusta herättävänä henkilönä puhumalla niin, että puhe tekee puhujasta luotettavan. Kuulija uskoo yleensä kaikissa asioissa ja varsinkin silloin kun asioista ei olla varmoja ja niistä voidaan olla eri mieltä, paljon mieluummin ja nopeammin kunnollisia ihmisiä. Tällaisen luottamuksen on synnyttävä puheen ansiosta. Puhujan kunnollisuus lisää puhujan uskottavuutta

Kuulijoiden vakuuttuminen perustuu saavutettuun tunnetilaan (paatos). Kuulijat tulevat puheen perusteella vakuuttuneiksi, kun puhuja vakuuttaa argumentein kuulijansa. Vakuuttamisen pystyy Aristoteleen mielestä hallitsemaan sellainen puhuja, joka pystyy päättelyyn ja tarkastelemaan teoreettisesti luonteita ja hyveitä ja joka tuntee tunnetilat sekä kunkin tunnetilan luonteen ja laadun ja sen, miten tunnetilat saadaan syntymään. (Aristoteles 1997, 10-16)

Klassiselle retoriikalle rakentuvan uudemman retoriikan mukaan argumentaation tavoitteena on suostutella yleisö tekstin kannalle ja sitoutumaan tekstin näkemyksiin. Viime kädessä pyritään toiminnan aikaan saamiseen. Mikäli yleisö jo jakaa argumentaation premissit ja mikäli argumentaatio etenee yleisön hyväksymällä tavalla, sen taivuttelu onnistuu parhaiten.

Aristoteleen mukaan retoriikan tehtävä on käsitellä kysymyksiä, joita harkitsemme ilman, että meillä olisi niihin tieteellinen vastaus, ja joiden käsittely tapahtuu sellaisten kuulijoiden läsnäollessa, jotka eivät kykene näkemään monimutkaisia yhteyksiä eivätkä seuraamaan pitkiä päättelyketjuja. Harkinna kohteena ovat asiat, jotka näyttävät voivan olla yhdellä tai toisella tavalla. Retoriikan keinojen valinta edellyttää puhujalta strategista harkintaa.

Alkion strategista harkintaa tapaa valita retoriikan keinoja ja hänen retoriikkansa tapaa siirtyä eetoksesta päätökseen ja logokseen sekä edestakaisin on aikaisemmassa Alkiotutkimuksessa nimitetty alkioalaiseksi profetallisuudeksi (Sahlberg 1995, 24). Termiä on käytetty kuvaamaan Alkion näkijänlaatua, taitoa päättelyyn ja luonteiden teoreettiseen tarkasteluun. Ja taitoa tunnetilojen tuntemiseen.

1.3 Perelmanin argumentaatioteoria

Alkio haki valitsemiensa kanaviensa kautta hyväksyntää omalle väitteelleen luomansa yhteiskuntatoupan ylivertaisuudesta. Perelman kirjoittaa omassa kirjassaan ”Retoriikan valtakunta” vastaavanlaisista tapauksista ja nimeää ne Aristoteleen tapaan dialektisiksi päätelmiksi (Perelman 1996, 7). Dialektisessa päättelyssä haetaan yleisesti tunnustetun nojalla hyväksyntää väitteille, jotka ovat tai voivat olla kiistanalaisia. Ts. dialektisessa päättelyssä pyritään suostuttelemaan tai vakuuttamaan. Se ei koostu Perelmanin mukaan pätevistä ja kiistattomista päätelmistä, vaan siinä esitetään argumentteja, jotka voivat olla enemmän tai vähemmän vahvoja ja vakuuttavia, mutta ei koskaan puhtaan muodollisia. Tehokas argumentti vakuuttaa sen, jolle se on osoitettu. Näin dialektinen päättely ei ole

yleispätevää, vaan sen arvo on aina riippuvainen sen vaikutuksesta kuulijaan. Tämä päättelyn muoto tulee erottaa toisesta päättelyn muodosta, jota Aristoteles nimittää analyyttiseksi, joka on todistusluontoinen ja yleispätevä, koska totuus on lausuman ominaisuus ja tällaisena ihmisten mielipiteistä riippumaton.

Dialektiset päätelmät koostuvat perusteluista eli argumenteista, joilla pyritään tietyn kiistanalaisen väitteen hyväksymiseen tai hylkäämiseen. Perelmanin argumentaatioteoria analysoi ja systematisoi niitä keinoja, joilla väitteiden uskottavuutta erilaisissa teksteissä rakennetaan. Tämä vakuuttamisen keinojen systematiikka jakautuu kahteen pääosaan, jotka ovat argumentoinnin lähtökohdat ja varsinaiset tekniikat.

Perelmanin argumentaatioissa ei pyritä johtamaan seuraamuksia premisseistä, vaan hankkimaan tai vahvistamaan yleisön hyväksyntää tai kannatusta esitetyille väitteille. Argumentoinnilla pyritään joko pelkkiin älyllisiin vaikutuksiin, väitteen hyväksyntään tai toiminnan aikaansaamiseen. Tavoitteena ei siis ole vain älyllinen hyväksyntä, vaan usein tähdätään toiminnan tai ainakin toiminta-aktiivisuuden aikaansaamiseen. Argumentoija pyrkii vetoamaan puheellaan yksilön järkeen, tunteisiin ja tahtoon yhtenä kokonaisuutena. Tavoitellut tulokset vaihtelevat ja suostuttelun keinot on sovittava aina keskustelukohteen ja kuulijakunnan mukaan. Yleisö on osattava ottaa oikealla tavalla huomioon.

Argumentoinnin kohteena oleva yleisö määräytyy sen mukaan keihin puhuja haluaa vaikuttaa. Kaikki joilla on mahdollisuus kuulla tai lukea puhujaa eivät välttämättä kuulu yleisöön. Yleisö vaihtelee puhujasta itsestään aina koko ihmiskuntaan tai ainakin niihin päteviin ja järjellisiin jäseniin, joiden joukon Perelman määrittelee universaaliyleisöksi. Näiden ääripäiden väliin jää useita erityisyleisöjä.

Asiantuntijayleisön oletetaan tunnustavan tietyt vallitsevat väitteet ja menetelmät, jolloin tästä ei ole tarpeen erikseen varmistua. Kysymysten ja vastausten dialektiikkaa tarvitaan taas silloin, kun valmiit totuudet ja yleisesti tunnustetut aksioomat puuttuvat. Erottelu vain harvoilla suunnattujen ja kaikille tarkoitettujen esitysten välillä auttaa ymmärtämään paremmin myös suostuttelun ja vakuuttamisen vastakkaisuutta. Sen sijaan, että liittäisimme suostuttelun mielikuvitukseen, tunteisiin ja yleensä tahattomiin henkisiin toimintoihin, jolloin vakuuttaminen puolestaan vetoaisi järkeen, voidaan näille termeille antaa teknisempi ja samalla täsmällisempi määritelmä. Erityisyleisölle suunnatussa esityksessä käytetään hyväksi suostuttelun keinoja ja universaaliyleisöön vedottaessa turvaudutaan vakuuttamisen keinoihin.

Hilkka Summan mukaan suostuttelun ja vakuuttamisen erossa ei Perelmanilla ole kysymys subjektiivisuudesta tai objektiivisuudesta, eikä vetoamisesta joko tunteisiin tai järkeen, vaan erosta puhujan yleisökäsityksessä: Määrittelemättömään eli yleiseen yleisöön vaikuttaminen edellyttää järkeen vetoavaa, vakuuttavaa argumentointia, kun taas määrätyn, erityisen yleisön voi suostutella sitoutumaan johonkin väitteeseen vetoamalla yleisön erityisiin intresseihin tai taipumuksiin. Vakuuttavaa argumentointia on sellainen, jonka perusteet ovat yleistettävissä, siis periaatteessa kenen tahansa hyväksyttävissä. (Palonen, Summa 1997, 67)

Ylistyspuheen lajityyppi on Perelmanin mukaan keskeinen: sen tehtävänä on vahvistaa kuulijoiden hyväksyntää arvoille, joiden ansiosta toimintaan tähtäävä esitys voi päästä vaikuttamaan heidän tunteisiinsa tai tahtoonsa. Ylistyspuhetta pidetään yleensä luonteeltaan kasvattavana, jonka avulla pyritään toiminta-alttiuden luomiseen sopivaa hetkeä odoteltaessa. Jos näemme siinä vain pelkkää puhujamaineen tavoittelua emme Perelmanin mukaan ymmärrä enempää sen luonnetta kuin merkityskään, vaikka mainetta se voi myös tuoda. Puheen seurausta ja sen tavoitetta ei saa kuitenkaan sekoittaa toisiinsa. Tavoitteena on vahvistaa yhteisyyttä tiettyjen arvojen ympärillä, jotka puhuja haluaa saattaa vallitsevaksi ja joiden hän haluaisi ohjaavan tulevaa toimintaa. Näin koko käytännöllinen filosofia nojaa viime kädessä ylistyspuheen lajityyppiin. (Perelman 1996, 26-27)

Perelmanin mukaan argumentaation tekijät vaikuttavat toisiinsa ja joskus selvästi vahvistavatkin toisiaan, mutta näin ei kuitenkaan aina käy. Jos argumentilla ei ole yleisön keskuudessa hyväksyntää, se voi synnyttää kielteisiä reaktioita. Jos argumentin herättämät vastaväitteet jäävät vaikuttamaan kuulijoiden mielissä, argumentti näyttäytyy heikoksi ja tämä voi vuorostaan heijastua koko esitykseen. Puhujan eetos muuttuu yleisön silmissä vilpilliseksi ja epäluotettavaksi. (Perelman 1996, 155-156)

Jatkossa tarkastelen Alkion tapaa ylistää maaseutuväestön ominaisuuksia ja hänen onnistumistaan näiden ylistyspuheidensa avulla luomaan itselleen yhtenäisen maaseutuväestöstä koostuvan erityisyleisön. Keskityn nimenomaan niihin Alkion esille tuomiin teemoihin, joiden avulla Alkio saavutti yleisön keskuudessa hyväksynnän ja mitkä tekivät hänestä yleisönsä silmissä luotettavan puhujan.

4. SANTERI ALKION SALAISUUS

Alkion saavuttamaa asemaa selvittäessään on Jaakko Numminen hakenut omassa tutkimuksessaan vertailukohtaa Snellmanista. Nummisen mukaan Suomen kansallisen herättäjän Johan Vilhelm Snellmanin valtaisa elämäntyö ja hänen vaikutuksensa perustui vankkaan filosofiseen pohjaan ja periaatteelliseen ajatteluun. Tämän pohjan oli Snellman luonut tutustumalla aikansa Euroopan filosofiaan ja kansallisuudenliikkeeseen. Omaksumansa eurooppalaiset ajatukset Snellman sovitti Suomen olosuhteisiin ja uhrasi näin luodulle ohjelmalleen koko elämäntyönsä. (Numminen 1996, 78)

Samantapainen oli Nummisen mielestä myös Santeri Alkion kehitys. Myös Alkio loi teoreettisen, vankasti aatteellisen pohjan, jonka varaan hän toimintaansa rakensi. Alkio tunsu edellytyksiinsä nähden verrattain hyvin oman aikansa yleiseurooppalaisen aatemaailman, joka perustui ihmisyyssajatuksen jatkuvaan kirkastumiseen, jonka mukaan ihmisen mahdollisuuksilla ei tuntunut olevan minkäänlaisia rajoja. Ja kaikki näytti olevan valistuksella ja tiedoilla saavutettavissa. (sama)

Alkio tutustui suomennettuun yhteiskuntatieteelliseen ja – teoreettiseen kirjallisuuteen. Näyttää kuitenkin siltä että Alkio toteutti omaksumaansa apostoli Paavalin ohjetta ”Tutkikaa kaikki ja pitäkää se mikä hyvä on”. Hän ei pyrkinyt muodostamaan kokonaiskäsitystä lukemistaan teorioista, vaan otti niistä vain itselleen sopivat kohdat omien kirjoitustensa ja puheidensa ja myös yhteiskunnallisen ohjelmansa rakennusaineeksi. (Takala 1980, 4)

Alkion kasvatuksellisen ajattelun taustalla oli länsimaisen ajattelun yleinen edistysusko. Itse kasvatukselliset ajatuksensa Alkio sai lähinnä kahdelta suunnalta, toisaalta itsekasvatuksen teoretikoilta, toisaalta Leo Tolstoin ajatuksista. Hän luki niin Snellmania, Milliä, Spenceriä kuin Kropotkinia, mutta erityisesti Alkioon vaikuttaneita länsimaisia kirjailijoita olivat englantilainen Samuel Smiles, jonka luonteen kasvatusta ja itse toiminnan herättämistä koskevat teokset olivat aikanaan suuressa suosiossa, ja toinen englantilainen Thomas Henry Hall Caine, romaanikirjailija, joka kuvaa suurpiirteisiä luonteita, jotka joutuvat ulkonaisiin ja sisäisiin taisteluihin. Leo Tolstoihin hän pääsi tutustumaan tilattuaan Minna Canthin Kuopiossa julkaiseman aikakauslehden Vapaita Aatteita. Lisäksi Arvid Järnefeltin teosten sanotaan vahvistaneen hänen tolstoilaisia ajatuksiaan. Alkion ajattelun aatehistorialliset ja yhteiskuntaeettiset juuret ovat toistaiseksi yksityiskohtaisesti tutkimatta. Tutkimusta vaikeuttaa se, että Alkio oli hyvin niukkasanainen puhumaan muilta saamistaan vaikutteista. (Alanen 1976, 153, Numminen 1996 79)

Lukemastaan kirjallisuudesta löytämänsä ihmisyyssajatuksen Alkio omaksui täydellä sydämellään. Nummisen tulkinnan mukaan Alkion historialliseksi tehtäväksi muodostui luoda omaksumansa ihmisyyssajatuksen perusteella Suomen maaseudun olosuhteisiin sovelias ohjelma. Ja tämän Alkio teki johdonmukaisella ajattelullaan ja käytännöllisellä älyllään uhraten Snellmanin tavoin omalle ohjelmalleen koko elämän työnsä. (Alanen 1976, 79)

Huolimatta Nummisen ansiokkaasta esityksestä asetan hänen tulkintansa Alkion johdonmukaisesta ajattelusta ja oppirakennelmasta kyseenalaiseksi. Katson Alkion jopa sanoutuvan irti yhteiskunta-arkkitehdeistä ja filosofisista järjestelmistä. Hän kyllä saattoi tuntea kiusausta ryhtyä luomaan aatteellista oppijärjestelmää, mutta hän valitsi toisen tavan vaikuttamiseen. Kuten Kuisma ja Niemelä ovat todenneet Alkio puhdisti inhimillisiä kantalauseita niitä peittävästä kuonasta. Kantalauseella he kuvaavat sitä perustavaa oivallusta, josta käsin Alkio toiminnassaan lähtee, josta jonakin oleminen on johdettavissa ja joihin koko yhteiskunnan voidaan katsoa palautuvan. (Kuisma, Niemelä 1983, 15)

Alkio ei siis missään yhteydessä esittänyt oppiaan systemaattisessa muodossa. Alkion muodollisen epäsystemaattisuudenkaan takaa ei ole löydettävissä järjestelmällistä oppirakennelmaa (Takala 1980, 135). Sen sijaan Alkion teksteistä paljastuu sisäisiä ristiriitaisuuksia sekä varmastikin myös puutteellisia tai ainakin yksipuolisia havaintoja aikansa yhteiskunnasta. Alkio on itsekin todennut ettei yhteiskunnallisia kysymyksiä voida ratkaista oppirakennelmien avulla. Jos näin olisi me olisimme Alkion mukaan rakentaneet jo paratiisin maan päälle. (sama, 13)

Nummisen hakiessa omassa tutkimuksessaan vertailukohtaa Snellmanista, vertaan omassa tutkimuksessani Alkion toimintaa ja aseman saavuttamista Snellmanin ohella myöskin Veikko Vennamon kaltaisiin populistieina pidettyihin toimijoihin. Vennamokin saavutti oman asemansa – ehkä juuri Alkion esimerkin mukaisesti - tuomalla populistisella tavalla esille köyhän asian, ”unohdetun kansan” ja tästä kansasta huolehtimisen.

4.1 Populistinen selitys

Osa aikaisemmasta Alkiota koskevasta tutkimuksesta on pyrkinyt kuvaamaan Alkion toimintaa populistimin käsitteillä¹. Takala on jopa todennut Alkion kiistattoman aseman maalaisliitto-keskustapuolueen ideologina perustuvan juuri Alkion populistiseen profetiaansa². Toisaalta useissa tutkimuksissa Alkion populistisuus on jyrkästi torjuttu³. Päättävöitteenani ei ole selvittää sitä mitä populismi on tai että sopiiko Alkion ajattelu ja toiminta johonkin populismista esitettyyn määritelmään. Sen sijaan ne tutkimukset, joissa on etsitty selitystä eri populistisina pidettyjen liikkeiden menestymiselle voivat auttaa selittämään osaltaan myöskin Alkion menestymistä. Populismien teoriat antavat siis yhden keinon ja mahdollisuuden selvittää Alkion toimintaa ja hänen saavuttamaansa asemaa.

Populismi määritellään sellaiseksi poliittiseksi suuntaukseksi, liikkeeksi tai ideologiaksi, jonka toiminta perustuu kansansuosion tavoitteluun helposti omaksuttavine, usein tunneperäisten ja asioita yksinkertaistavien tunnusten avulla. Populismia ei pidetä varsinaisena ideologiana, koska tällaisille liikkeille on päinvastoin tyypillistä kaikkien teorioiden vähättely. Sen sijaan populistiset liikkeet esiintyvät mielellään uutena voimana, tavallisen kansan nimissä sitä uhkaavia ulkonaisia vaaroja ja kaikkia vanhoja, rappeutuneita puolueita vastaan, mutta silti se on arvoiltaan usein hyvinkin konservatiivinen ja johtajakeskeinen. Tällaiset liikkeet katsovat edustavansa yhtenäistä kansaa, jonka keskuudessa ei luokkaeroja nähdä tai haluta nähdä ja joka koostuu näissä osin kuvitelluissakin yhteisöissä elävistä ihmisistä. (Takala 1980, 125, 129)

Populismien synnyn edellytyksiä tutkineet tuntuvat olevan yhtä mieltä siitä, että populismi on kapitalismin kehityksen tai uudenaikaistumisen valtavirrasta syrjässä olevien ryhmien tapa reagoida. Se on noussut usein vaihtoehdoksi sosialismille, tilanteissa joissa suuren osan väestöstä muodostanut talonpoikaisluokka on menettänyt itsenäistä asemaansa ja joutunut porvariston ja nousevan työväenliikkeen puristukseen, mutta joka ei ole kyennyt samaistumaan sen enempää porvareihin kuin sosialistiseen työväenluokkaankaan.

Yhteiskunnallisen murroksen luomassa tilanteessa tällaiset marginaaliryhmät ja ne, jotka pelkäävät sellaiseksi joutuvansa, luovat otollisen maaperän poliittisesti radikaalillekin joukkoliikehdinnälle.

¹ Alapuro 1973, 23-27

² Takala 1980, 135

³ Esim. Mylly 1975, 85

Populistiset liikkeet ovat syntyneet useimmiten juuri tilanteissa, joissa edellä luonnehditulla tavalla osakansasta on kadottanut tai menettämäisillään poliittisen identiteettinsä ja vaikutusmahdollisuutensa. Useimmiten tällaisen tilanteen on luonut taloudellisen ja poliittisen uudenaikaistumisen aiheuttamat yhteiskunnalliset sopeutumisoongelmat. Siirtyminen agraarivaltaisesta maatalousyhteiskunnasta teolliseen ja kaupungistuvaan yhteiskuntaan on aiheuttanut vieraantumista erityisesti niissä marginaaliryhmissä, jotka ovat voimakkaimmin joutuneet kokemaan tapahtuneen yhteiskunnallisen murroksen aiheuttamat kielteiset ilmiöt. Populistiseksi liikkeeksi tilanne laukeaa kuitenkin usein vasta silloin, kun poliittiselle areenalle nousee kansan kieltä ja ajatuksia ymmärtävä ja myötäilevä ”messias”, karismaattinen johtaja. (Helander 1971, 16)

Murrosvaiheessa elävien yhteiskuntien yhteiskunnallisiin ongelmiin populistiset liikkeet tarjoavat ratkaisuja taantumuksellisesti ja utopistisesti ihannoidusta menneisyydestä ja erityisesti kansasta, jonka traditiossa hyveen ja voiman uskotellaan asuvan (Takala 1980, 127). Liikkeiden tarjoamat vaihtoehdot perustuvat yleensä maatalousyhteiskunnan arvomaailmaan. Niille on tyypillistä maaseudun periaatteellinen ylistäminen ja tavallisen elämän tavoiltaan yksinkertaisen ihmisen arvostaminen ja vastaavasti kaupungin moraalinen arvostelu. Omana vaihtoehtonaan populistisena pidetyt liikkeet tarjoavat nimenomaan perinteiseen kyläyhteisöön ja sen normistoon perustuvaa yhteisömalliaan, jolle luonteenomaisia luonteenpiirteitä ovat yhteishenki ja veljeys. Ts. liikkeiden pelastusohjelma perustuu pyrkimykseen palauttaa kunniaan vanhat arvot ja luoda syrjäytetyille väestöryhmille ainakin tunne vaikutusmahdollisuuksista. (Helander 1971, 15-16)

Populististen liikkeiden kannattajakunta on sosiaalisilta taustapiireiltään ollut aina verrattain homogeenista. Ydinryhmän on usein muodostanut maaseudun talonpoikaisväestö, jonka arvoja populistisen liikkeen ideologian pääpiirteet selvimminkin heijastavatkin. (Helander 1971, 19)

Aika tarjosi Alkiolle hyvät lähtökohdat. Maaseudulla elettiin juuri sellaista yhteiskunnallista murros-aikaa, joka Helanderin mukaan valmisti maaperää populististen liikkeiden esiin nousulle. Alkion mukaan ”maalaiskansa, joka lainalaisesta vapaudesta huolimatta oli aina saanut kosketuksissa virkavallan kanssa kokea syvää alamaisuuden ja nöyryytyksen tunnetta, alkoi vaistota kohoavassa kapitalistisessa rikkautenvallassa itseänsä uhkaavan uuden vaaran. Herranvalta ilmestyi näin taasen uhkaamaan talonpoikaa, ahdistaan tämän elinmahdollisuuksia.”...”sen ohessa tunsu maaseutu syvästi orpoutensa” (Alkio 1926, 8,10)

Populististen liikkeiden yksi menestymisen edellytyksiä on ollut näiden liikkeiden tukeutuminen tavalliseen väestöön ja väestön tarjoamaan joukkovoimaan. Samanlaisia piirteitä on löydettävissä myös Alkion toiminnasta. Yleisökseen Alkio valitsi tavalliset maaseudun ihmiset, suljetun sivistyneiden yhteisön sijasta. Varsinkin Pohjanmaalla maalaisväestö oli vielä Alkion aikana verrattain homogeenista. Tähän yhtenäiseen yleisökseen valitsemaansa maalaisväestöön Alkio onnistui vaikuttamaan vetoamalla jo osittain menetettyyn yhteisöllisyyteen ja maalaisväestön poliittiseen identiteettiin. Summasen mukaan universaaliin yleisöön vaikuttaminen edellyttää järkeen vetoavaa, vakuuttavaa argumentointia, mutta erityisyleisön, jollaiseksi Alkion maaseutuväestön muodostama yleisö voidaan luokitella voi suostutella sitoutumaan väitteeseen vetoamalla yleisön erityisiin intresseihin ja taipumuksiin (Summa 1996, 67-68). Vakuuttavaa argumentointia on sellainen, jonka perusteet ovat yleistettävissä, siis periaatteessa kenen tahansa asian ymmärtävän hyväksyttävissä. Alkion itselleen valitsema yleisö oli helppo suostutella hyväksymään Alkion argumentointi ja sanoma. Ne epäkohdat, joihin Alkio teksteissään viittasi olivat todella olemassa ja näin ollen yleisölle tuttuja (Takala 1980, 3). Kansan tuki onkin edellytys populististen liikkeiden ja etenkin liikkeiden johtoon nousseiden ”vapahtajien” menestymiselle. Ilman kansan tukea on johtaja avuton vastoinkäymisten kohdassa (Machiavelli 1995, 48).

5. ALKION TOIMINNAN EDELLYTYKSIÄ

5.1 Aika ja olosuhteet

Johannes Virolainen tuo Alkion patsaan paljastamistilaisuudessa pitämässään puheessa erinomaisesti esille sen, kuinka Alkio onnistui rakentamaan oman asemansa tarttumalla oman aikansa tarjoamiin mahdollisuuksiin.

“Alkion kehitykseen ja hänen työnsä tuloksiin vaikutti muita ratkaisevammin kaksi tekijää, toisaalta hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa ja edellytyksensä ja toisaalta ne ulkonaiset ympäristöolosuhteet, joiden keskellä hän työtään suoritti. Alkio oli omaksunut 1800-luvun loppupuolen yleiseurooppalaisen aatemaailman. Viimeksi mainittu rakentui ihmisyyssajatukseen, tämän ajatuksen jatkuvan kehittymisen ja kirkastumisen pohjalle. Silloin elettiin Euroopassa eleistä rauhan aikaa ja kehitys näytti kohoavan loputtomassa kaareissa, ihmisen mahdollisuuksilla, valistuksella ja tiedolla ei näyttänyt olevan mitään rajoja. Nuori Santeri Alkio omaksui luonteensa koko innolla ja voimalla tämän

humanistisen elämänkatsomuksen, uskon edistykseen ja ihmishengen jalostukseen. Hänen historialliseksi tehtäväksi muodostui luoda tämän vakaumuksen pohjalla käytännön ohjelma, joka olisi soveltamis- ja toteuttamiskelpoinen Suomen maaseudun oloissa“. (Alanen 1976, 177)

Kohtalo siis tarjosi Alkiolle tilaisuuden, jonka hän Virolaisen mukaan onnistui henkilökohtaisten ominaisuuksiensa ansiosta hyödyntämään. Pyrinkin selittämään Alkion saavuttamaa asemaa Machiavellin Ruhtinas-teoksessa esiin nostaman teorian avulla. Machiavellin mukaan merkittävään asemaan noustakseen ihminen tarvitsee onneltaan tilaisuuden sellaisen hallintojärjestelmän luomiseen, jota he pitävät soveliaimpana. Ilman tällaista tilaisuutta heidän kykynsä eivät pääse oikeuksiinsa ja toisaalta kykyjen puutteessa taas hyvätkin tilaisuudet jäävät käyttämättä (Machiavelli 1995, 30). Ihmisten menestyminen on siis kiinni olosuhteista. Olosuhteet joko suosivat ihmisiä tai ovat heitä vastaan (Machiavelli 1995, 102). Tämän olosuhteiden merkityksen Alkiokin ymmärsi. Hän viittaa aina omaa toimintaansa ja erityisesti maalaisliiton syntyä selittäessään nimenomaan kurjistuneisiin yhteiskunnallisiin oloihin ja voimistuvaan kansallistunteeseen.

“Ei mikään uusia yhteiskunnallisia oikeuksia vaativa kansanliike voi syntyä muuta kuin olojen pakosta. Kaikki yllytys, kaikki parempien tulevaisuuden näköalojen loistavinkin maalailu raukeaa vaikutuksiltaan tyhjiin, ellei oloissa ole olemassa sellaisia puutteellisuuksia, joiden olemassa olo on muodostunut ihmisille niin vastenmielisiksi tai suorastaan rasittaviksi, että he ovat valmiit – kutsuvan äänen kuultuaan – seuraamaan mukana niihin toimiin, jopa taisteluihin, joiden kautta uudistus aiotaan saada aikaan“. (Alkio 1926, 7)

Pintapuolinenkin tutustuminen Alkion-ajan olosuhteisiin osoittaa sen, kuinka ne tarjosivat Alkiolle erinomaisen mahdollisuuden nousta “kutsuvaksi ääneksi“ saaden suuret kansanjoukot seuraamaan itseään. Alkio uskoi “kansan kaipaavan maan julkisen elämän tulkkeja“ ja “kansaihmistensä käsitteitä ja tahtoa hallitsevia, yleistä mielipidettä luovia edistysihmisiä, jotka täyttävät ikuisen kehityksen lakia alttiiksiantavalla vilpittömyydellä.“ Juuri tällaiseksi edistysihmiseksi ja julkisen elämän tulkiksi Alkio toiminnallaan pyrki. “Jumalauta, jos minä olisin hallituksen johdossa täällä hallittaisiin rautaisella kouralla.“ (Kuisma, Niemelä 1983, 15)

Tarvittavan ulkonaisen sysäyksen Alkiolle antoi hänen kohdalleen sattunut olosuhteita muuttava murroksellinen aika.

Alkion kohdalle sattunutta aikaa muistellessaan on Otto Karhi yksi Alkion läheisistä työtovereista sanonut “lämpimän ja mieluisan tunteen täyttävän mielen“. Hänen kertomansa mukaan “Se aika loi uusia aatteita ja ihanteita. Silloin maataviljelevä väestö tunsikin, että heilläkin on oikeus isänmaan asioitten hoitoon ja että hekin ovat tärkeitä tekijöitä kansan elämän eteenpäin viejinä“. (Otto Karhi 1942, 38)

Puhuessaan ulkoisista olosuhteista Virolainen viittaa nimenomaan siihen murrosaikaan, joka Suomessa vallitsi jo Alkion syntymän aikana. Paavo Tuomari on omassa tutkimuksessaan todennut viime vuosisadan lopun merkinneen Suomen historiassa monisärmäistä, vastakohtien sekä uusien aatesuuntien ja herätteiden aikaa (Tuomari 1971, 11). Alkiokaan ei elänyt aikansa ulkopuolella. Hänen lapsuus- ja nuoruusvuotensa aikoja leimasi industrialismin läpimurtovaihe, joka merkitsi kokonaan uuden aikakauden alkamista Suomen historiassa (Waris 1974, 9). Samaan aikaan voimistuva kansallishenki ravisteli heille yhä laajempia väestöpiirejä. Nuo ajat ovat ratkaisevasti vaikuttaneet kansamme kohtaloihin ja muovanneet yhteiskuntamme perustusta. Tarkoitukseni ei ole selvittää perinpohjin näitä kehityslinjoja. Sen sijaan Pyrin tällaisella pintapuolisella tutustumisella vuosisadan vaihteen tilanteeseen tuomaan esille sen, kuinka Alkio sai kohtaloltaan hyvän tilaisuuden oman asemansa rakentamiseen, ja kuinka hän käytti sen taitavasti hyväkseen.

Heikki Waris on omassa tutkimuksessaan asettanut 1860-luvun uudenaikaisen Suomen lähtökohdaksi. Tuo vuosikymmen, jonka alkupuolella myös Alkio syntyi muodostui merkittäväksi murroskaudeksi Suomen poliittisessa historiassa. Valtiopäivät pääsivät yli neljän vuosikymmenen tauon jälkeen kokoontumaan. Samaan aikaan alkoi uusien aatevirtausten vaikutuksesta uusi aikakausi myös suomalaisessa lainsäädännössä. 1860-luku muodostui myös taloudellisessa ja sosiaalisessakin mielessä merkittäväksi murroskaudeksi. Se oli industrialismin - teollistumisen - läpimurtovaihe. Alkion syntymän aikaan 1860-luvulla alkoi Suomen historian uusi aikakausi, tosin täysin Alkiosta riippumatta. (Waris 1968, 9)

Suomen kansa oli vielä murroskauteen tultaessa yhteiskunnallisesti kuin hautaan laskettu. Tuskin missään muussa Euroopan maassa yhteiskuntataloudelliset olosuhteet olivat niin nurinkuriset ja takapajuilleen jääneet kuin Suomessa. Alkavasta murroskaudesta huolimatta säilyivät pysähtyneisyydenajan ominaispiirteet suomalaisessa yhteiskunnassa. Se säilyi agraarisena ja maan pääelinkeino maatalous säilyi hyvin primitiivisenä. Alkukantaisen maatalouden tuottavuus jäi vähäiseksi ja vähäisenkin katoherkkää sato vaihteli vuodesta toiseen. Niinpä maataloudesta elantonsa saavien elinta-

so pysyi joistakin murrosvaiheen edistyksistä huolimatta alhaisena. Samaan aikaan väestö ja etenkin yhteiskunnan alimmat kerrokset kasvoi nopeasti. Itsenäisten talollisten määrä ei kasvanut muualla kuin Pohjanmaalla ja varsinkin Savon ja Pohjois-Karjalan kivisillä kaskimailla tilaton joukko kasvoi vuosi vuodelta niin suhteettomasti, että se alkoi vähitellen tulla lukuisammaksi kuin maataomistava väestö. Tämän yhä kasvavan ja paisuvan alimman kerroksen kurjuus ja köyhyys jatkui Wariksen mukaan liennyttämättömänä ja yhä vain räikeämpänä sosiaalisena epäkohtana lähes koko Tsaarin ajan loppuun asti.

Suomeen muodostui suuren tilattoman väestön myötä nöyrä, kuuliainen ja henkisesti nukuksissa oleva orjamainen työmiehluokka. Kansa oli jakaantunut selvästi kahtia. Heikkoja ja vähäväkisiä suojeleva yhteiskunnallisen lainsäädännön puute johti omistavien ja omistamattomien välisen kuilun syvenemiseen. Kaupunkien nopeasti kasvaessa uuden taloudellisen kehityssuunnan myötä jäi maaseudun yhteiskunnalliset olot järjestämättä.

Tästä takapajuisuudesta, aineellisesta köyhyydestä ja henkisestä pysähtyneisyydestä on olemassa runsaasti aineistoa, joka todistaa kuinka todellinen on se kuva, jonka Ilmari Kianto piirsi jo vuonna 1909 - siis vuosia ennen 1917 -18 tapahtumia - teoksessaan Punainen viiva kurjan Kainuun köyhästä miehestä Topi Romppaisesta. Kirjassaan Kianto kuvaa, kuinka korpi nukkuu vuosisataista untaan ja kuinka ihmiset ovat osa tuota uinuvaa korpea. Kiannon mukaan elämä oli kuin harmaata massaa, russakoita ja vesivelliä.

Wariksen tulkinnan mukaan tämän alimman kerroksen, todellisen köyhälistön paisuminen ei ollut Suomessa kuten useissa muissa Euroopan maissa seurausta heräävästä industrialismista. Se kuului maatalousvaltaisen yhteiskunnan loppuvaiheeseen, sen sosiaaliseen seisahduneisuuteen.

Alkio on itse kuvannut näitä aikoja artikkelissaan Maalaisliitto kolmannen vuosikymmenen kynnyksellä "Maaseudulla oli torppari- ja mökkiläis- sekä loisjärjestelmä kehittynyt sille asteelle, että näihin kansanluokkiin sortuneet kansalaiset tunsivat yhteiskunnallisen puristuksen ahdistavan itseänsä joka ilman suunnalta. Talonpoikien elämää ahdisti yhä tiukemmin, toisaalta ulkomainen tuontakilpailu, toisaalta pakeneminen noususuunnassa kulkevan kaupungin tarjoamiin moninlaisiin töihin. Uudenlainen suurkapitalismi valloitti Suomen maaseutua, ilman että kukaan silloisissa oloissa olisi siihen erikoista huomiota kiinnittänyt. (Alkio 1926,11)

Maatalousvaltaisen, alkukantaisen pysähtyneisyyden sääty-yhteiskunnan aikakausi oli myös Suomessa päättyvässä ja uusi aikakausi muiden Euroopan maiden tavoin alkamassa. Pysähtyneisyydenaika koki Suomessa ensimmäisen suuren sysäyksen 1867 katovuoden seurauksena. Tuolloin kokonaisten kyläkuntien elämä nytkähti liikkeelle. Nälkä pakotti väestön liikkumaan. Samalla nuori polvi oppi liikkumaan ja näki maailmaa oman kylän ulkopuoleltakin. Oli alkamassa liikkuvuuden aikakausi.

Uusi aikakausi johti muutoksiin kaikilla yhteiskunnan aloilla. Ensin Suomeen tuli lännen vapaista maista liberalismiin tuulet, jonka seurauksena nousi esille useita poliittis-aatteellisia modernisaatioilmiöitä. Yleisen liberalisoitumisen myötä alkoi valtiopäiväelämä, jonka seurauksena nousivat esille myös ensimmäiset puolueet ja poliittinen lehdistö. Maakuntien poliittinen itsehallinto maallistettiin kunnallislaille vuonna 1865, jota seurasi myös vastaava kaupunkikuntia koskeva uudistus. Myös kansallisuus aate oli vuosikymmenten aikana onnistunut saavuttamaan noihin aikoihin mennessä jo joukkoliikkeen luonteen. Saman murrosvaiheen vuosikymmenen aikana voidaan Eino Jutikkalan mukaan arvioida myös sääty-yhteiskunnan hajoamisprosessin alkaneen (Jutikkala 1968, 182).

Taloudellisesti Suomessa oltiin siirtymässä agraariyhteiskunnasta industrialismin piiriin. Teollisuuden ja kaupan vapautuminen merkitsi uusia elämän tapoja ja uusia taloudellisia mahdollisuuksia. Teollistuminen lähti Suomessa liikkeelle puunjalostusteollisuuden ja erityisesti sahateollisuuden piiristä.

Kapitalistisen elämän muodon mukanaan tuoma metsätalous järkytti voimakkaasti myös maaseudun elämää. Metsäteollisuuden läpimurron taloudelliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset alkoivat näkyä 1800-luvun loppupuolella yhä selkeämmin. Teollisuuden laajeneminen loi uusia työpaikkoja lähinnä kaupunkeihin, joiden väkiluku kasvoikin voimakkaasti, mutta tämän lisäksi se tarjosi työtä kaupunkiväestön ohella myös niin maaseudun tilattomalle väestölle, torppareiden pojille kuin mäkitupalisillekin. Aluksi lähdettiin tukkimetsiin ja lähiseutujen teollisuuslaitoksiin, josta siirryttiin sitten kaupunkeihin. Vaikka metsäteollisuus tarjotessaan töitä helpottikin maaseudun liikaväestön ongelmia liittyi tähän kehitykseen silloisissa oloissa yhteiskunnalliselta kannalta katsoen myös useita kielteisiä ilmiöitä ja ristiriitoja, jonka seuraukset tuntuivat etenkin maaseudun köyhälistön ja tilattomien kohdalla.

Suomessa kuten muissakin teollisen kehityksen alkuvaiheissa olevissa ja etenkin kapitalismin nousukautta elävissä maissa työntekijät olivat työnantajaansa nähden turvattomassa asemassa. Heiltä

puuttuivat mahdollisuudet ja välineet etujensa valvomiseen. Heistä tulikin vain välineitä ja rattaita tehtaiden suurissa koneistoissa. Tuon ajan käsityksen, taloudellisen liberalismien mukaan valtion ei tullut puuttua asioiden kulkuun. Ja niinpä tehtaiden isännät järjestelivätkin työoloja oman mielensä mukaan. (Tuomari 1917,14)

Teollisuuden kasvun tarjoamat työpaikat eivät kyenneet ratkaisemaan maaseudun suurta ongelmaa, joka liittyi tilattoman väestön voimakkaaseen lisääntymiseen ja turvattomaan asemaan. Päinvastoin kehitys kulki Suomen maaseudulla yhä kärjistyneempään tilanteeseen. Maaseutuväestöä jakoi 1800-luvun jälkipuoliskolla maanomistussuhteet. Talollisväestö vaurastui metsäkaupoilla ja varallisuuserot tilattomiin kasvoivat, huolimatta tilattoman väestönkin metsä- ja uittotöistä saamista ansioista. Maaseudun vastakohtaisuuksia kärjisti samalla myös maanvuokraaja ja tilattoman väestön sosiaalinen ja oikeudellinen epävarmuus. Tilattomien oli entistä vaikeampi kohota torppareiksi. Torppareiden asema kävi aina vain turvattommaksi, kun torppia perustettiin ja lakkautettiin mielivaltaisesti. Metsien arvonnousun myötä metsät sulkeutuivat muilta kuin talonpojilta ja niistä ei saanut kerätä entiseen tapaan vapaasti polttopuuta tai laidunmaa pitolehmää. Arvonnousun myötä maataomistavilla oli torppienpitämisen tilalle nyt toinenkin vaihtoehto. Metsien säästäminen myytiin. Kuvaavaa on se, että parin vuosikymmenen aikana lakkautettiin ainakin 20 000 torppaa. Tämän lisäksi joutuivat useat pientilalliset maatalousköyhälistön joukkoon, kun pieniä talonpoikaistiloja alettiin yhdistelmään pyrkimyksenä muodostaa suurviljelmia. Vakinaiseen työhön kiinnittymättömien määrä kasvoi nopeasti. Vuonna 1880 heitä lienee ollut noin 400000 henkeä ja vuosisadan vaihteessa jo noin 640000 henkeä (Tuomari 1971, 12).

Alkio muistelee maaseudun olojen kurjistumista kirjoituksessaan maalaisliiton 20-vuotisjuhlakirjassa

“kaupunkien varallisuus nousi, meidän pieniin oloihimme katsoen nopeasti, teollisuus, nimenomaan metsäteollisuus kehittyi ripeästi, luoden omasta itsestään miljoonapääomia, joiden avulla oli helppo nyt valloittaa taloudellisesti heikontuvaa maaseutua. Ensinnä tuli päiväjärjestykseen metsäalueiden hankinta, erottamalla niitä päätiloista, sitten seurasi kokonaisten tilojen osto. Uuden aikainen kapitalismi valloitti maaseutua, ilman että kukaan silloisissa oloissa olisi siihen erityisesti huomiota kiinnittänyt. Suurtiloilla kiristettiin alustalaisia. Heidän asemansa, joka oli ollut monesti melko siedettävä, huononi nopeasti, vuokrain korottaminen ja häätäminen astuivat päiväjärjestykseen. Niin karkoitettiin elämänpohjan varmuuden tunne torppareiltakin; tilattomilla oli tämä epävarmuus jo ennes-

tään.“... “Käytäntö vei siihen, että maavuokraajain, puhumattakaan tilattomista, talouselämä kiristyi suorastaan ahdistavaksi“. (Alkio 1926, 8)

Talollisten aseman huonontumisesta Alkio syyttää niin ikään metsätalouden mukanaan tuomaa kapitalismia.

“Talollisten toimeentulo heikontui siksi, että tuotteista ei saanut kuin pienen osan niiden tuotantokustannuksista, rahan tarpeen yhä kasvaessa. Tämä tapahtui samaan aikaan kuin kaikenlainen liike-elämä maassa eli ennen tuntematonta nousukautta“. (Alkio 1926, 8)

Maaseudun sosiaalisten suhteiden muokkaantuminen uudelle pohjalle niveltui yleiseen suomalaisen sääty-yhteiskunnan murenemisprosessiin. Maaseutu jakaantui kolmeen sosiaaliseen ryhmään. Oli herrasväki, omaa tilaansa viljelevät talonpojat sekä omaa maata vailla oleva maanvuokraaja ja tilaton väestö.

Metsätalouden ohella maaseutua ravistelivat lisäksi useat muutkin muutokset. Itse talonpoikaisen elämänmuodon sisällä isojako muutti entisen kyläkohtaisen elämän talokohtaiseksi. Kyseinen uudistus rohkaisi ja kannusti kyllä yritteliäitä viljelijöitä, mutta samalla menetettiin elimellinen kyläyhteyden henki. Köyhät ja maattomat jäivät totutun kyläyhteisön huolenpidon ulkopuolelle kokonaan oman onnensa nojaan. (Kuisma, Niemelä 1983, 11)

Suomalaisen yhteiskunnan kehitys 1800-luvun jälkipuoliskolla antoi Alkiolle hyvät lähtökohdat oman toimintansa ja asemansa rakentamiseen. Alkion elinympäristö Pohjanmaa tosin poikkesi maaseudulla yleisesti vallinneista olosuhteista. Siellä oltiin Itä-Suomen ohella niin teollistumiseen kuin useihin muihinkin uudenaikaistumisprosessin sisältämiin kehitysvirtauksiin nähden jäljessä muusta maasta. Muutos oli kyllä alkanut näkyä jo näilläkin alueilla 1800-luvulla, mutta se ei ollut saanut yhtä räikeitä muotoja kuin etenkin Eteläisessä Suomessa. Eteläisen Suomen tapahtumat osoittivat selvästi kuitenkin sen, mihin suuntaan myös Pohjanmaalla oltiin kulkemassa.

Pohjanmaa ja Karjala muodostivat omaleimaisen ja vahvasti talonpoikaisen aluetyypin. Näillä alueilla talollisluokka kasvoi, vaikka se muualla Suomessa lähtikin voimakkaaseen laskuun. Alkion kotiseudulla talollisperheet muodostivat maaseutuväestön suurimman sosiaaliluokan, vaikka muualla Suomessa suurimman ryhmän muodosti tilaton väestö. Samoin torpparilaitoksella oli Alkion ko-

tiseudulla vähäisempi merkitys. Pienet tilat olivat useimmiten köyhiä perheviljelmiä ja viljelyolosuhteet ankeampia kuin vauraimmilla seuduilla. Pienten tilakokojen ansiosta varallisuuserot talollisten ja talottomien välillä eivät päässeet kasvamaan niin suuriksi. Alueen pääongelmaksi muodostui torpparikysymysten ja yleensäkin maataomistavien ja omistamattomien välisten ristiriitojen sijaan liika-väestön ongelma ja siihen liittyvä köyhyys ja turvattomuus.

Muualla Suomessa tilanne oli toisin. Sinne muodostui porvarillisiin puolueisiin sitoutunut suurtilallisten luokka. Vastaavasti alueen tilattomat ja muu maaseutuköyhälistö omaksui nousevan sosiaalidemokratialiikkeen omakseen. Alkoi syntyä kahtiajakoa porvarillisten ja sosialististen maailmankatsomusten välillä. Huolimatta Pohjanmaan maaseutuväestönkin keskuudessa esiintyneistä ristiriidoista ja luokkaeroista siellä ei suuressa määrin omaksuttu kumpaakaan näistä, vaan maailmankatsomusta vaille jääneet alkoivat nostamaan esiin kolmatta vaihtoehtoa. Juuri tämän kolmannen vaihtoehdon ns. ihmiskeskeisen aatteen, jota muualla maailmassa oli alettu kutsua populismiksi, esiin nouseminen ja nostaminen tarjosi Alkiolle tilaisuuden oman asemansa rakentamiseen.

5.2 Yhteiskunnallinen herääminen

Vallitsevista epäkohdista huolimatta ei vielä tuolloin esiintynyt edes sivistyneistön keskuudessa todellisia pyrkimyksiä näiden epäkohtien paljastamiseen saatikka poistamiseen. Sivistyneistö oli keskittynyt suomalaiskansallisiin kysymyksiin suomalaisuusliikkeen sisällä. Sen tärkeimpänä tehtävänä oli herättää laajoissa väestönkerroksissa kansallistuntoa. Tässä tehtävässä kansallisuusliike olikin onnistunut. Kuten Liakka on kuvannut: Suomalaisuuden liikkeen aikaan sama aaltoilu ulottui jo maaseudunkin tyveen pannen sen väreilemään. Snellman oli Liakan mukaan saanut maata muokatuksi paljon enemmän kuin usein luullaankaan, ei ainoastaan kukkuloita vaan kylmää korpimaatakin. Ja historia on osoittanut sen, että vasta kansallisen herätyksen seurauksena tulevat yhteiskunnalliset uudistuspyrkimykset. Ensin on luotava yhteinen kansa, joka voi yhteiskuntaansa uudistaa. (Liakka 1932, 7)

Suomessa ei noina vuosikymmeninä edes ollut sellaista suomalaista sivistyneistöä, joka olisi voinut omaksua vanhoista ennakkoluuloista ja aatevirtauksista poikkeavaa yhteiskunnallista ajattelua. Suurin osa suomalaista sivistyneistöä oli vielä kansallisromantiikan pauloissa, jonka mukaisesti Suomen kansa nähtiin ihannoitavassa valossa. Kansa ponnisteli niukkuudessa sisukkaasti työtä raataen. Täl-

lainen runollisuus ei kyennyt nostamaan taisteluun yhteiskunnallisten uudistusten puolesta. Uskottiin kirkon julistukseen, jonka mukaan elämä maan päällä oli raatamista niukkuudessa, mutta josta ker-
 ran maksettaisiin palkka haudan tuolla puolen taivaassa. Maaseudulla vallinnutta tilannetta on Alkio
 kuvannut kirjeessään Viljo Tarkiaiselle 1903. “Sillä sallimususko johon kansa on kasvatettu on vie-
 nnyt kansan siihen, että se pitää tämän elämän murheenlaaksona, jossa ei ole mitään toivottavia edel-
 lytyksiä. Sellaisella ihmisellä ei ole mitään maallisia ihanteita yli leipähuolien, hän odottaa palkintoa
 taivaassa ja elää usein kaikkia yhteiskunnallisia parannusyrityksiä vihaavalla kannalla“ (Alanen
 1976, 179). Tällainen kirkon opettama ja kansalaisiin istuttama sallimus usko esti kaikenlaiset
 uudistuspyrkimykset ja epäkohtien esille nostamisen. Kirkon opetukseen turvautuen onnistuttiin
 vallitsevat olosuhteet säilyttämään.

Vaikkei suomalaisuusliike sinällään kyennytkään puuttumaan yhteiskunnassa vallitseviin epäkohtiin
 valmisti se maaperää tuleville uusille virtauksille. Uusia virtauksia tuli Suomeen lähinnä ulkomaisen
 kirjallisuuden vaikutuksesta. Ja vaikka Alkio seurasi mahdollisuuksien mukaan suomalaisuusliik-
 keen toimintaa ei hän ollut sivistyneistön tapaan asemansa tai opiskelujensa kautta sidottu tuolloin
 vallitseviin kansallisromanttisiin aatevirtauksiin. Sen sijaan Alkio eli itse maaseudulla ja näki lähel-
 tä tuolloin vallinneet yhteiskunnalliset epäkohdat. Hänen oli helppo uuden sukupolven edustajana
 omaksua kirjallisuuden mukanaan tuomia uusia ajattelumalleja. Alkion toiminnan kannalta merkittä-
 vimpiä näistä olivat yleiseurooppalaiset humaniteettifilosofiset jatkuvan kirkastumisen perustalle
 rakennetut ihmiskäsitykset ja ihmisen edistysuskoon perustuvat aatevirtaukset. Suomeenkin tulleiden
 uusien virtausten vaikutuksesta suhtautuminen yhteiskuntaan alkoi muuttua. Uusien virtausten an-
 siosta yhteiskuntaa alettiin kuvaamaan karun arkitodellisuuden valossa totutun romantiikan sovin-
 nollisuuden sijasta ja näin myös isänmaa-käsite alkoi saamaan yhteiskunnallista sisältöä. (Nummi-
 nen 1996, 78, Tuomari 1971, 25)

Uusien virtausten myötä vanhat uskomusjärjestelmät horjuivat ja työväenkysymys nousi tietoisuu-
 teen. Teollisuuden voittokulun vanavedessä Suomeenkin kirjallisuuden mukana tulleet uudet aatteet
 kytkeytyivät teollisuuden ja kaupan yhteyteen. Teollistumisen mukanaan tuoma kehitys, joka alkoi
 näkyä varallisuuden kasvuna, liikenneolojen parantumisena ja palveluiden lisääntymisenä koitui
 myös Suomessa kaupunkien hyväksi. Tästä seurasi luonnollisestikin kaupunkien ja maaseudun vas-
 takohtien kärjistyminen. Tämä vaikutti maaseutuväestön asenteisiin ja johti vastatoimiin sekä
 aatteellis-sivistyksellisellä että järjestöllisellä tasolla (Mylly 1974, 87). Maaseudulla alkoi kehittyä
 monia organisoitumismuotoja ja liikkeitä, joista tuli esiin rahvaan nousupyrkimyksiä. Samanaikai-

sesti fennomanian ja talonpoikaiston sidos selkiytyi. Juuri suomalaisuusliike muodostui maaseudun merkittäväksi herättäjäksi. Kauan kyteneet kaunat voitiin purkaa suomalaisuusliikkeen tarjoaman vaikutusväylän kautta, ja epäkohtiin alettiin vaatia korjauksia. Suomalaisuusliike tarjosi näin väylän nimenomaan rahvaan nousupyrkimyksille.

Vaikka suomalaisuusliikkeen keskuudessa ymmärrettiinkin liikkeen tavoitteiden toteutuvan vain laajan koko kansaa käsittävän sivistyneistön tuella, jäi silloisen neljännen säädyn eli talonpoikien asema fennomaanisessa liikkeessä kaikesta huolimatta vähäiseksi. Maalaisväestön kohtalona oli olla kuuliainen puoluepoliittinen karja, jota sivistynyt kaupunkilaisista koostuva puolue-eliitti hallitsi ja käytti omien pyrkimystensä tukena (Kuisma, Rusi 1980, 26). Liike muodostui lähinnä voimakkaasti kasvavan taloudellisen porvariston eturyhmäksi. Niinpä maalaisväestön keskuudessa alkoi esiintyä syytöksiä suomalaisuusliikkeen konservoitumisesta. Syytettiin suomalaisuusliikkeen kaupungillistuvan yhdessä puolueiden kanssa ja jättävän huomioimatta maalaisväestön yhteiskunnalliset epäkohdat. Luottamus Helsingin herroihin horjui. Liikkeen elitistyminen jakoi liikettä ja sai maaseutuväestön keskuudessa käynnistymään omaehtoisen yhteiskunnallisen liikehdinnän ja organisoitumisen. Maalaisväestön keskuudessa alettiin luottaa enemmän kansan omaan kykyyn ja kansanvallan mahdollisuuksiin olosuhteiden parantamisessa. Tällainen itsetietoisuutta uhkuva vastakkain asettuminen suomenkielisenkin sivistyneistön ja sen johtamien puolueiden ja suomalaisuusliikkeen kanssa oli välttämätön henkinen edellytys itsenäisen talonpoikaismapuolueen synnylle. Vastakkainasettelua syntyi viljelijäväestön keskuudessa lähinnä juuri Alkion kotiseuduilla Pohjanmaalla sekä Itä-Suomessa.

Sen sijaan Etelä-Suomen alueella, missä luokkaerojen jyrkkeneminen maaseudullakin oli vielä voimakkaampaa muodosti tyytymättömyys otollisen maaperän sosialististen aatteiden leviämiseksi. Sosialistinen työväenliike kumouksellisine tunnuksineen keräsi lippujensa alle tyytymätöntä köyhää torppari ja tilatonta väestöä saavuttaen näin jalansijaa myös maalaisväestön keskuudessa (Mylly 1974, 98)

Pohjanmaalla ja Itä-Suomessa liikkeelle lähtenyt omaehtoinen organisoituminen johti vääjäämättä uusien aatteiden ja niiden ympärille muodostuneiden liikkeiden syntymiseen. Nämä uudet liikkeet kuten raittius, nuoriso ja maamiesseurat sekä osuustoiminta ja kansansivistysliikkeet nojasivat suomalaisuusliikkeen mukaiseen kansalliseen heräämiseen, mutta maaseutuväestön itsensä muodostamat liikkeet erottautuivat suomalaisuusliikkeestä ajamaan maaseudun etuja suhteessa talouselämä-fennomaanien etuihin. Uudet liikkeet pyrkivät alusta asti hahmottelemaan yhteiskuntaa, jossa sivistys-

tystyön avulla voitaisiin yhteiskunnallisia eriarvoisuuksia poistaa. Tavoitteena oli nostaa maaseutu-
väestön sivistystasoa ja itsetietoisuutta sille tasolle, että hekin pystyisivät itse huolehtimaan omista
eduistaan kaupungin sivistyneistöä vastaan. Samalla liikkeet toimivat yhteiskunnallisina kasvattajina
ja poliittisina harjoituskenttinä varsinaisen tehtävänsä ohella (Mylly 1974, 90).

Aika tarjosi Alkiolle edellä käsiteltyjen yleisten edellytysten lisäksi myös tapahtumahistoriallisia
erityisedellytyksiä. Vuosisadan vaihteeseen osunut eduskuntauudistus rohkaisi nimenomaan alempi-
en kansankerrosten nousupyrkimyksiä. Uudistuksen myötä suurten joukkojen vaatimukset nousivat
Suomen poliittiseen elämään merkiten näin massademokratian tunnusten yhtäkkistä ja rajua läpimur-
toa. Tämä pakotti vanhat valtaryhmittymät arvioimaan syntynyttä tilannetta aivan uudella tavalla.
(Mylly 1974, 105)

Toinen Alkion toiminnan kannalta tärkeä tapahtuma oli luottamusta joukkovoimaan antanut suurlak-
ko, joka Alkion mukaan vaikutti ihmisiin "helluntai humauksen" tavoin sekä suurlakon jälkeisen
vuoden tarjoamat kiihokkeet, jotka yhdessä kaatoivat vanhentuneen luokkayhteiskunnan tukilinnoi-
tuksen (Alkio 1926, 10, Tuomari 1971, 74). Tiedot yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeuteen perustu-
vasta valtiopäiväuudistuksesta rohkaisi myöskin alempia kansankerroksia nousupyrkimyksissään.

Murrosajan tapahtumien myllerryksessä syntyivät uudet poliittisen kulttuurin peruspiirteet. Perinteis-
ten siteiden sijaan ja niiden pohjalle hahmottui sellainen alue, jolla ihmiset liittyivät yhteen muodol-
lisesti tasa-arvoisina, määrittelivät itseään ja muita sekä ajoivat yhteisiksi kokemiaan asioita. Suo-
meen syntynyt yleiseen äänioikeuteen perustuva poliittinen järjestelmä oli tulosta eri ryhmittyen
kamppailusta, mutta synnyttyään myös säätelä niiden toimintaa. Murroskauden ja etenkin 1900-lu-
vun alun itsenäistymisen ja kansalaissodan vaiheet ja tapahtumat olivat vaikuttamassa siihen, millai-
seksi muodostui kansalaisyhteiskunnan suhde valtioon. Tähän poliittiseen modernisoitumiseen ja
murroskauteen kuului myös sen näyttämön synty, jolla suhteita alettiin säädellä. Syntyi sellainen jul-
kinen tila, jossa ihmiset suhteuttivat elämänsä ehtoja yleisempiin kysymyksiin ja ohjelmiin, jossa he
saiivat esittää ja perustella mielipiteitään ja jossa heillä oli myös mahdollisuus käydä keskustelua kei-
noista ja tavoitteista. Modernisoitumisen myötä "korvessa nukkuvasta massasta" alkoi erottumaan
yksilöitä. Yhteiskunta alkoi yksilöityä. (Alapuro 1994, 12-13)

Maaperä oli näin ollen pikkuhiljaa muokkaantunut yhteiskunnallisten muutosten myötä otolliseksi
Alkion kaltaiselle "kutsuvalle äänelle".

Eduskuntauudistus laajensi erityisesti maalaisväestön ja työläisten vaikutusmahdollisuuksia. Mutta erityisesti se korosti maalaisväestön asemaa, joka nousi uudistuksen myötä äänestäjäkunnan enemmistöksi, sillä vuosisadan alussa Suomi oli vielä voimakkaasti maatalousvaltainen. Maatalousväestön osuus oli koko väestöstä noin 70 prosenttia (Hämäläinen 1977, 25). Tämän huomasivat sekä itse talonpojat että vanhat puolueet, jotka ryhtyivätkin levittämään vaikutustaan myös maaseudulle. “Alkoi kova agitatio oman puolueen aatteitten ja tavoitettujen tunnetuksi tekemiseksi. Kun maalaisväestö muodosti suuren osan kansasta siis valitsijoista, olivat he myös huomion kohteena tässä valtiollisessa taistelussa. Heihin kohdistettiin erikoista huomiota ja heille luvattiin seitsemän hyvää ja kahdeksan kaunista“(Otto Karhi 1942, 37).

Ajatus maalaispuolueesta alkoi levitä ja saada kannatusta. Yhteiskunnalliset olosuhteet olivat vuosisadan alussa sellaiset, että talonpoikaisväestön oli järjestäytyttävä itsepuolustukseen. Vanhojen puolueiden maaseutua kosiskelevasta toiminnasta huolimatta uusien ryhmien nousu edellytti uutta puoluejakoa. Syntyneessä tilanteessa maalaispuolueajatus ikään kuin leijaili ilmassa ja sitä ryhdyttiin ajamaan eri puolella Suomea (Mylly 1974, 105). Alkion kuten ei kenenkään muunkaan tarvinnut perustaa maalaispuoluetta välineeksi omien pyrkimystensä esilletuomiseen. Se syntyi ajan kohdusta historiallisten välttämättömyyksien pakottamana ja jopa Alkion vastusteluista huolimatta (Hämäläinen 1977, 24).

5.3 Puolueen syntyminen

Syntynyt puolue tarjosi Alkiolle erinomaiset mahdollisuudet oman mallinsa esille tuomiseen ja myöskin tuon mallin osittaiseen toteuttamiseen. Aikaisemmin oli Alkio noussut jo nuorisoseuraliikkeen johtoon. Nuorisoseuraliikkeen lisäksi hän oli tuonut ajatuksiaan ja itseään tunnetuksi perustamansa Ilkan välityksellä. Alkion olikin tunnettuna ja laaja kannatusta nauttivana maalaisväestön keskuudesta nousseena henkilönä helppo nousta myös uuden suurimman väestöryhmän varaan rakentuvan puolueen johtoon. Vahva asema uudessa puolueessa tarjosi käyttökelpoisen väylän nousta mukaan valtiolliseen elämään ja sitä kautta mahdollisuuden tavoittaa yhä suurempia väestöryhmiä ja rakennuttaa itselleen näin entistäkin vahvempaa asemaa juuri maalaisväestön keskuudessa.

Alkion toiminta niin nuorisoseuraliikkeessä kuin puolueessakin osoittaa hänen kykyään hyödyntää tarjoutuvia tilanteita. Niin nuorisoseuraliikkeeseen kuin puolueeseenkin Alkio tuli mukaan vasta huomattuaan niiden tarjoamat mahdollisuudet. Nuorisoseuraliikkeen synnystä on Tuomari todennut, että se putkahti esiin kansallishengen lämmittämästä ja muokkaamasta maaperästä Juha Hietasen kirjoitettua liikkeen syntysanat Vaasan lehteen. Tuolloin mielet olivat herkäät syttymään uusille aatteellisille riennoille. Tuomarin mukaan ei Alkiokaan voinut jäädä sivusta katsojaksi, vaan huomattuaan uuden liikkeen tarjoamat mahdollisuudet hänkin liittyi pari vuotta Hietasen lausumien syntysanojen jälkeen liikkeen kannattajaksi. (Tuomari 1971, 31)

Myöskään myöhemmin itselleen tärkeäksi osoittautuneen puolueen perustamisessa ei Alkio ollut aloitteen tekijänä. Hän ei hyväksynyt puoluevaltaa ja asettui aluksi vastustamaan nousevia vaatimuksia maalaispuolueen perustamisesta. Hän pelkäsi kansan hajaantumista ja yritti kaikkensa saadakseen suomalaiset porvarispuolueet lähentymään toisiaan. Alkio saikin aikaan ”sovintokokouksen”, joka pidettiin Lapualla 1906. Sovitteluyritys tosin kaatui nuorten ja vanhojen keskinäisiin syytöksiin. Sen sijaan samaisessa sovintokokouksessa nostettiin ensimmäisen kerran julkisesti esille ajatus pienviljelijöitä yhteen kokoavasta maalaispuolueesta.

Samoihin aikoihin alkoi keskustelu itsenäisen maalaispuolueen perustamisesta yleistyä eri puolilla maata tehtyjen aloitteiden pohjalta saaden vähitellen yhä määrätietoisemman luonteen. (Mylly 1975, 105). Alkion tapaa odottaa tilaisuuksia kuvaa myös hänen tapansa seurata aikansa tapahtumia. Hän oli mukana useimmissa puoluehanketta käsittelevissä kokouksissa, mutta vain lehtimiehen roolissa sivusta seuraten (Hämäläinen 1977, 28). Maalaispuoluehankkeita alettiin ajaa itsenäisesti eri puolilla Suomea hieman toisistaan poikkeavilla toteutusratkaisuilla. Perustamisvimma olikin niin kiihkeä, että uusi puolue syntyi spontaanisti kahdella eri taholla samanaikaisesti, kun maan eri osien välillä ei ehditty pitää riittävästi yhteyttä.

Merkittävimmäksi näistä puoluehankkeista on nostettu Oulun seudulla perustettu Suomen Maalaisväestön Liitto (MSL). Tämä Oulun seudun maalaisväestön keskuudessa ja aloitteesta perustettu liitto pyrki alusta asti vanhoista puolueista riippumattomaksi valtakunnalliseksi agraaripuolueeksi. MSL muodosti ytimen seuraavien vuosien aikana lopullisesti muotoutuneelle maalaisliitolle. (Mylly 1975, 106)

Hakalehdon mukaan ratkaisevan sysäyksen itsenäisen maalaispuolueen perustamiseen antoi Oulujoen maalaisseuran Otto Karhin aloitteesta tekemä päätös maataviljelevien edustajien kutsumisesta neuvottelukokoukseen Ouluun 18. Syyskuuta 1906 käsittelemään uuden puolueen perustamista. Otto Karhin kokouksessa pitämä alustus oli otsikoitu ohjelmaan: Katsotaanko tarpeelliseksi maalaisliiton perustaminen. Alustuksen pohjalta käydyssä keskustelussa ehdotetun maalaisväestön liiton perustaminen sai laajaa kannatusta. Liiton ohjelmaa valmistelleen valiokunnan esityksen tultua hyväksytyksi päätettiin uuden puolueen viralliseksi nimeksi ottaa Suomen Maalaisväestön Liitto. (Hakalehto 1986, 120,121)

Toinen merkittävä maalaisväestön puoluehanke oli Etelä-Pohjanmaan Nuorsuomalainen Maalaisliitto (EPNM). Eteläpohjalaiset istuttivat maalaispuolueajatuksensa Alkion johdolla nuorsuomalaisen puolueen varjoon. Syyskuun 19. Päivänä 1906 samaan aikaan, kun pohjoispohjalaiset pitivät kokousta Oulussa kokoontui pieni joukko pohjalaisia miehiä Alkion johdolla Ilkan toimitukseen Vaasaan perustamaan Nuorsuomalaista Maalaisliittoa. Liiton yleinen kokous pidettiin myöhemmin Kauhavalalla, jolloin myös Alkion muotoilema ohjelma hyväksyttiin.

Maalaispuolueiden ohjelmat olivat hyvin lähellä toisiaan, joten niiden yhdistyminen oli alusta asti esillä. Yhdistymisen ratkaisi osaltaan Alkio siirryttyään nuorsuomalaisten eduskuntaryhmästä SML:n ryhmään, jonka seurauksena joulukuun lopulla EPNM puolueenakin päätti liittyä Suomen Maalaisväestön Liittoon.

Puolueiden yhdistymisessäkään Alkio ei kuitenkaan ollut varsinaisena aloitteentekijänä. Päinvastoin hän torjui Ilkka-lehdessään julkaistussa kirjoituksessaan Juho Rannan ensimmäisen julkisuudessa tekemän yhdistymisehdotuksen. Hakalehdon mukaan Rannan esityksen takana oli koko sen aikainen SML:n johto. (Hakalehto 1986, 207). Vasta jäätyään jatkuvasti tappiolle yrityksissään puhdistaa emäpuoluettaan ja huomattuaan yhdistymisen olevan väijäämättömästi tulossa suostui Alkiokin puolueiden yhdistämiseen.

Alavudella pidetyssä yhdistymiskokouksessa esiintyi erimielisyyksiä puolueiden yhdistetystä ohjelmasta. Alkio käytti puolueen uudesta ohjelmasta syntynyttä erimielisyyttä hyväkseen ja vahvisti sen avulla omaa asemaansa puolueen sisällä. Hänen tekemänsä kompromissiesityksen mukaisesti päätettiin hyväksyä liittojen yhdistyminen, mutta yhteisen ohjelman laadinta ja hyväksyntä siirrettiin seuraavaan kokoukseen. Tampereella 1908 pidetyssä uudessa yhdistymiskokouksessa asetettiin mo-

lempia ryhmiä edustava komitea valmistelemaan puolueohjelmaa, mutta komiteakaan ei päässyt ohjelmasta yksimielisyyteen, kummankin osapuolen pitäessä tiukasti kiinni ohjelmansa erityispiirteistä. Kokouksen pitikin asettaa uusi suppeampi ja sovittelevampi komitea, johon kuuluivat Alkio, Kallio ja Leppälä. Myöhemmin Kauhavalla pidetyssä uudessa kokouksessa päästiin lopulta ohjelmakysymyksestäkin yksimielisyyteen. (Alanen 1976, 379)

Kauhavan kokouksen päätösten myötä Alkion johtama eteläpohjalainen puoluehanke sulautui lopullisesti Oulussa perustettuun Suomen Maalaisväestön Liittoon. Alkion Etelä-Pohjanmaan Nuor-suomalaiselle Maalaisliitolle hahmottelema ohjelma oli niin paljon perusteellisempi, että hän nousi ohjelmatyön aikana automaattisesti myös uuden yhdistyneen puolueen ohjelman kirjoittajaksi ja kunnioitetuksi aatteelliseksi auktoriteetiksi. Alkio käytti näin yhdistyneen puolueen ohjelmasta syntyneitä erimielisyyttä hyväkseen ja vahvisti senkin avulla omaa asemaansa muodostettavan puolueen sisällä. Tästä on selvänä osoituksena hänen suvereeni asemansa puolueen ohjelman uudistajana vuonna 1914, jolloin Kauhavalla hyväksyttyä ohjelmaa ensimmäistä kertaa muutettiin. Tässä Helsingin puoluekokouksessa hyväksytyssä pääosiltaan Alkion muokkaamassa ohjelmassa ei sanottavasti puututtu jo Kauhavalla hyväksytyyn ohjelman asiakohtaiseen sisältöön. Sen sijaan puolueen luonne ja yleiset periaatteet määriteltiin uudessa ohjelmassa täsmällisesti. Ja vaikka Alkio ei muuttanutkaan varsinaisesti ohjelman sisältöä osoittaa hänen itsenäisen ja tunnustettu ohjelman uudistajan asema hänen onnistumisestaan myös ohjelmakysymysten avulla oman asemansa rakentamisessa.

6 ALKION YLEISÖ JA VAIKUTUSKANAVAT

Alkion omaksuma ihmisyyssajatukseen perustuva yleiseurooppalainen aatemaailma tarjosi valmiin teorian kärjistyneiden yhteiskuntaolojen parantamiseen. Hän rakensi oman toteemimaisen asemansa, kuten Virolainenkin puheessaan totesi ja johon populismin teorioissa viitataan, tuomalla näkyvästi esille maaseudulla vallitsevien epäkohtien ratkaisuun oman ohjelmallisen mallinsa, kyläyhteisöön perustuvan yhteiskuntautopiensa. Epäkohtiin Alkio oli päässyt tutustumaan pohjalaisen maaseutuyhteisön läsnäolevana jäsenenä ja nähnyt läheltä yhteiskunnallisen ahdinkotilan, liikaväestön ja vanhakantaisten maanomistusolojen muodostaman sosiaalisen kurjuuden. Hänen luomaansa malliaan ei voitane pitää järjestelmällisenä oppirakennelmana, vaan pikemminkin vain epämääräisenä, mutta hyvin tilanteeseen sopivana käytännön sovellutuksena hänen omaksumastaan ihmisyyssajatuksesta ja edistysuskosta.

Alkio onnistui Snellmanin tavoin tuomaan mallinsa esille käyttöönsä saamiensa aikansa merkittävimpien vaikutuskanavien kautta. Tällaisina tehokkaina vaikutuskanavinaan oli Snellmanilla aikanaan hallussaan sekä suomen- että ruotsinkieliset sanomalehdet, ruotsinkielinen aikakauslehti, yliopistollinen oppituoli, senaatinistuin ja kuten Numminen on todennut kansallisuusliikkeen lähes oraakkelimainen asema. (Numminen 1996, 85)

Alkio puolestaan tunkeutui itselleen yleisöksen valitsemansa maaseutuväestön pariin niin nuorisoseuraliikkeen kuin valtiollisen elämänkin kautta sekä kaunokirjailijana että lehtimiehenä. Hän kehitti käyttöönsä kirjoitustavan, joka on kuin puhetta neuvonpitoon ryhmittyneelle väelle. Sanomallaan Alkio onnistui vetoamaan yleisössään kaikkiin oppiasteesta tai yhteiskuntaluokasta riippumatta. Ehkä hän katsoi koulutuksensa riittämättömäksi tieteelliseen ilmaisuun. Jo nuorisonkasvattajana hän oli huomannut, että aatteet luovat toimintaa hedelmällisimmin, kun ne esitetään käytännöllisessä muodossa.

Yhteiskunnallisesta asemastaan ja käyttämistään vaikutuskanavista huolimatta ei Alkio pyrkinyt esiintymään yleisönsä edessä poliitikkona. Useista eri yhteyksistä käy hyvin ilmi Alkion nimenomainen pyrkimys välttää poliitikoksi leimautumiselta. Sen sijaan hän loi mieluummin itsestään kuvaa puolueettomana kansansivistäjänä ja yhteiskunnallisen sovun rakentajana.

Edellä kuvatut vuosisadan alkupuolella vallinneet olosuhteet ja tapahtumat auttoivat Alkiota luomaan yleisönsä edessä itsestään haluamaansa kuvaa. Samoin ne auttoivat häntä hänen suostutellesaan yleisöään oman argumentaatioonsa kannalle ja sitoutumaan omiin näkemyksiinsä. Yhteiskunnallisten olojen kärjistyessä oli Alkion helppo saada yleisö ymmärtämään esille nostamiaan yhteiskunnallisia epäkohtia. Kun epäkohtien huomattiin todella olevan olemassa alkoi yleisökin vaatimaan toimenpiteitä niiden poistamiseen. Ja kun Alkio toi lähes tyhjälle poliittiselle areenalle oman maaseutuväestön kannalta lupaavan ja identiteettiä nostattavan yhteiskuntamallinsa, oli yleisön taivutteleminen tuon mallin kannalle mahdollista.

Malliaan Alkio toi esille erityisesti romaaniensa ja useissa eri sanomalehdissä julkaistujen artikkelidensa avulla. Romaaneissaan Alkio sovitti menestyksekkäästi taiteellisiin kehyksiin sen tavoitteen maaseudun sivistyksellisen elämän noususta, jota hän aatteellisella toiminnallaan tahtoi edistää. Ensimmäiset tällaiset tendenssikirjoituksensa hän onnistui julkaisemaan jo 15-vuotiaana. Kirjailija V. Rantola on arvostelussaan todennut Alkion romaanien olevan kauttaaltaan vereviä ja elämän tahtoi-

sia maahenkiromaaneja, joissa kirjailija näkee maan viljelemisen ja oman kotoisen konnun muokkaamisen ainoana sisäistä onnea ja pysyvää tyydytystä tuottavana elämäntyönä. (Mäki 1948, 43)

Varsinaisesti Alkion kirjailijan uran voidaan katsoa alkaneen hänen kirjoitettuaan ”Kuvaelmia kato-vuodelta 1867”⁴, jonka K.J Gummerus julkaisi v. 1885 samannimisenä kirjana. Tästä rohkaistuneena Alkio aloitti romaaniensa kirjoittamisen. Ensimmäisenä ilmestyi romaani Teerelän Perhe⁵, jossa hän kuvaa viinan kotivalmistuksen aikaa, jota leimasi Alkion mukaan juoppous ja siihen liittyvä raakuus ja vaikeat yhteiskunnalliset olot, mutta jotka onnistutaan viinanpolton lopettamisella ja kansakoulun perustamisella parantamaan. Seuraava Alkion romaani Eeva⁶ ilmestyi vuonna 1888. Tässä romaanissa Alkio selvittää päähenkilön Eevan avulla oikeanlaista sivistystä vallallaan olevan ulkokohtaisen sivistyksen sijasta. 1880-luvulla ilmestyi myöskin kertomuskokoelma Aikamme kuvia⁷ sekä Ojapap-pilan joul⁸. Näissä teoksissaan Alkio puolestaan kuvaa puutteellista eteläpohjalaista kansanelämää. Edellisten kanssa samaan aikaan ilmestyneessä Salliman oikkuja teoksessa⁹ Alkio kuvaa voimakkein värein köyhien ihmisten kurjuutta tuoden näin esille yhtä niistä teemoistaan, köyhän asiaa, joiden varaan hän pyrki asemaansa rakentamaan.

Vuonna 1892 julkaistun novellin Mennyt¹⁰ päähenkilön suuhun Alkio näyttää laittaneen runsaasti niitä omia aatteitaan, joiden kautta hän jatkaa ihanne-ihmisen ja yhteiskunnan rakentamista. 1890-luvun lopulla Alkiolta ilmestyy vielä romaanit Puukkojunkkarit¹¹ ja Murtuvia voimia¹².

Puukkojunkkarit on vaikuttava teos häjyjen valtakaudelta, jossa Alkio kuvaa aikakautta hyveineen ja heikkouksineen. Teoksen päähenkilö Esa Karhuvainio on voimakastahtoinen ja hyvää ainesta sisältävä, mutta puutteellisen kasvatuksen ja huonon ympäristön vaikutuksesta huonoille teille ajautunut häjyjunkkari. Alkio kuvaa, kuinka Karhuvainio uhkailee ja nousee yhteiskuntaa vastaan, mutta kuinka yhteiskunta kuitenkin lopulta voittaa ja saattaa hänetkin oikealle tielle. Puukkojunkkareissa oleva toimintaan pakottava luonnonvoima, joka puutteellisissa oloissa oli purkautunut väkivaltaisena käyttäytymisenä ja ilkeänä oli Alkion romaanissaan esille tuoman käsityksen mukaan mahdollista oi-

⁴ Alkio 1967.

⁵ Alkio, Kootut teokset I.

⁶ Alkio, Kootut teokset II, 1921

⁷ Alkio, Kootut teokset III, 1923

⁸ Alkio Kootut teokset II, 1921

⁹ Sama

¹⁰ Alkio, kootut teokset IV, 1925

¹¹ Alkio 1944

¹² Alkio, Kootut teokset VI, 1923

kein ohjattuna saattaa rakentavaan toimintaan. Junkkareiden ja yhteiskunnan välinen kamppailu hui-
pentuu Karhun Esan ja Hautalan Jannen yhteenottoon Laitalan Valen ja Järvelän Santran häissä. Kar-
hun Esa joka on päättänyt tulla näyttämään ”kamaloita”, saapuu häätaloon suuri lahtaripuukko kä-
dessään, mutta yksi juhlaväen keskuudessa olleista miehistä saa häntä jalasta kiinni. Puukko otetaan
pois. Tuo mies on Hautalan Janne, joka rusentaa puukkojunkkarin niin ruumiillisesti kuin henkisesti-
kin. Näin Alkio kuvaa, kuinka puukkojunkkarien valtakausi automaattisesti kukistuu väkevän käden
alle.

Murtuvissa voimissa Alkio tuo järkyttävällä tavalla esiin vuoden 1867 kadon aiheuttaman nälän ma-
sentavan ja hillitsevä vaikutuksen, mutta samalla sen kuinka olosuhteisiin voidaan itse vaikuttaa.
Teoksen suureksi henkilöahmoksi ja Alkion luoman ihanne-ihmisen esikuvaksi nousee jälleen
Hautalan Janne, joka käy hakemassa kyläläisten nälänhätään apua kuvernööriltä. Hautala tekee ku-
vernööriin sellaisen vaikutuksen, että kuvernööri käskee Hautalan mukana olleen Valeen viemään
terveisinä kansalle, että Hautalan ominaisuuksilla varustettu Suomen kansa ei voi koskaan sortua.

Vuonna 1900 Alkio julkaisi kertomuskokoelman Tienhaarassa¹³ ja vuonna 1904 Palvelusväkeä¹⁴.
Näissä teoksissaan Alkion myötämielisyys vähäväkisiä kohtaan esiintyy palvelijain kohtelun ja ase-
man parantamista vaativana ”huutavana äänenä”.

Muiden tehtävien vuoksi Alkio ehti jatkaa kaunokirjailijan tuotantoaan vasta vuonna 1913, jolloin
hän julkaisi herätyshuutona maaseutuväelle Jaakko Jaakonpoika nimisen maahenkisen romaaninsa¹⁵,
jonka kirjoittamista WSOY oli Mäen mukaan Alkiolta vaatinut (Mäki 1948,43). Tässä kirjassa Alkio
kuvaa Jaakko Jaakonpoikaa, joka hylkää isänsä tilan ja muuttaa Amerikkaan paremman elämän toi-
vossa, mutta jossa ennen pitkää tuntee elämänsä ”sietämättömän tyhjältä”, ja jossa ”omatunto kopis-
telee ja syyttää maan pettämisestä”. Vähitellen Jaakko Jaakonpoika ymmärtää, joutuneensa ”äiti maa-
ta virvoittavasta vesisateesta kiusalliseen kuivuuteen” ja niinpä hän ostaakin talonsa takaisin ja palaa
perheineen nuorin voimin tarttuen talon ohjaksiin”.

Seuraava Alkion teos nuorisoseura- ja maahenkisen romaani Uusi Aika¹⁶ ilmestyi vuonna 1914. Ro-
maanissa ajankohtaisina herätteiden antajina ja esikuvina olivat useat nuoret kansakoulunopettajat,

¹³ Alkio, Kootut teokset VIII, 1921.

¹⁴ Alkio, Kootut teokset VI, 1925.

¹⁵ Alkio, Kootut teokset VII, 1921.

¹⁶ Alkio, Kootut teokset IX, 1921.

jotka tekivät nuorisoseuroissa menestyksellistä työtä ja toisiaan täydentäen muodostivat yhteisen uuden ajan opettajan Kanteleisen, jonka avulla Alkio hahmottelee jo melko valmista kuvaa luomastaan ihanneihmisestä. Mäki on todennut teoksen uusi Aika olevan ”aatteellisen, hyvin johdetun nuorisoseuratyön ja maahengen innoittaman maataloudellisen yritteliäisyyden korkeaveisu” (Mäki 1948, 44).

Romaania Uusi aika seurasi vuonna 1915 ilmestynyt kertomuskokoelma Muistojen Komeroista¹⁷ ja vuonna 1916 kulttuurihistoriallinen romaani Patriarka¹⁸, joka vuonna 1923 sai jatkokseen sortokauden alkuaikojä kuvaavan romaanin Keisaririkos¹⁹. Patriarkka on kuvausta 1870-luvulta. Kirjassaan Alkio kuvaa erityisesti maataloudellisen kehityksen ja kansallisen heräämisen aikaa. Aikaa, jolloin luontaistalous alkaa väistyä ja tilalle tulevat ensimmäiset sekatavarakaupat, joissa myydään muun tavarän ohella myöskin olutta, ja josta Alkion mukaan seuraa juoppoutta ja siihen liittyvää rappeutumista. Keisaririkoksessa Alkio jatkaa Patriarkan henkilöiden ja heidän lastensa ja yleisen elämän kuvaamista 1890-luvulla.

Vielä 1920-luvulla Alkiolta ilmestyy teokset Juoppohullu²⁰, Ursulan-muorin tarinoita²¹ ja Karuliinan poika²², joissa Alkio jatkaa ihanne ihmisen kuvaamista ja erityisesti raittiusaatteen esille tuomista.

Kaunokirjallisuus, jota siis voidaan suurelta osin nimittää tendenssikirjallisuudeksi muodostaa vain osan Alkion tuotannosta. Suuri osa hänen kirjoituksistaan voidaan luokitella puhtaiksi yhteiskunnallisiksi aatekirjoituksiksi (Mäki 1948, 48). Näistä pääosa on kirjoitettu ja julkaistu useissa eri sanomaja aikakauslehdissä. Lisäksi Alkiolta ilmestyi vuonna 1905 Nuorisoseurakirja²³, johon hän on sisällyttänyt paitsi nuorisoseura-aatteen ja –toiminnan kuvaamista myös paljon yksilölliseen itsekasvatukseen liittyviä ohjeita. Varsinaisen kansalaistoiminnan ja itsekasvatuksen oppaan Ihminen ja Kansalainen²⁴ hän kirjoitti vuonna 1918, jossa hän kuvaa juuri päättyneen kansalaissodan kokemusten pohjalta kansallisen ja isänmaallisen veljeyden hengen pohjalle rakentuvaa ihanneyhteiskuntaansa.

¹⁷ Alkio

¹⁸ Alkio, Kootut teokset XI, 1927.

¹⁹ Alkio 1923.

²⁰ Alkio 1920.

²¹ Alkio 1924.

²² Alkio 1927.

²³ Alkio, Kootut teokset X, 1923.

²⁴ Alkio 1919 (IK).

Osasta Ilkassa ja Pyrkijässä olleista lukemattomista Alkion kirjoituksista on julkaistu kokoelmateokset sarjat Maalaispolitiikkaa I ²⁵ ja II ²⁶ sekä Yhteiskunnallista ja valtiollista ja Nuoriso ja Elämä ²⁷.

Ehkä juuri lehtien avulla ja erityisesti Pyrkijä-lehden ”tulisieluisena toimittajana” Alkio onnistui suostuttelemalla vakuuttamaan yleisönsä esille tuomansa yhteiskuntamallin erinomaisuudesta ja saamaan yleisönsä toimimaan tuon luomansa utopian tavoitteiden mukaisesti. Tullessaan Pyrkijälehdessä päätoimittajaksi Alkio paneutui nuorisoseuraliikkeen ohjelmakysymysten kehittämiseen ja niistä kirjoittamaan sekä ohjaamaan lehden avulla nuorisoseuraliikettä haluamaansa suuntaan. Pyrkijän toimittaminen vahvisti Alkion asemaa nuoressa liikkeessä, ja niinpä Juho Hietasen erottua liikkeen toiminasta riitauduttuaan muiden liikkeenjohtohenkilöiden kanssa nousi Alkio itseoikeutetuksi liikkeen johtajaksi (Alanen 1976, 181). Nuorisoseurassa saavuttamansa vahvan asemansa ansiosta Alkio onnistui tavoittamaan suuren osan maan nuorisosta ja tuomaan oman yhteiskuntaihanteensa ja sen toteuttamismallin suuren yleisön tietoisuuteen. Liikkeen toimintamuotojen ansiosta Alkio onnistui saamaan nuorison keskuudessa aikaan argumentaationsa hyväksymisen lisäksi myöskin toiminta-aktiivisuutta ja toimintaa. Pyrkijä-lehden tarjoaman vaikutuskanavan merkittävyyttä kuvaa myös se, että vasta luovuttuaan Pyrkijän päätoimittajan tehtävistä 1910-luvun lopulla Alkio menetti suvereenin asemansa nuorisoseuraliikkeen aatteellisena johtajana (Numminen 1961, 208).

Pyrkijä-lehden kirjoittamisen ohella Alkio saavutti yleisönsä myös sanomalehtien välityksellä. Vaasan Sanomat julkaisivat ensimmäisen Alkion kirjoituksen hänen ollessaan vasta 15-vuotias. Ensimmäistä julkaistua kirjoitusta seurasi sitten Vaasan Lehti, Kansan Lehti, Pohjalainen, Päivälehti, Pohjan Poika ja monet muut lehdet, joissa Alkio pääsi esittelemään huomioitaan ja ajatuksiaan (Tuomari 1962, 130). Erityisesti Alkion kirjoituksia julkaisivat voimakkaasti perustuslailliset ja Suomen oikeuksien äänekkäimmät puolustajat Päivälehti ja Ossian Ansaan toimittama Pohjalainen. Näissä lehdissä Alkio sai julkaistuksi sekä kaunokirjallisia esityksiään että puhtaasti yhteiskuntapoliittisia artikkeleitaankin.

Pohjalaisen rohkea linja johti lehden lakkauttamiseen vuonna 1901, eikä Päivälehtikään kiinnittänyt Alkion mielestä tarpeeksi huomiota kansan syvien rivien menestyksestä huolehtimiseen (Hämäläinen 1977, 22). Myöskään Ossian Ansaan perustama uusi lehti Pohjan Poika ei Alkion mielestä pitänyt

²⁵ Alkio 1919 (MP1).

²⁶ Alkio 1919 (MP2).

²⁷ Alkio, Kootut teokset XIII, 1922.

tarpeeksi esillä maakansan asiaa, vaan keskittyi liian yksipuolisesti perustuslaillisuuden ajamiseen. Alkio pyrki kaikilla rintamilla profiloitumaan nimenomaan maaseudun vähäväkisten edustajana ja huomatessaan maaseudun olevan parhailaan heräämässä niin nuorisoseuraliikkeen, osuustoiminnan kuin valistusaatteenkin merkeissä Alkio perusti itselleen oman Ilkka-nimisen lehden, jonka sivuilla hän pystyi osoittamaan pyrkimyksensä maakansan asian ajamisessa ja jonka avulla hän onnistui myöskin hyödyntämään maaseudun heräämisen.

Tärkeäksi vaikutuskanavaksi osoittautuneen Ilkan näytenumero ilmestyi 20. huhtikuuta 1906. Ilkan alkuaikoja on Alkio itse myöhemmin kuvannut näin: ”Kun Ilkka perustettiin, ei se tunnustanut aluksi mitään puoluesuuntaa. Se lähti nuorsuomalaiselta pohjalta, mutta tämän puolueen jo silloisen hajanaisuuden vuoksi ilmoittautui Ilkka puoluepakolaisten äänenkannattajaksi, asettaen maaseudun harrastukset johtaviksi periaatteikseen.”(Alkio 1906, Ilkka 20.4)

Ilkkaa ei siis perustettu minkään puolueen äänenkannattajaksi vaan puhtaasti Alkion omia pyrkimyksiä silmällä pitäen (Hämäläinen 1977, 24).

”Meistä näyttää, että tärkein, lähimmässä tulevaisuudessa ratkaisua vaativa kysymyksemme on syvien rivien taloudellisten ja yhteiskunnallisten ja valtiollisten olojen perinpohjainen uusiminen, myöskin valtiolliselta näkökannalta katsoen. Näin ollen pidämme suorastaan uskallettuna ajatellakaan maalaiskansan keskuudessa jatkuvaa jyrkkää puoluejakoa viime vuotisten valtiollisten erimielisyyksien pohjalla” (Alkio 1906, Ilkka 20.4.).

Ilkka-lehdestään Alkio sai itselleen tärkeän äänenkannattajan ja oman argumentaationsa ja utopiansa levittäjän. Ilkan merkitystä Alkiolle kuvaa se, että Ilkan näytenumeroon Alkion kirjoittamasta ohjelmakirjoituksesta tuli myöhemmin myös koko maalaisliiton ohjelma (Hämäläinen 1977, 24). Viimeistään tämän ohjelman kautta Alkio onnistui tuomaan oman yhteiskuntautopiansa koko maalaisväestön tietoisuuteen.

Romaaniensa ja lehtikirjoitustensa kautta Alkio onnistui tuomaan vetoavalla tavalla esille olemassa olevan yhteiskunnan epäkohtia ja kaupunkikulttuurin mukanaan tuoman vapaan kilpailun ja luokkayhteiskunnan aiheuttamia yhteiskunnallisia ongelmia juuri yleisökseen valitsemansa maalaisväestön keskuudessa.

Maalaisväestön järjestäytymistä ohjanneiden niin nuorisoseura ja raittiusseuratyön kuin osuustoiminnan ja erityisesti maalaisväestön varaan rakentuneen uuden puolueen avulla Alkio onnistui useiden populistisina pidettyjen liikkeiden johtajien tapaan yhdistämään jo ennestäänkin melko yhtenäisen maalaisväestön homogeeniseksi kannattajakunnakseen. Sitomalla väestön tiukasti järjestötoimintaan määriteltiin, keitä yhtenäiseen maalaisväestöön kuului. Kuulumisella nuorisoseuraan haluttiin erottaa muista ja osoittaa voimakas sitoutuminen ”meitä” yhdistävään aatteeseen. Järjestötoiminnalla onnistuttiin liittämään ihmisiä myös konkreettisesti yhteen ja vahvistamaan yhteiseen luokitteluun perustuvaa identiteettiä ja keskinäistä verkostoa. Mitä vahvempaa yhteiseen luokitteluun perustuva identiteetti ja keskinäinen verkosto ovat, sitä järjestäytyneempi ja samalla pystyvämpi yhteiseen toimintaan ryhmä on. Kollektiivisen toiminnan kannalta tärkeimmiksi organisaatiomuodoksi on Alapuro nostanut nimenomaan yhdistykset ja seurat sekä taloudelliset yhteenliittymät (Alapuro 1994, 14). Luodessaan voimakkaana persoonana niin nuorisoseuroissa kuin myöhemmin perustetussa puolueessakin maalaisväestön yhteiseen identiteettiin perustuvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta Alkio onnistui samalla luomaan oman argumentaationsa avulla yleisönsä keskuudessa itsestään kuvaa luottamusta herättävänä ”kutsuvana äänenä”.

Hallussaan olevien vaikutuskanavien ja saavuttamansa luotetun asemansa avulla Alkio sai yleisönsä hyväksynnän esittämilleen argumenteilleen oman yhteiskuntautopiensa ylivertauudesta. Hyväksynnän saamista helpotti Alkion taito nojata argumentaatioissaan siihen yleiseen mielipiteeseen, jota hän oli ollut eri järjestöjen ja erityisesti Ilkan välityksellä keskeisesti muokkaamassa. Toimimalla samaan aikaan niin nuorisoseuraliikkeessä ja puolueessa kuin lehtimiehenä ja kirjailijana hän oppi samalla näkemään nuo aikansa ihmiset eri näkökulmista ja ymmärtämään heidän tarpeitaan ja ongelmiaan entistä paremmin ja muokkaamaan myös omaa toimintaansa olosuhteiden ja mielialojen mukaiseksi.

7. ALKION UTOPIA

Olosuhteet antoivat Alkiolle mahdollisuuden rakentaa itselleen asemansa, mutta olosuhteiden lisäksi vaadittiin Alkiolta - kuten Virolainenkin patsaan paljastamispuheessaan totesi - ennen kaikkea taitoa niiden hyväksikäyttöön. Samaa todisti myös Artturi Leinonen muistelleessaan Alkiota maalaisliiton 30-vuotiasjuhlakirjassa ”Ja niinhän on, että jos voi tehdä jotakin kestäväää, pysyvää, ikuista, silloin täytyy myös olla jotakin”(Leinonen 1936, 79).

Alkiolla tuo jotakin oli hänen luomansa utopia ihanneyhteiskunnasta, jonka varaan hän oman asemansa onnistui rakentamaan. Utopiaansa hän hahmotteli aikansa maaseudun yhteiskunnallisten epäkohtien pohjalta. Uuden kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän repiessä perinteisen kyläyhteisön ja sen varaan rakentuneen sosiaaliverkoston hajalle, nousi perinteisen yhteisöllisyyden tilalle itsekäs yksilöllisyys. Suomessa oli ajauduttu tilanteeseen, jossa suurin osa maaseudun väestöstä oli kadottamassa poliittisen identiteettinsä ja vaikutusmahdollisuutensa. Räikeästi kärjistyneet yhteiskunnalliset epäkohdat saivat vanhan ja köyhän, mutta yhteisöllisen elämän muodon näyttämään kauniilta. Alkio tarjosi maaseutuväestölle useiden eri järjestöjen ja menetetyt yhteisöllisyyden varaan rakennetun utopiansa avulla sellaisen kanavan, jonka kautta myös maaseudulla oli mahdollista ryhtyä vastatoimiin. Etelä-Suomen alueella vaikutusmahdollisuutensa menettänyt kansanosia alkoi kaupunkiväestön johdolla puolustautumaan organisoitumalla sosialistisen työväenliikkeen lippujen alle. Työväenliikkeissä korostettu uskontokielteisyys muodostui suurimmaksi esteeksi liikkeen leviämislle laajemmin maalaisväestön ja varsinkin pohjanmaalaisen maaseutuväestön keskuuteen (Joutsenlahti 1963, 14).

Menetetyksi koettu maaseudun talonpoikaiseen elämäntyyliin perustuva kyläyhteisö oli Alkion dynaaminen perusmalli ja alkulähtökohta utopian rakentamisessa.

”Ohjelman sisällön määrääjänä tuli siis olemaan maaseudun etu. Koska maaseudun väestön muodosti valtaavalla osalla maatalonviljelevä väestö, katsottiin että heidän tarpeensa ja yhteiskunnallinen asemansa tuli olla ohjelman keskuksena. Kun kaupungeissa, missä maan johtava valta oli, asetettiin kaikessa porvariedut keskeisimmiksi, tuli maaseudulla sellaiseen asemaan asettaa talonpoikaisedut”(Alkio 1926, 13).

Tämä lienee ollut luonnollinen valinta, olihan maaseutuyhteisö Alkionkin kasvuympäristö ja asuihan tuolloin vielä suurin osa Suomen väestöstä nimenomaan maaseudulla. Mutta ennen kaikkea se tarjosi Alkiolle tyhjän poliittisen areenan oman maaseudulla menetetyksi koetun yhteisöllisyyden varaan rakentamansa yhteiskuntautopian esille tuomiseen.

”Kansanvaltaiselle, tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta ajavalle yhteiskunnalliselle voimalle löytyi täältä tilaus. Alkiolainen aate sopi näille lakeuksille ja täällä asuvien ihmisten perinteiseen arvomaailmaan” (Esko Aho, 1998).

Tästä valinnastaan huolimatta pyrki Alkio pitämään esillä myös kaupunkiväestön erityistarpeita sisällyttäen niitäkin utopiaansa.

”yhteiskunnalliset ja valtiolliset etuoikeudet oli poistettava niin, ettei mikään luokka valtiossa nauttisi minkäänlaisia erikoisoikeuksia toisten rinnalla.” (Alkio 1926, 13)

Alkion tapa huomioida laajemmin yhteiskunnallisia kysymyksiä tulee esille myös Maalaisliiton perustamisvaiheissa. Alasen mukaan Alkion johtama Etelä-Pohjanmaan puoluehanke kiinnitti alusta asti huomiota yleisvaltakunnallisiin kysymyksiin oululaisten liiton ajaessa samanaikaisesti huomattavasti jyrkempää agraarilinjaa (Alanen 1976, 377). Alkio halusi estää puolueen ajautumisen taloudellista etua ajavaksi luokkapuolueeksi ja ennen kaikkea erottautua muista maalaisväestön nousun varaan omaa asemaansa rakentavista toimijoista, ottamalla puolueen ohjelmaan myös kaupunkilaisväestön kannalta merkittäviä painotuksia.

Juuri tämä Alkion pyrkimys vakuuttaa oman erityisyleisönsä lisäksi myöskin ns. universaaliyleisöä erotti hänet muista maalaisliiton aatteellisista johtajista ja perustajista, kuten maalaisliittokysymyksen varsinaisesta esiin nostajasta Hannes Gebhartista.

Alkion luoman utopian täsmällinen määrittely on mahdotonta sillä hänen yhteiskuntamallillaan on hyvin dynaaminen logiikkansa. Alkio seurasi aikaansa ja muokkasi yhteiskuntakäsitystään aina ajan haasteiden mukaiseksi. Niinpä hänen yhteiskuntakuvan kehitys on hyvin prosessimaista. Alkio rakensi utopiansa olemassa olevan yhteiskunnan kritiikin kautta oman ihmiskäsityksensä ja kansakuntakäsityksensä varaan tekemättä sitä kuitenkaan koskaan niin valmiiksi, etteikö ajankohta voisi tuoda siihen tarvittavia muutoksia. Hän ei myöskään asettanut utopiansa toteuttamiselle tarkkoja aikarajoja. Edistysuskoon ja ihmisyyden jatkuvaan kirkastumiseen perustuvan aatemaailman tarjoamasta teoriasta johtuen utopiaa ei voisikaan koskaan saada valmiiksi.

Nostamalla maaseutua ja maaseudun väestöä utopiansa johtoon ja toteuttajaksi Alkio onnistui suostuttelemaan ja vakuuttamaan oman yleisönsä. Alkio argumentoi yleisölleen konkretisoimalla utopiansa arvostelemalla kaupunkimaista kulttuuria, vapaata kilpailua ja sosialismin ja kapitalismin muodostamaa luokkayhteiskuntaa. Hänen mukaansa tuhoutumaisillaan oleva maaseutumainen yhteiskunta ei ollut tuhoutumassa itsestään minkään abstraktien lakien johdosta. Sen sijaan hän väitti sen tuhoutuvan tietoisien poliittisten toiminnan tuloksena. Poliittisten väkivaltamekanismien ja raken-

teiden avulla ihmiset ajettiin Alkion mielestä porvarillisen ansaitsemishaluun ja itsetiedottomaan pakkovaltaan ja tämän mukaiseen luokkataisteluun vieraaseen ympäristöön vieraiden asioiden puolesta vieraita asioita vastaan. (Pulliainen-Laitinen 1975, 9)

Virheellisen ja tietoisien poliittisen toiminnan seuraukset oli paljastettava. ”Viat on paljastettava ja niitä ankarasti arvosteltava, jos mielihii uudistusta aikaan saada.”(Alkio 1914, Ilkka 1.8.)

Paljastettavia vikoja oli helppo löytää ja tuoda esille.

”Pysähtykäämme hetkiseksi ajattelemaan niitä syitä, jotka saavat aikaan ne rikokset yhteiskunnallisen ja taloudellisen elämän aloilla, joiden seurauksena on sortumisia ja epämuodostumisia. Mainittakoon vain pari päätekijää: luonnoton vallanhimo ja luonnoton tahdonvoimien puute”(Alkio 1906, Pyrkijä n:o 11)

Nopeasti voimistuvan kaupunkimaisen kulttuurin Alkio leimaa yhteiskunnan kärjistyneiden olosuhteiden syypääksi ja kadotukseen vieväksi laveaksi tieksi.

”suurkaupunki ja suurteollisuus nykyisessä muodossa ovat juuri se kadotus, joka nielee laveata tietä kulkevan, kultan- ja kunnianhimon yllyttämän, loputtoman ihmisvirran.”...”ei tätä tehdä vapaasti. Kaikki ylhäisyydet, alimpaan kerjäläiseen saakka, liikkuvat tällä kadotuksen lavealla tiellä pakkovaltan alla. He näyttävät vain vapailta. He uskottelevat olevansa vapaita. Mutta tosi on, että pakkovaltan kiinnekirja määrää tarkoin heidän jok`ainoan askeleensa, minkä astuvatkin. Vielä enempi! Se määrää jok`ainoan ajatuksen, jonka he saavat ajatella” (Alkio 1919mp, 16)

Toinen yhteiskuntaolojen järkyttäjä on Alkion mielestä vapaa kilpailu, joka oli syrjäyttänyt suuren vallankumouksen perusihanteen: veljeyden opin (Alkio 1919mp, 24). Vapaa kilpailu, jonka Alkio katsoi olevan lähtöisin Ranskan vallankumouksen tavoitteista vapautua silloisesta feodaalisesta vallasta oli johtanutkin raha-aateliston valtaa. Vapaan kilpailun oppi ei vienytäkään ihmistä takaisin paratiisiin vaan se loi ”jättiläiskehityksen teollisen tuotannon siitä johtuvan kaupan kaikille aloille”. ”Se kasvattikin satumaisia rikkauksia ja kehitti keinotteluvapauden lipun alla lukemattomat keinottelumuodot yrittäjien käytettäväksi” (Alkio 1919mp, 39).

Olemassa olevaa kaupunkikulttuuriin ja vapaaseen kilpailuun perustuvaa yhteiskuntamallia Alkio kuvaa ”veljeyden periaatteiden vastaiseksi” jossa ”yksilö sai käyttää neronsa ja taitonsa omaksi hyväkseen huolimatta siitä, että vaikka tämä nero riisti heikommilta, kyvyttömiltä yksilöiltä kaikki menestymisen ja kilpailun mahdollisuudet. Pohjaltaan se on vanha barbarinen oppi väkevemmän oikeudesta sortaa heikompaa. Ja eräillä edellytyksillä on se saman luokkataistelun välttämättömyyteen perustuva oppi, jonka sosiaalidemokratia on omaksunut periaatteittensa kulmakiveksi. Ja vihdoin sama luonnollisen valinnan oikeutusta myöskin ihmiselämään sovelluttava oppi, joka näyttää olevan radikaalisen yli-ihmisyysoopin yhteiskunnallinen ultimatum.” (Alkio 1919yv, 16)

Vapaan kilpailun seurauksena ihmiset siirtyivät kaupunkeihin. Kaupunkien kasvun myötä kärjistyvät myös luokkavastakohtaisuudet. ”Keinotteleva elämä nostaa keinottelijaneron herraksi, syösten ruumiillisen työn tekijän joukkoihmisenä proletaarien riviin.” Samalla kun suurituloisilla kaupunkilaisilla riittää ”elämänmukavuuksia” joutuu suurin osa kaupungin väestöstä ”hylkykasoihin, jotka suurkaupunkien laidoilla muodostavat sen kuonan, minkä suurkaupungin elämä tuottaa.” (Alkio 1919mp, 40)

”Tämä on seurausta siitä, että teollisuustuotantoa helpottavista keksinnöistä ja pankkiliikkeiden erinomaisesta kehityksestä ja muista vapaan kilpailun ylpeilemistä saavutuksista hyötyy vain ”yksi sadatuhannesta” Kaupunkikulttuurin myötä tulee Alkion mukaan suurimmasta osasta ihmisiä ”maailman murjomia kapitalismin tekemää hylkyväkeä, jonka joukot kasvavat uhkaavammaksi vuosivuodelta kaikkien suurkaupunkien rauhalle” Ja yhteiskunnan onni, sehän toki on suuremman kilvoituksen arvoinen kuin kaikki nuo edellä luetellut saavutukset yhteensä.” (Alkio 1919mp, 42)

Kaupunkikulttuurin ja vapaankilpailun sairastuttaneen yhteiskunnan parantajaksi ja Alkion kilpailijaksi tarjoutui sosialidemokratia keinonaan luokkataistelu. ”Kapitalismista ja sen luomasta yhteiskuntamuodoista on sosiaalidemokratia tullut siihen käsitykseen, että se on kasvattanut omalle alkuperäiselle lähtökohdalleen aivan päinvastaisen tuloksen. Vapauden sijaan on kapitalismi synnyttänyt orjuuden, veljeyden sijaan kateuden ja tasa-arvon sijaan ammottavat luokkarajat. Nämä virheet tahtoo sosiaalidemokratia korjata liittämällä kapitalismin luoma köyhälistö yhteen. Yhteisyyden joukkotunteen tahtoo se kasvattaa mahtavaksi, itsetietoiseksi luokkatunteeksi, seuraten tässä aatelistolta ja porvaristolta saamiaan esimerkkejä.” (Alkio 1919mp, 43)

Huolimatta siitä, että sosiaalidemokratia uskottelikin parantavansa vapaan kilpailun aiheuttaman yhteiskuntasairauden, olivat niiden päämäärät Alkion mielestä samat. Porvareilla veljeys ja tasa-arvo ja sosiaalidemokratialla toveri- ja luokka tunne. Sosiaalidemokratian ja porvariston muodostama yhteiskunta ei tunne veljeyden lakia. Luokkayhteiskunta on jatkuvaa taistelua ja kilpailua. Luvattessaan palauttaa porvarillisen kateuden tuhoaman veljeyden, sosiaalidemokratia tuokin vain ihmisten välisen eripuraisuuden.

Syntyneet luokat hyökkäävät ryhmätujen nimissä toisiaan vastaan. Yhteiskunta dualistuu sosialisteiksi ja kapitalisteiksi. Voiton maksimointiin tähtäävät taloudelliset korporaatiot keskittävät vallan harvoin käsiin taloudellisen edun maksimoinnin ja poliittisen vallan keskittämisen toivossa. Vallan jouduttua yhä enemmän luokka- ja ryhmätuja ajaville, yhteiskunta pirstoutuu eri tavalla ajattelevien ryhmiksi ja kansallinen yhtenäisyys hajoaa. Luokat sanelevat yhteiskunnan toiminnan. Vallassa istujat ovat sokeita alamaistensa pyyteille. Vähäväkiset ihmiset ovat kykenemättömiä järjestämään omaa elämäänsä itsekasvatuksen puutteen ja yhteiskunnan vinoutuneiden valtajärjestelmien vuoksi.

Alkion vahvuutena on pidettävä sitä, että hän ei pysähtynyt argumentoinnissaan tuhon ja sen syiden analyysiin, vaan tämän lisäksi hän pyrki aina saamaan yleisössään aikaan toiminta-alttiutta ja toimintaa. Toiminta-alttiutta hän onnistui luomaan esittämällä keinoja ihmisyyden kehitystarvetta vastaavien yhteiskunnallisten ja taloudellisten edellytysten luomiseksi. Alkion käsitys tarpeiden rajallisuudesta, niiden tarpeiden rajoittamisen välttämättömyydestä ja säästäväisestä elintavasta oli luonnollinen ja perustui talonpoikaiseen traditioon. Käytännöllisenä ratkaisuna oli hajasijoitus, teollisuuden ja maatalouden yhdistäminen pienteollisuutta kehittämällä, käsityön ja aivotyön liittäminen toisiinsa monipuolisella ja yleisellä koulutuksella ja kasvatuksella ja osuustoiminta talonpoikaiseen tapaan.

”Kun kansa havaitsee, että sen johtajat ovat erehtyneet, se ei saa pysähtyä kasvattajia tuomitsemaan. Asia ei sillä parane. Kasvattajan pään päälle kootut hiilet eivät rahtuakaan auta kansaa. Ainoa mikä auttaa on tämä: etsiä oman heikkoutensa perussyyt ja poistaa ne” (Alkio 1909, Ilkka 22.5.)

”Ihmiskunta ei häviä, sen väärät elämäkäsitykset vain tekevät vararikon. Mutta niiden raunioille nousee uusi liike. Raskaista kokemuksista viisastuneet ihmiset käyvät uusin ottein työhön. Ne asettavat itselleen uudet ihanteet, eivät enää pyri niiden tarjoamiin nautintoihin oikotietä eikä kiertäen, vaan tarkoin suorittamalla jokaisen velvollisuuden, joka vaaditaan, että ihanteen lupaama oikeus toteutuisi” (Velvollisuus ja vapaus, 4)

Uutta liikettä varten oli tehtävä ”sivistysihmisiä”, jotka raskaista kokemuksistaan viisastuneina alkaisivat etsiä oman heikkoutensa perussyitä ja omasta tahdostaan pyrkisivät poistamaan niitä toteuttamalla luotua yhteiskuntautopiaa.

”Mutta tämä kaikki käy hitaasti. Tällainen toiminta vaatii menestyäkseen uutta, kykenevämpää yhteiskuntaihmistä. Sellaisen aika ei ole vielä tullut, se tulee sitä mukaa kun tämä vanheneva ihmistyyppi vanhoine ihanteineen väistyy tieltä. Jos ihmiskunta aikoo ja haluaa luoda itselleen uuden, paremman tulevaisuuden, on sen opittava ensin sitä tahtomaan. Nykyhetkellä emme siihen vielä pysty. On kyllä varmaa, että nykyajan ihminenkin pystyy jo lukemattomiin sellaisiin asioihin, joista vuosituhannen takaisilla esi-isillämme ei ollut aavistustakaan. Meillä ja meitä seuraavilla sukupolvilla on suuret pakkotottumukset edessämme. Niihin saamme valmistautua. Taistelu yhteiskunnallista älyttömyyttä ja yhteiskunnallista köyhyyttä vastaan on edessämme. Tuo kaikki onnistuu ainoastaan yhteiskunnallisen älyn ja yhteiskunnallisen hengenviljelyksen kautta.” (Uusille poluille. Nuori Suomi 1929)

Alkion oli siis ensin toiminnallaan herätettävä ihmisissä sivistystarvetta, jota sitten kirjailija Alkiona pyrki omalta osaltaan tyydyttämään luomalla tarkoituksiinsa sopivaa sivistystä ja poliitikkona avaamaan mahdollisuuden sivistykseen mahdollisimman laajalle kansanosalle. Hän opetti kapitalismin olevan ”väärennetty sivistysideaali”, ”villiintynyttä sivistystä”, ”sivistysbarbariaa”. Kauppa ja teollisuus ovat alistaneet ihmisessä olevan luovuuden palvelemaan omia nurinkurisia tarkoituksiaan. Sivistys ei Alkion mukaan saanut muodostua luokkataistelun välineeksi.

”Sivistyspyrkimyksillä ei saa olla mitään muuta päämäärää kuin ihmiskunnan onni. Senpä vuoksi joka kerta kun sivistyspyrkimykset sovelletaan palvelemaan yksityis- tai luokkaetuja, joutuu itse sivistys siitä kärsimään. Sillä sivistyksen omaamisesta johtuvat edut houkuttelevat taitelemaan niiden yksityisomistuksen puolesta”. (Alkio 1919yv, 101-102)

Oikea sivistys velvoittaa toimimaan aina toisten hyväksi. Siksi suurkaupunki on sivistykselle turmiollisin ja maaseutu suotuisin kasvupohja.

”Valtiollisen puolue toiminnan ja valistustyön välisen suhteen käsitämme muodostuvan näin: Valistustyön avulla, ihmiskunta etsii vastausta ja selvyyttä suuriin elämän kysymyksiin. Kansanvalistustyön tarkoituksena on herättää kansassa järkipäisesti toimimaan tähän etsimistööhön pakottavat

vaistot. Valtiollisen toiminnan kautta sovelletaan käytännön sivistystyön kautta saavutetut tiedot ja kokemukset.” (Alkio 1910, Ilkka 13.10.)

”Henkilökohtaisen ihmisyyden kasvatusta on siis otettava uuden yhteiskunnan kehittämisen perusteeksi. Niitä jotka astuvat yhteiskunnan, kansakunnan johtoon on vaadittava kehitettyä ihmisyyttä henkilökohtaisena ominaisuutena” (Alkio 1919ik, 72)

”Ihmisyystaistelijoina pyrimme kasvattamaan itseämme Jumalan kuvaksi.” (Alkio 1908, Pyrkijä n:o 1)

Alkion ihmiskäsityksen mukaan ihminen on itsessään hyvä. Mutta ”raakalaisajan” jäänteinä ihminen on paha, itsekäs, sotaisa, kiivas, kade, heikullinen, vihatu, nautinnonhaluinen. Kuitenkin Alkio uskoi jokaisessa ihmisessä olevan jumalallisen voiman ja tahdon. Tahto on elämän liikevoima, joka saa ihmisen kasvattamaan itseään. Se auttaa jokapäiväiseen hengenherruuteen villoista luonnonvoimista. Raakalaisajan ihmisestäkään ei Jumalankuva ole voinut koskaan hävitä. Jumalankuva saattoi kyllä olla hyvinkin hämärtyneenä ja liian peittävä, mutta puhdistuksen eli kasvatuksen avulla ihmisessä oleva liian peittävä Jumalankuva saadaan esiin. Jumalankuvan esiin saaminen on tärkeää, jotta ihmisestä saattaisi kasvaa muille hyvinvointia ja onnea tuottava jalostunut luonne.

”Mutta kun sumut taas poistuvat, astuu Jumalan persoonallisuus esiin kirkkaammassa valaistuksessa; inhimilliset piirteet katoavat ja majesteettillinen näyttö näkyy. Silloin myös ihminen, jonka silmistä äskettäin oli lähimmäinen kadonnut, havaitsee olevansa alasti. Hänen oma itsensä kaiken elämäntoiminnan keskuksena käy tyydyttymättömän ahtaaksi ja vähäpätöiseksi.” (Alkio 1912, Ilkka 6.4.)

Alkio näki aikansa ihmisissä Jumalankuvan, vaikka todellisuudessa hänen edessään oli jyrkkien vastakohtaisuuksien ja syvien intohimojen vallassa elävä pohjalainen talonpoika.

Hän uskoi Jumalankuvan tulevan esiin ihmisen sivistyessä. Sivistys alkaa ajattelusta. Ihminen tulee elämänsä subjektiksi, tiedostavaksi ja päämääriä luovaksi ihmiseksi hallitun ja ohjatun ajattelun kautta.

”Kunakin itsetietoisien ihmisen tulee ensin löytää itsensä miljoonien muiden joukosta ja vapautua häviöstä taistelun kautta. Sitten tulee kansojen kokoontua ja löytää yhteinen tarkoitusperänsä, yhteiskuuluvaisuusedellytyksensä, ja sen jälkeen ihmiskunta suorittaa elämäntehtävänsä.” (Alkio 1926, 8)

Alkion käsityksen mukaan ajattelu avaa ihmisen mahdollisuudet tiedostamiseen ja sitä kautta oikeisiin valintoihin sekä kykyyn valita eri vaihtoehtojen välillä. Ajattelun avulla ihmisen äly herää ja hän itsenäistyy henkisesti. Ajattelun ja sitä seuraavan henkisen itsenäistymisen kautta ihminen löytää elämälleen päämäärän. Opittuaan ajattelemaan ihmisen tahto on myös saatava heräämään. Läpikäymänsä sivistysprosessin ja elämäntehtävänsä tiedostamisen kautta ihminen alkaa vapaaehtoisesti työskennellä itse valittujen ja sisäistettyjen päämäärien saavuttamiseksi. (Alkio 1919ik, 110-112)

Sivistyksen kautta herännyt ihminen lunastaa paikkansa ihmisyhteisöissä ja ihmiskunnassa kansalaisuuden kautta. Kansalaisuus täydentää ihmistä ja selvittää ihmisen paikan ja elämän tehtävän yhteiskunnassa. Kansansa jäsenenä tiedostava ihminen muuttuu atomisesta toimijasta aktiiviseksi ja yritteliäksi ihmiskunnan onnea ja maailman hyvää tavoittelevien päämäärien toteuttajaksi.

”Suhde kansakunnan ja yksilön välillä pitää olla aivan samanlainen kuin kuoron jäsenen suhde kuoron. Oman äänen pitää saavuttaa erehtymätön kirkkautensa ja varmuutensa, mutta aina sovitettuna kuoron yleiseen sointuun. Kansalaisen tulee aina tavoitella omassa työssään sellaista sopuisaa suhtautumista kansalliseen yhteiskuntaan, että saavutettu tulos on sointu” (Alkio 1914, Ilkka 20.1.)

Alkion uskomuksen mukaan sivistyksen kautta rauhantahtoisiksi, aktiivisiksi, yhteistyökykyisiksi ja päämäärätietoisiksi tulleet hyvät ihmiset luovat uuden hyvän yhteiskunnan ja maailman ja vapauttavat maailman pelon ja köyhyyden luomasta eriarvoisuudesta.

7.1 Ihanne ihmiset

Romaaneissaan Alkio hahmottelee utopian rakentamiseen tarvittavan hyvän ihmisen muotokuvaa. Hänen teostensa ihmiskuvasta löytyvät hyvätapaisten talonpoikaihmissen hyveet: yritteliäisyys, yhteisvastuullisuus ja normien mukainen hyveellinen käyttäytyminen, mutta myöskin itsetietoisuus ja päämäärätietoisuus sekä tahdonlujuus vaikeissakin paikoissa. Romaaneissa henkilöt auttavat heikom-

piosaisia ja tuomitsevat tai ainakin paheksuvat niitä, jotka rikkovat kylän hyvää tapanormistoa vastaan.

Sahlberg on nostanut Alkion tuotannosta esiin kolme erilaista kuvausta ”hyvästä ihmisestä”: ”hurskas” nainen, ”talonpoika” sekä ”sivistysihminen” tai ”nuorisoseuraihminen” (Sahlberg 1995, 38). Hurskaan naisen muotokuvaa Alkio piirtää mm. romaanissaan *Murtuvia voimia* Janne Hautalan vaimon kautta. Tämä vaimo oli puhdas ja pyhä. Puhtaus ilmeni tyynenä ja herkistyneenä olemuksena, joka antoi erityisesti katovuosien ankarissa oloissa hillitsevän ja rauhoittavan ja tynnyttävän vaikutelman. Nainen polvistui rukoukseen aina vaikeuksien kohdatessa ja katovuosien kohdatessa hän perusti kotiinsa ”Köyhäin keittolan”, josta jakoi viimeisenkin leipäpalan apua tarvitseville.

”hän näki emännän kokoon kyyristyneenä polvillaan vuodetta vasten ääneen rukoilemassa”(Alkio 1923mv, 452)

Alkion kuvaama talonpoika (Janne Hautala) oli kansan edustaja, jossa oli oppimattomanakin luonnosta lähtevää viisautta, ja jonka johdolla koko yhteisö saattoi sopeutua karuun luontoon. Talonpojissa ilmeni kansanomaisen viisas yhteisöllisyys, joka tuli esiin uhrautuvina ominaisuuksina, ryhmävastuullisuutena ja päämäärätietoisuutena sekä osin myös itsepäisyytenä. Hurskaan naisen tavoin Alkio piirsi talonpojastakin kuvaa solidaarisena yhteisön hyvän vaalijana. Alkio kuvaa romaanissaan *Mennyt Hautalan Jannen* kautta niitä ominaisuuksia, joita hän liitti utopiansa ideaali-ihmisiin. Hautala joutui katovuosina huolehtimaan kyläläisten ravinnonsaannista. Kun kylän jauhot olivat lopussa, jouduttiin Vaasaan anomaan kuvernöörillä jauhoja kansan ruokkimiseksi. Hautala ei kumarrellut kuvernööriä, vaan puolusti ylpeästi kylänsä asiaa. Kuvernöörin vastustellessa jauhoavustuksen antamista Hautala totesi yksiselitteisesti:

”Sitten meillä on ainoa keino antaa elatusta vain niille, jotka vielä ovat niin voimissaan, että heidän elämisensä kevääseen voi olla varma, - niitä ei ole monta, - ja sen sijaan jättää ilman kaikki ne, jotka nälissään nyt jo horjuvat elämän ja kuoleman välillä. Muuten kuolee köyhäväki sukupuuttoon...Kyllä se on , hyvä herra, aivan varmaa, että me emme olisi lähteneet tänne kerjuulle, jos ei siihen tosi tarve pakottanut...Meikäläiselle on kerjääminen viimeinen keino, se on tosiaankin viimeinen keino. Jollei minulla olisi syytä pelätä, että minä itse muutamain viikkojen kuluttua jyrsin olki-leipää jossain kopukan nurkassa, en minä enää kerjäisi tässä, vaan koettaisin saada velaksi omalla vastuullani, täyttääkseni velvollisuuden...Mutta minä en uskalla enää pyytää ketään luottamaan mi-

nuun. Kolme vuotta takaperin olin minä kyllä velaton mies. Velkoihin en ole joutunut omien syömisiensä tähden, sillä meillä ei tuhlata. Minä en tätä sano kerskatakseni, vaan minä sanon sen siksi, että huomaisitte, ettemme ole suotta aikojamme lähteneet tänne. –Me emme mene ilman jauhoja.”(Alkio 1923mv, 503)

Alkio tuo romaanissaan selvästi esille sen, että edellä kuvatut Hautalan ominaisuudet kuvaavat niitä ominaisuuksia, joita hän liittää utopiensa rakentajiin. Antaessaan Hautalalle jauhoja kuvernööri toteaa Hautalan mukana olleelle nuorelle miehelle.

”Te olette nuori mies ja tulette elämään aikoja, jolloin meistä vanhoista on tuskin himmeä muisto jäljellä. Mutta minä sanon teille ja kaikille nuorille neuvoksi: jos te peritte tämän toverinne ominaisuuksia ja jätätte ne taas perintönä lapsillenne, niin Suomen kansa ei sorru koskaan, vaikka sillä olisikin nälkä”(Alkio 1923mv, 504)

Sivistysihminen (Laivurinen) rakentui edellä kuvattujen ihmistyyppien hurskaan naisen ja talonpojan varaan. Hän on yhteiskunnallisesti ja persoonallisesti tiedostava, älykäs ja itse kasvattaja. Laivurinen oli kaikkien hyvien asioiden harrastaja ja edistäjä, perustaessaan kylään raittiusseuran ja toimiessaan esitelmänpitäjänä koko alueellaan.

Sivistysihmisessä yhdistyvät hurskaan ominaisuudet, sosiaalisuus ja vastuuntunne. Hurskaan ominaisuuksia sivistysihmisellä Alkio kuvaa romaanissaan Mennyt päähenkilö Laivurisen kautta. Hän otti kotiinsa hoitaakseen sekä vanhan huonokuntoisen äitinsä että raajarikkoisen sisarensa.

”oli hänestä (Laivurisesta) aivan luonnollista, ettei hän viitsisikään sanoa kotipitäjäänsä vaivaishoitolaitokselle, ettei hän jaksaisi äitiänsä elättää...Niin ottivat he muorin ja sisaren luoksensa”. (Alkio 1925m, 5)

Samoin sivistysihmisessä näkyi talonpojan yhteisöllisyys ja itsepäisyys. Laivurinen ryhtyi takaajaksi kyläläistensä velkoihin, vaikka omat opintolainat olivatkin vielä maksamatta. Itsepäisyyttä kuvaa se, että joutuessaan koulun johtokunnan kuulusteltavaksi ja painostamaksi Laivurinen puolustaa omaksumiansa uusia aatteita, virkavahvistuskirjan menettämisen uhallakin.

Kun hurskaan tehtävänä oli tuskien lievittäminen niissä yhteiskunnallisissa oloissa, jotka olivat olemassa ja talonpojan funktio oli rakentaa yhteisöllisen elämän perusta oli sivistysihmisen tehtävänä yhteiskunnan vanhoillisten ja sortavien rakenteiden muuttaminen. Toteutuakseen uusi yhteiskunta tarvitsee niitä jäseniä, jotka osaavat katsoa tulevaisuuteen, eivätkä ole vain nykyisen järjestelmän pyörittäjiä. (Sahlberg 1995, 57)

Ilman sivistystä ihminen on vain omia itsekkäitä tarkoitusperiään ajava materialismilla tai vallalla itseään tyydyttävä egoisti, joka omalla pyrkyryydellään työntää vain muita kanssaihmissiään tieltään. Tällaisten egoistien varaan rakentuu Alkion mukaan vain itsekäs ja agressiivinen kilpailuyhteiskunta.

7.2 Ihanne yhteiskunta

Sivistyneiden kansalaisten tehtävä on luoda Alkion muotoilema tulevaisuuden yhteiskunta. Alkion utopian yhteiskunnallisia piirteitä ovat maaseutumaisuus, talonpoikien ja maaseudun väestön yhteiskunnallinen kohottaminen, osuustoiminta, monipuoluejärjestelmä ja edustuksellinen demokratia. Utopiaansa Alkio rakentaa voimakkaan yhteisöllisyyden varaan. Yhteisöllisyyden piirteitä puolestaan ovat kansanhenki, veljeys, maahenki ja taloudellinen yhteistoimintahenki. Veljeydellä Alkio tarkoittaa ihmisarvon huomioonottavaa tasa-arvoon –tähtäävää yhteiskunnallista toimintaa. Siihen liittyy myös taloudellinen ja poliittinen vallan hajauttaminen.

Alkion utopia on leimallisesti maaseutumainen ja talonpoikien ja maaseutuväestön johtama. Alkio tarjosi näin poliittisen identiteetin kadottaneelle ja marginaaliksi vajonneelle kansanosalle uuden identiteetin ja mahdollisuuden. Hänen mielestä maalaisväestö muodosti terveimmän kansanaineksen. Heissä Alkio sanoi säilyneen kansallisen rakennuksen kannalta tärkeimmät ominaisuudet kuten kansallinen omanarvontunne, itsenäisyys, rauhantahtoisuus ja pyrkimys yhtenäisyyteen. Maaseutuväestössä Alkio näki myös olevan tarpeeksi voimaa lähteä uudistamaan yhteiskuntaoloja ja kehittyä kansakunnan johtavaksi voimaksi.

”Maalaisväestön, jonka keskuudessa elämällä on luonnonmukaisempi, terveempi kehitys- ja uudistuskykyisempi sekä kaupunkitottumuksista vapaampi pohja, on päästävä entistä ratkaisevammalla tavalla vaikuttamaan sivistys-, ja yhteiskunta- ja talouselämän kulkuun.” (Alkio 1919ik, 17)

Jostakin on löydettävä ”se kestävä ydinaines, jonka ympärille kansallisuuden taisteluissa hajautuneet joukot voivat kerääntyä toteuttamaan kansallisuutta. Kun vikoineen ja mahdollisuuksineen tutkimme kaikkia, tapaamme sittenkin maanviljelijäväestössä niissä, jotka välittömästi tekevät maanviljelystyötä, niissä tapaamme elinvoimaa, joka herättää luottamuksemme. Juuri siksi kääntyy uuden Suomen rakentaja tähän väestöön. Sen sivistyksellinen, taloudellinen ja yhteiskunnallinen kasvatus on laiminlyöty, mutta siinä on kasvatusmahdollisuudet. Sen vuoksi asetamme Suomen leivänkasvattajamiehen tulevaisuuden eteen Suomen pelastajana ja tarkoitustensa perille viejänä.”(Alkio 1919ik, 17)

Kansankunnan johtoon nostettujen talonpoikien piti Alkion mukaan huolehtia ennen kaikkea siitä, että maaseutumaisia elämän oloja kehitettäisiin puolustamalla maaseudun elinehtoja. Toinen tärkeä tehtävä oli nousta yhteiskunnallisiksi sovittelijoiksi ja eheyttäjiksi. Lisäksi tehtävänä oli luoda maaseutumainen ja kansallinen sivistysihanne, jossa pidetään arvossa yksinkertaisia ja raittiita elämän arvoja. Uuden sivistysihanteen avulla olisi mahdollista koota nousevat polvet yhtenäiseen, luokkataistelua lieventävään ja tulevaisuuteen luottavaan toimintaan.

Pyrkiessään nostamaan marginaaliin joutuneet ihmiset uudelleen aktiivisiksi poliittisiksi toimijoiksi valitsi Alkio keinoksi vallan hajauttamisen. Poliittinen taikka taloudellinen valta on yhteiskunnallisen toimijan perusmääre. Siksi utopiassa niin taloudellinen kuin yhteiskunnallinenkin valta on hajautettu ja kansanvalta perustuu kansalaisten aktiivisuuden ja pienten yksiköiden varaan rakentuvalla lähidemokratialle, josta hyvänä esimerkkinä on osuustoiminta. Alkio jakoi kansanvallan käsitteenä kahteen osaan, edustukselliseen demokratiaan ja suoraan kansanvaltaan. Suora kansanvalta edellytti lähidemokratian pohjalta toimivia pieniä yksiköitä. Edustukselliseen kansanvaltaan kuului edustuksellisen parlamentin lisäksi ruohonjuuritason suora vaikuttamisen mahdollisuudet. Kansanvallan Alkio vei näin alimmalle tasolle, jokaista yksityistä kansalaista koskevaksi ominaisuudeksi. Päätöksenteko tapahtui siis pääasiallisesti pienissä yksiköissä mahdollisimman lähellä tavallista kansalaista. (Sahlberg 1995, 102)

Alkion kansanvalta ei ollut enemmistö päätöksellä aikaansaatu enemmistövaltaa. Kasanvaltainen päätös muodostui aina kaikkien poliittisten ryhmien välisten kompromissien tuloksena. Tällainen päätöksentekojärjestelmä olisi Alkion mukaan mahdollista ihanneyhteiskunnassa, jossa kansalaiset perustavat omat näkemyksensä yhteiselle sivistysperustalle ja eettiselle ajattelulle. Päätöksenteossa on aina otettava huomioon kansan syvät rivit. Yhteisön erityisryhmienkin edut oli aina huomioitava päätöksenteossa.

”Niinpä pitäisi oleman ensinnäkin selvää, että kansanvaltaa ei suinkaan edusta ehdoton enemmistö sellaisenaan, vaan jonkunlainen kompromissi-, eli sovittelusaavutus, jossa eri vivahteukset kansakunnan yleistahdosta, mikäli mahdollista, otetaan huomioon. Enemmistötahtona voi helposti ilmetä aivan tilapäisen mielialan ja satunnaisten syiden aiheuttama päätös, jonka harkitumpi perustelu aivan pian osoittaa erehdykseksi. Joukkojen ilmi lausuma ajatus siis sellaisenaan, varsinkin jos joukot eivät ole pitemmän ajan kuluessa saaneet ehdotuksia pohtia, ei suinkaan ole ehdoton kansanvaltaisen tahdon määrittelijä.” (Alkio 1919ik, 36)

Sahlberg on kuvannut Alkion luomaa päätöksentekojärjestelmää lähidemokratiaa suosivaksi ja konsensushakuiseksi järjestelmäksi, jossa huomioidaan myöskin pienten ja erityisryhmien tarpeet. Ja joka perustuu eri aateryhmien väliseen vuorovaikutukseen. (Sahlberg 1995, 103)

Alkion hahmottelema päätöksentekojärjestelmä perustuu monipuoluejärjestelmään. Järjestäytyneiden ryhmien mielipide on hyvä pohja keskustelun aloittamiselle. Järjestöjen mielipiteet on sovittava yhteen muiden kansanvaltaa edustavien elinten ja voimien kanssa kompromissiksi

Utopian yksi kulmakivistä on yhteisöllisyys. Alkio hahmotteli sitä suomalaisuusliikkeen synnyttämän kansan varaan. Kansallishenki oli herätetty. Alkion mukaan kansanhenki tuli esiin ihmisten isänmaallisuutena eli yhteistuntona. Alkion yhteisöllisyyteen kuului myös veljeys. Takala on omassa tutkimuksessaan sanonut Alkion veljeyden lähtevän tasa-arvon karkeista piirteistä ja muuttuvan ihmisarvon huomioon ottavaksi tasa-arvoon tähtääväksi yhteiskunnalliseksi toiminnaksi. Maahenkikäsitteen avulla Alkio toi esille yhteisöllisyyden ihmisille asettamia vaatimuksia. Yksilön, perheen ja yhteiskunnan oli hylättävä rahalliset laskelmat. Laskelmien tilalle tuli omaksua muita arvoja. Uusiina arvoina Alkio nostaa esiin voimakkaan maan ja maaseutumaisen elämän ihannoinnin ja mystifiointin. (Takala 1980, 54)

8 ALKION MYÖHEMPI TUOTTAMINEN

Alkio siis rakensi itse utopiansa avulla oman asemansa. Tämän hän toi selvästi esille muistellessaan maalaisliiton 20-vuotisjuhlakirjassa johtamansa puolueen saavutuksia. Alkio uskoi, ”että vaikka se (maalaisliitto) nyt paikalla lopetettaisi liikkeensä se voisi Suomen valtiolliseen elämään jättää sellai-

set jäljet, ettei minkään ajan historioitsija voisi kulkea niiden ohitse, osoittamatta kunniaa tälle talonpoikaiselle otteelle” (Alkio 1926, 14).

Hän saavutti tunnetun ja tunnustetun asemansa oman aikansa ihmisten keskuudessa tehokkaan toiminnan ja tätä toimintaa varten luomansa utopian avulla. Koko maalaisliiton voidaan katsoa rakentuneen hänen vaikutuskanaviensa kautta luomansa yhteisen identiteetin ja erityisesti hänen persoonansa ympärille. Alkion kuoleman jälkeen onnistuttiin säilyttämään puolueen yhtenäisyys ja perusta jo hautajaisissa aloitetun ja myöhemminkin onnistuneesti toteutetun Alkion mystifioinnin avulla. Mystifioinnin seurauksena Alkio nousi ”nimenä” puolueen perustaksi, ilman että nimeen edes liitettiin varsinaista sisältöä. Ainakaan tänä päivänä ei enää tiedetä tai muisteta, mitä Alkio on tehnyt tai sanonut. Alkion nimi edustaa tuntemattomuudestaan ja sisällöttömyydestään huolimatta – ehkä juuri siksi - puolueessa turvallisuutta ja tuttua jatkuvuutta. Tähän mennessä ei kukaan puolueen sisällä menestymään pyrkivä toimija ole voinut lähteä paljastamaan puolueensa perustan tyhjyyttä. Puolueen yläpuolella edelleen leijuva aate on haluttu säilyttää paikoillaan. Siksi Alkion nimeen yhä vedotaan puolueen toiminnassa.

On selvää, ettei Alkion nykyinen asema voi perustua pelkästään hänen itsensä aikoinaan esille nostamiensa teemojen varaan. Jo pelkkä ajallinen välimatka estää tämän, sillä monet Alkion lausumat ovat tietenkin sovitettavissa tarkasti vain siihen tilanteeseen, jossa ne lausuttiin. Alkion esittämistä teemoista on tästä huolimatta onnistuttu muodostamaan maalaisliitto-keskustapuolueelle fundamentti. Jokainen puolue –myös Suomen Keskusta rp. - tarvitsee puolueen varhaiseen aatehistoriaansa pohjautuvaksi uskotun perustan, perusajatuksen, jonka varaan toimintaa voidaan rakentaa ja jonka voidaan uskoa olevan yhteinen, yhdistävä tekijä ja toimintaan sitouttaja ainakin likimain kaikille puolueeseen lukeutuville ja puolueen omakseen tunteville. (Hokkanen 1998,1)

Suomen Keskustan ideologian eli aatekokonaisuuden sanotaan koostuvan tästä Alkion nimen varaan tuotetusta fundamentista. Sen sijaan puolueenohjelmat, myös periaateohjelmat ovat olleet enemmän aikaan sidottuja ja lyhytaikaisempia kuin fundamentti. Mutta ollakseen aito puolueenohjelmankin pitäisi sisältää fundamentit. Ainakaan se ei saisi näistä poiketa. Alkion teemat, joiden varaan hän oman utopiansa rakensi eivät muodosta dogmaattista oppirakennelmaa esimerkiksi marxismin tapaan. Tästä huolimatta Alkion esittämien teemojen varaan rakennetusta fundamentista on onnistuttu tekemään riittävän yleinen. Se ei kahlitse, mutta tarvittaessa sen avulla voidaan osoittaa puolueen

toiminnan perustana olevat pysyvät sitoumukset, joiden sanotaan opastavan puolueen toimintaa alati muuttuvissa poliittisissa kysymyksissä ja asetelmissä.

Alkion sanomaa puolueen fundamenttina ja sen varaan rakentuvaa Alkion asemaa on jouduttu myöhempien toimijoiden toimesta edelleen tuottamaan sovittaen sitä kulloisiinkin tilanteisiin sopivaksi. Tavoitteenani ei ole osoittaa puolueessa vallitsevaa tuottamisen tapaa vääräksi tai katteettomaksi. Sen sijaan pyrin kuvaamaan muutaman esimerkin avulla sitä tapaa, jolla ”leijuvaan” menneisyyteen on puolueen sisällä opittu vetoamaan ja Alkion asemaa puolueen fundamenttina tuottamaan.

Alkion ajankohtaisuuden tuottaminen on toki nojannut niihin samoihin yleismaailmallisiin ja ajattomiin teemoihin, joiden varaan jo Alkio oman asemansa rakensi. Näitä Alkion esille nostamia teemoja ja myöhemmän Alkion tuottamisen lähtökohtana ovat erityisesti olleet juuri ihmisyyden edistäminen, köyhän ihmisen asian ajaminen, kansan yhtenäisyyden ja yhteisöllisyyden edistäminen, kansanvallan ja maaseutumaisen kyläyhteisön elämän muodon vaatimus sekä sopusointu luonnon kanssa. Näitä teemoja Alkio sisällytti luomaansa yhteiskuntautopiaansa ja utopiaa asuvien ihanne ihmisten kuvauksiin. Alkion aseman säilyttämiseksi on näitä samoja teemoja ja Alkion luomaa löyhää utopiaa onnistuneesti pyritty laajentamaan aina kunkin ajankohdan vaatimusten mukaisesti pyrkien painottamaan Alkion profetallista näkijänlaatua ja ajankohtaista alkiolaisuutta.

Alkion tuottamista ja aikaan sovittamista edustaa yhtenä tuoreimpana esimerkkinä Paavo Väyrysen tapa nojautua syksyllä 1999 käydyssä presidentinvaalien esivaalikampanjassa Alkion ajankohtaisuuteen. Samalla se kuvaa yleisellä tasolla tapaa, jolla asemansa puolueen sisällä uhatuksi tuntevat pyrkivät käynnistämään debatin puolueen fundamentin asemasta puolueen toiminnassa. Väyrynen todisti kuulijoilleen ”Alkiolaisen ihmisyyssaatteen olevan sellaisenaan polttavan ajankohtainen” vaatiessaan Helsingissä 6.9.1999 esivaalitulaisuudessa pitämässään puheessaan ihmisyyssaatteen palauttamista keskustapolitiikan perustaksi. Väyrysen mukaan ”1990-luvulla Suomen Keskustan aatteellinen linja on hämärtnyt. Tämä ei ole tapahtunut vahingossa, vaan puolueen johto on siihen tietoisesti pyrkinyt. 1990-luvulla mielikuvapolitiikka on korvannut edellisellä vuosikymmenellä kehitetyn aatteellisen tahtopolitiikan. Keskusta on pyritty muuttamaan ihmisyyssaatteen toteuttajasta Keskustaliberaaliksi puolueeksi...Keskustan ajautuminen Suomen itsenäisyyttä murentavan liittoutumattomuuspolitiikan kannattajaksi ei olisi ollut mahdollista, jos politiikkamme olisi nojautunut perinteiseen keskusta-aatteeseen”.

Puolueessa on omaksuttu tietynlainen perinne Alkion saavuttaman ikonimaisen aseman säilyttämisessä ja tämä perinne on onnistuttu tähän asti aina siirtämään vanhoilta puoluetoimijoilta uusille. Vaikka Alkion myöhempää tuottamista onkin pyritty konkretisoimaan Alkion esittämien teemojen avulla, on se tästä huolimatta ollut etupäässä kuitenkin vain pelkkää ”niin kuin Alkio aikoinaan ” tapaista Alkion nimeen vannomista. Todelliset Alkion piirtämät tulevaisuuden suuntaviivat ovat säilyneet vain juhlapuheissa. Tuskinpa kukaan Suomen Keskustan ns. aatteellisista johtajistakaan on enää pitkiin aikoihin tosissaan pyrkinyt juhlapuheretoriikan mukaiseen Alkion aikoinaan esittämän poliittisen linjan ja edellä käsiteltyjen teemojen käytännön toteuttamiseen. Yksittäisiä Alkion esille nostamia ja tärkeänä pitämiä teemoja on kylläkin yritetty tilanteisiin sopien toteuttaa. Yhtenä parhaimpana esimerkkinä näiden yksittäisten teemojen soveltamistavoista voidaan nostaa esille Paavo Väyrysten pyrkimys toteuttaa yhtä Alkion puolueelle jättämää tehtävää vastustaessaan Suomen EU-jäsenyyttä. Alkion mukaan ”Suuri tehtävä, joka maalaisliiton on jatkuvasti pidettävä koko toimintansa korkeimpana johtotähtenä, on Suomen riippumattomuuden ja vapauden kaikenpuolinen ehdoton vaaliminen” (Alkio 1926, 23). Mutta tuskin kukaan on enää tosissaan valmis toteuttamaan sitä Alkion vaatimusta, jonka mukaan ”Ihminen on vietävä uudestaan maalle. Opetettava hoitamaan itseään. Karkoitettava hänestä työn pelko ja koreutta sivistyksenä pitämisen erehdykset” (Alkio 1926 28). Harva yhtyy myöskään niihin Alkion keskeisiin käsityksiin, joiden mukaan ”ihminen on maan sukua. Hänen sielunsa kärsii, jos hänet siitä alkuperästään irroittaa” (SAMA). Sama koskee myös sitä Alkion julistusta, jossa hän on todennut: ”Koko yhteiskunta oli uudistettava raittiissa, työkykyä ja työhalua lisäävässä hengessä. Kieltolaki oli säädettävä, lopullisesti poistamaan juoppouden kirousta maasta ja kansasta. Virkavalta lopetettava ja virastolaitos kehitettävä kansanvaltaisessa hengessä. Osuustoiminta piti omistaa maaseudun, nimenomaan maatalouden luottotarpeiden palvelijaksi...”(Alkio 1926, 13).

Suomen Keskustassa omaksutun perinteen mukaisen Alkion myöhemmän tuottamisen voidaan katsoa alkaneen jo heti hänen kuolemansa jälkeen. Hautajaisissa, jotka lukemattomine tervehdyksineen ja seppelten laskuineen kestivät lähes viisi tuntia alettiin Alkiosta piirtää kuvaa suurena profeettana ja ideologisena johtajana, jolle pääministeri Kyösti Kallio lupasi muistosanoissaan oman paikan Suomen suurimmassa historiassa. Pyrkimystä Alkion aseman vahvistamiseen ja säilyttämiseen kuvaavat myös maalaisliiton eduskuntaryhmän ja keskushallituksen Alkion haudalle laskeman seppelnauhan sanat: Sammui sana johtajan ja miehen, joka antoi suuntamerkit tiehen (Hän meni 1930).

Erityisesti tämän Alkion aseman säilyttämis- ja tuottamisperinteen sekä Alkion jälkeensä jättämiksi uskottujen suuntamerkkien vaaliminen on kuulunut puolueen puheenjohtajille, jotka ovat omassa toiminnassaan tukeutuneet siihen Alkiosta luotuun myyttiin, joka onnistuttiin luomaan jo Alkion muistotilaisuudessa. Hokkanen on kuvannut tätä puoluejohtajien tehtävää peruutuspeiliin katsomiseksi:

”Ahon puolue katselee maalaisliiton peruutuspeiliin. Katsellaan nyt. Ei siinä mielessä, että tarkoitus olisi mihinkään peruuttaa. Alkio ei sano sitä, mitä Ahon tänään pitäisi tehdä, mutta Ahon ja hänen aikalaistensa on hyvä tietää, millainen oli Alkion ja hänen keskustalaisten aikalaistensa tapa tarkastella ihmistä ja maailmaa. Sieltä löytyy hämmästyttävän paljon kestäväää, pian vuosisadan kulutusta uhmannutta oivallusta” (Hokkanen 1998,1)

V. J. Sukselainen tunnusti ja toi esille tämän puheenjohtajana itselleen kuuluvaksi katsomansa tehtävän Nivalan puoluekokouksessa vuonna 1956 pitämässään puheessa, jossa hän totesi:

”Meidän on taottava lujaksi se sukupolvien ketju, joka kuljettaa maaseutuhenkistä elämäkatsomusta ajasta aikaan”

Kahdeksan vuotta myöhemmin vuonna 1964 Kouvolassa pidetyssä puoluekokouksessa Sukselainen auttoi kokousedustajia löytämään heitä ja koko puoluetta yhdistävän voiman, puolueen perustuksen, fundamentin.

”jokainen kuitenkin olemme suunnanneet kulkumme tänne siinä vakaassa toivossa, että voisimme löytää sen, mikä meitä yhdistää ja minkä avulla maalaisliiton voimaa ja yksimielisyyttä voitaisiin lisätä, sillä voimaa ja yksimielisyyttä maalaisliitto tarvitsee”. Yhdistävänä voimana puolueella oli Sukselaisen mukaan keskinäisen luottamuksen valaisema, kansanvaltaisen kehityksen tie, jonka Alkio oli hänen mukaansa puolueelle hahmotellut.

Samaa tuttua tietä kehotti myös vuorollaan Johannes Virolainen johtamansa keskustapuolueen kulkevan. Seinäjoella vuonna 1974 pidetyssä puoluekokouksessa hän toivoi, ”että se tie jota edelleen kuljemme ja kuljemme yhdessä on ihmiskeskeisyyden, kaikkien suomalaisten tasa-arvon alkiolainen ihmisyyden tie”.

Urho Kekkonen takoi omalta osaltaan Alkion varaan rakentuvan sukupolvien ketjua. Hänkin todisti Alkion olevan puolueen pääideologi, jonka kertoi taidokkaasti liitäneen maahenkeen niin snellmanilaisen kulttuurivirtauksen, stålbergilaisen laillisuuden kuin wrightiläisen reformipolitiikankin (Hämäläinen, 1977, 72).

Puhuessaan viimevuosikymmenen aatteellisesta tahtopolitiikasta Paavo Väyrysen viittaa siihen tapaan, jolla hänen valtakaudellaan pyrittiin konkretisoimaan Alkioon nojautumista ja joka poikkesi yleisestä puolueesta vallinneesta ja tutuksi tulleesta Alkioon tukeutumisesta. Toisaalta aatteellinen tahtopolitiikka voidaan tulkita puheeksi Väyrysen johdolla 1979-luvulla ja 1980-luvun alussa viimeistelyyn hahmotelmaan, siis Väyrysen omiin näkemyksiin, joita onnistuttiin niin ikään Alkioon vetoamalla taitavasti argumentoimaan ja muut vaihtoehdot peittämään. Aarnio näkee Väyrysen julki-lausumassa pyrkimyksessä palata puolueen perinteiseen alkiolaisuuteen ainoastaan Väyrysen pyrkimyksen oman toimintatilan hakemiseen (Aarnio 1998, 220). Tulkinnasta riippumatta Lappeenrannassa vuonna 1986 pidetyssä puoluekokouksessa Väyrysen pitämä puhe poikkeaa niin Sukselaisen kuin Virolaisenkin pitämistä puheista siinä, että Väyrynen ei koko puheessaan mainitse Alkion nimeä. Sen sijaan hänen puheessaan puolueelle hahmottelema ohjelmansa perustuu niihin Alkion tunnetuimpiin teemoihin, joita aikaisemmat puheenjohtajat olivat Alkion nimeen vannoessaan toistelleet. Väyrynen vaatii puoluetta mm. karsimaan yhteiskunnalle vieraita kapitalistisia ja sosialistisia piirteitä ja pyrkivän toteuttamaan vihreämmän ja inhimillisemmän yhteiskunnan tavoitteita. Puolueen on Väyrysen mielestä kaikin keinoin edistettävä pienomistusta ja pyrittävä purkamaan talousjärjestelmän keskittyneitä rakenteita ja edistämään omistamisen ja taloudellisen vallan sekä valtionhallinnon hajautusta ja kansanvaltaistamista. Puolueen tärkeimmäksi tehtäväksi Väyrynen nostaa Alkion teemojen mukaisesti kansallisen yhteisymmärryksen ja yhtenäisyyden lujittamisen ja kansanvaltan laajentamisen sekä pienituloisista ja vähävaraisista huolehtimisen ja köyhän asian.

Sama aatteellisen tahtopolitiikan tyyli näkyy myös Väyrysen syksyllä 1999 ylimääräisessä puoluekokouksessa pitämässään puheessa. Edelleenkin hän ei tuo puheessaan kertaakaan esille Alkion nimeä. Sen sijaan hän tukeutuu vahvasti Alkion tunnetuimpiin teemoihin.

”Ihmiskunnan polttavien ongelmien ratkaiseminen edellyttää viimekädessä sitä, että kykenemme muuttamaan politiikan arvoja ja tavoitteita. Aineellisten arvojen ylivalta on murrettava – henkisiä, hengellisiä ja yhteisöllisiä arvoja on erityisesti vaalittava. Ihmisyys on asetettava kaiken toiminnan perustaksi. Tälle henkiselle perustalle on tulevaisuus rakennettava.”

Väyrysen valtakauden jälkeen puolueessa on palattu Esko Ahon johdolla perinteisempään ja näennäisempään Alkioon tukeutumiseen, jota Väyrynen nimitti Helsingissä pitämässään puheessaan mielikuvapolitiikaksi. Aho ei ole pyrkinyt Väyrysen tavoin nojaamaan puolueen ajattomaan Alkion nimen varaan rakennettuun aateyttimeen. Väyrysen nimeämän mielikuvapolitiikan mukaisesti politiikka on Ahon johdolla alettu mieltämään enemmän kontingentimmaksi kilpailutilanteeksi, jolloin puolueen traditionaalisen fundamentin merkitys on väistämättä vähentynyt.

Puoluejohtajia ja muita puoluetoimijoita merkittävimpiä Alkion aseman tukijoita ja tuottajia ovat olleet ne useat alkioitutkijat, jotka ovat puolueen pyynnöstä ja puolueen tarpeisiin onnistuneet luomaan Alkiosta puolueen fundamentin. He ovat tehneet Alkiota tunnetuksi tuomalla esille tietynlaista valmista jopa jumalallista kuvaa, johon puheenjohtajat ovat voineet epämääräisesti viitata toiminnan perustana ja johon puolue on toiminnassaan ylipäätään voinut tukeutua. Nämä tutkijat ovat lähteneet kuuliaisesti toteuttamaan sitä Väinö Voionmaan Alkion hautajaisissa esittämää toivomusta, jonka mukaan ”pätevät ja hartaat kynät ovat ennen pitkää toivokaamme jo piankin, kertova Suomen kansalle Santeri Alkion ihmeellisen elämän tarinan”. (Mäki 1948, 9)

Tästä kuuliaisuudesta on osaltaan osoituksena M. E. Mäen Suomen Nuorison liiton pyynnöstä valistustyötä varten kirjoittama kirja, jossa Mäki kuvaa Alkiota kaukonäkijän lahjan omaavana Laihian profeettana. Mäen mukaan ihmiset heräävät Alkion avulla entistä paremmin ymmärtämään ja toteuttamaan Jumalan tarkoituksia ja hänen tukemanaan kehittämään paremmat, Jumalan tahdon mukaiset olot, joissa sorron ja vääryyden tilalle on kohotettu yksityisten ihmisten ja kansojen veljeys. Voisiko enää selvemmin tuoda esille sitä todellisen aatteellisuuden ilmentämis- ja välittämistehtävää, joka Alkioikonille puolueen sisällä on annettu. (Mäki 1948, 59)

Samaa kuuliaisuutta osoittaa myös Sylvi Kananoja, joka pyrkii todistamaan omassa tutkimuksessaan Alkiolla olevan ”myös meidän aikamme ihmisille tärkeää sanottavaa”, vaikka Alkio onkin ”sanonut kaiken omana aikanaan, senhetkistä taustaa vasten” (Kananoja 1962, 7). Samaan tapaan myös Juha Kuisma ja Seppo Niemelä ajankohtaistavat Alkiota omassa teoksessaan, johon he omien sanojensa mukaan ovat erityisesti nuorten toivomuksesta koonneet Alkion ”jälleen ajankohtaisiksi tulleet” ydinajatuksia ”arvokkaiksi ainespuiksi maailmankatsomustaan muodostaville”. Kirjassaan he pyrkivät konkretisoimaan Alkion profeetallisuuttaan. Heidän mielestään ”Alkion katsomukset saavat nimittäin kokonaan uuden pätevyuden siitä elämän muotomme reunaehdosta, että fossiilisia polttoainevarantoja tyhjentävä teknis-teollinen talous on täsmälleen yhtä pitkäikäinen kuin energialähteen-

sä. Tätä taustaa vasten on lupa toivoa, että Alkiota tutkittaisiin sekä maailmankatsomuksellisesti että tieteellisessä mielessä.”(Kuisma, Niemelä 1983, 27)

Nämä alkiotutkijat ovat onnistuneet siinä tavoitteessaan, jonka Paavo Tuomari toi rehellisesti esille Maaseudun Nuorten Liiton häneltä tilaamansa tutkimuksen esipuheessa. Tuomari onnistui useiden muiden tutkijoiden tapaan luomaan Alkion yhteiskunnallisesta ajattelusta sellaisen kokonaiskuvan, että nyt ajallisen välimatkan jo riittävästi etääntyessä voidaan täydellisesti nähdä se, kuinka Alkiosta onnistuttiin alkiotutkijoiden ja puolueaktiivien johdolla tekemään yksi Suomen historian suurimmista miehistä. Tähän tarkoituksella luotuun suurmiehen kuvaan viittaamalla on puolueen toimintaa voitu näihin päiviin asti legitimoida ja jäseniä sitouttaa.

9. ALKION ASEMAN HEIKKENEMINEN

Aika ja tapahtumahistorialliset syyt mahdollistivat Alkion toiminnan oman asemansa rakentamisessa. Samalla tavalla aika ja tapahtumahistorialliset syyt näyttäisivät myös hiljalleen romuttavan tuon aseman. Kun aikanaan luottamusta joukkovoimaan lisänneet tapahtumat yhdessä maaseutuväestön aseman heikkenemisen kanssa loivat pohjan Alkion nousulle on tämän päivän kehitys, jossa joukko-
puolueista on kaaderipuoluevaiheen jälkeen muodostumassa yhä selvemmin vaalipuolueita viemässä perustuksen Alkiolle rakennetulta toteemilta.

Alkio aloitti asemansa rakentamisen osallistumalla puolue toimintaan tilanteessa, jossa puolueet olivat juuri syntymässä muotoutuvassa olevaan kansallisvaltioon. Puolueet kuten nykyinen Suomen Keskusta r.p:n edeltäjä Maalaisliittokin olivat kehittyvän teollisen yhteiskunnan keskeisiin yhteiskunnallisiin halkeamiin kytkeytyviä yhteiskunnallisia liikkeitä. Tämä korosti solidaarisuuden ja kollektiivisen identiteetin merkitystä niiden toiminnassa. Byrokratian kehittyminen on syrjäyttänyt kollektiiviset kiihokkeet puolue toiminnan perustalta ja puolueet ovat ajautuneet tilanteeseen, jota Pekonen kutsuu puolueiden eksistentiaaliseksi ongelmaksi. Puolueet tietävät kyllä itsekin, etteivät ne ole entisten joukko puolueiden kaltaisia, joissa kansalaisten ja puolueiden välinen suhde oli rakennettu kuulumis-periaatteen pohjalle. Tässä kuulumisessa keskeisintä osaa näytteli ideologinen kiinnittyminen. Kun kansalaisten sosiaalisen sijoittumisen määreet ovat suuressa määrin limittyneet, ei rajoiltaan vanhentuneeksi miellettyyn poliittiseen yhteisöllisyyteen ymmärrettävästi tunneta entisen veroista kiinnostusta.(Borg 1997,35, Pekonen 1997, 32)

Tarkastelen lyhyesti tällaista Suomen Keskusta ry:n toimintaympäristön ja toimintaedellytysten muutosta Otto Kirceimerin 1950-luvulla esittämän väitteen avulla, jonka mukaan puolueet ovat vähitellen muuttumassa massapuolueista kohti yleis- tai vaalipuolueita. Kyösti Pekosen mukaan kyse on yleisestä trendistä, joka vaikuttaa taustalla, vaikka elävä elämä ja erityisesti kansalliset poliittiset kulttuurit omine erityispiirteineen saattavat poiketa suurestikin tuosta yleisestä trendistä. Väitteissään Pekonen viittaa lukuisiin empirisiin havaintoihin. Hänen mukaansa kyse ei ole mistään dramaattisista uusista haasteista tai muutoksista, vaan pikemminkin juuri näistä jo pitkään nähtävistä olleista trendeistä. (Pekonen 1997, 7)

Vahvojen puolueiden ja vahvojen instituutioiden historiallinen aikakausi näyttää siis olevan lähestymässä loppuaan (Panebianco 1988, 267). Joukkopuolueiden aikakausi alkaa olla ohitse ja joukkopuolueet korvautuvat uudella puoluetypillä, josta Panebianco käyttää nimeä yleis- tai vaalipuolue. Tärkein muutos joukkopuolueista kohti vaalipuolueita on vaalipolitiikan paradigman muutos toiminnan painopisteen siirtyessä puolueorganisaatiosta ja puolueiden jäsenistä valitsijakuntaan. Byrokraattisten massapuolueiden dominoimassa poliittisessa toimintaympäristössä äänestäjä oli ikään kuin puolueen jatke. Puolueet olivat ennen kaikkea jäsenpuolueita, jotka muodostivat vahvan puoluekoneiston varaan. Ja tällaisille puolueille oli ominaista vahvat vertikaaliset organisatoriset siteet ja se, että äänestäjiin vedottiin kuulumisen ja puolueideologiaan uskomisen näkökulmasta.

Muutos kohti vaalipuoluetta on merkinnyt puolueorganisaation ja -koneiston merkityksen heikkenemistä ja vastaavasti mielipideäänestäjän merkityksen korostumista. Vaalipuolueelle on tyypillistä heikot vertikaaliset siteet ja kuulumisen ja ideologiaan uskomisen sijasta vaalipuolueet vetoavat mielipideäänestäjiin painopisteen ollessa Väyrysen aatteelliseksi tahtopolitiikaksi kutsuman ideologian vaalimisen sijaan ajankohtaisissa asioissa, mielipideäänestäjän mielipidemuutosten ennakkoinnissa ja johtajuudessa, jota Väyrynen puolestaan nimitti mielikuvapolitiikaksi.

Panebiancon mukaan puoluejohtajat pyrkivät massapuolueissa ylläpitämään puoluekoneiston avulla ja välityksellä läheisiä suhteita jäseniin ja jäsenien kautta edelleen puolueen äänestäjien perusjoukkoon eli siihen sosiaaliseen ryhmään, johon puolue on pääasiallisesti ankkuroitunut (Panebianco 1988, 267). Nykyisessä tilanteessa ja puoluetyypeissä keskeistä roolia näyttävät puoluekoneiston sijaan eri alojen ammattilaiset, kun suhteita rakennetaan ja ylläpidetään nimenomaan välittömään valitsijakuntaan, eikä enää niinkään puoluekenttään.

Pekonen on luonnehtinut Panebiancon vaalipuolueita yleispuolueiksi, jotka eivät kuitenkaan voi täysin menettää kosketustaan omaan identiteettiinsä ja identiteetin kuvailemaan ja sen hyväksymään äänestäjäkuntaansa, mutta jotka pyrkivät vetoamaan moniin sosiaalisiin ryhmiin samanaikaisesti. Massapuolueiden muutoksesta yleispuolueiksi on osoituksena puolueiden tiukan ohjelmallisen ideologisuuden heikkeneminen ja poliittisen propagandan keskittyminen sellaisiin yleisiin asioihin, joiden uskotaan kiinnostavan koko äänestäjäkuntaa. Samoin puolueiden jäsenten poliittisen painoarvon vähentymisestä johtuva ruohonjuuritason jäsenkunnan aktivismin heikkeneminen ja tästä puoluekoneiston merkityksen heikentymisestä seuraava puolueiden johtajien organisatorisen vallan kasvu. Muutosta kuvaa myös puolueiden ja äänestäjien välisen perinteisen siteen löystyminen ja puoluekannan periytyminen vähentyminen sekä suhteen muuttuminen kontingentimmaksi.

Tällainen muutos byrokraattisista joukkopuolueista kohti vaalipuolueita merkitsee Pekosen mukaan ennen muuta juuri politiikan pelivaran eli kontingenssin lisääntymistä. Toiminnan vapausasteet ja uudet pelivarat lisääntyvät traditioiden murtuessa, luokkien koheesion heiketessä ja perinteisen yksilön kollektiiviin liittyvien siteiden katketessa. (Pekonen 1997, 12)

Pekosen mukaan tärkein lähtökohta puolueiden ja niiden toimintaympäristön muutokseen on puolueiden kytkeä vaaleihin kansanvaltaisissa järjestelmissä. Puolueet ovat ainoita organisaatioita, jotka toimivat vaaliareenalla ja kilpailevat äänistä. Teoriatasolla puolueiden toiminnassa on siis kyse vaalien voittamisen taidosta. Ja politiikan ammattitaito tarkoittaa tästä näkökulmasta katsoen taitoa voittaa vaalit. Poliitikon työ on vaalivoiton järjestämistä.

Suomessa vaalikiilpailu ei kuitenkaan ole toteutunut aivan täysimääräisenä, vaan puoluepolitiikka on rakentunut virkamiesmäisen viranhoitomaisen politiikan varaan. Poliitikassakaan ei Pekosen mukaan ole vallinnut vapaa kilpailu, vapaa markkinatalous, vaan oligopoliset suojatut markkinat. Vaalit eivät ole muodostuneet sellaiseksi kansan ja puolueiden väliseksi kohtaamistilanteeksi, jollaisena vaalit voisivat periaatteessa toimia. Erityisenä ongelmana Pekonen näkee sen, että äänestäjillä eli vaalivalintojen tekijöillä on annettu liian vähäinen merkitys. Meneillään oleva muutos massapuolueiden hallitsemasta tilanteesta kohti vaalipuolueita korostaa edelleen vaalien merkitystä ja nostaa väistämättä äänestäjävalitsijaa enemmän etualalle. (Pekonen 1997, 8-9)

Uusien puolueiden syntyminen, puolueiden lukumäärän lisääntyminen, luokkapohjaisen äänestämisen heikkeneminen, äänestäjien liikkuvuuden lisääntyminen vaaleissa, puolueuskollisuuden heik-

keneminen ja puolueisiin liittymishalukkuuden väheneminen kertovat ajankohtaisista muutospainesta, jotka liittyvät nimenomaan puolueiden totuttuun kiinnittymiseen yhteiskunnan taloudellis-sosiaaliseen rakenteeseen ja myöskin puolueiden luonteen hyvin organisoituna joukkojärjestöinä heikkeneminen. Tärkein seuraus näistä trendeistä on uudenlaisen poliittisen toimintatilan laajentuminen sekä poliittisten toimintamahdollisuuksien ja poliittisen pelivaran lisääntyminen. Mitä enemmän asiat ovat liikkeessä, sitä enemmän poliittinen toimintatila laajenee ja pelivara lisääntyy.

Suomen Keskustan rp. on ollut hyvin tyypillinen jäsenpuolue vahvoine vertikaalisine ja organisatorisine siteineen, jossa äänestäjiin on vedottu nimenomaan kuulumisen näkökulmasta. Suomen Keskustan, jonka jäsenkunta on muodostunut hyvinkin homogeenisesta maalaisväestöstä toiminta on nojannut kollektiivisten kiihokkeiden sävyttämään ja puolueideologian ohjaamaan joukko-osallistumiseen. Joukko-osallistumisen ja puolueideologian osittain näennäiseksikin perustaksi ja toiminnan lähtökohdaksi on onnistuttu nostamaan Santeri Alkio, jonka nimen avulla jäsenkunnan yhteenkuuluvuutta ja kuulumisen tunnetta sekä jäsenkunnan sitouttamista puolueen toimintaan on onnistuneesti toteutettu. Ja juuri puolueen korkea institutionalisoitumisen aste, joka on perustunut puolueeseen kuulumiseen on auttanut Suomen Keskustaa sen vastustaessa muutospainetta.

Toimintaympäristön voimakkaasti muuttuessa, ennen kaikkea maaseutuväestön suhteellisen osuuden vähentyessä ja luokkapohjaisen äänestämisen sekä puolueisiin sitoutumisen heikentyessä on Suomen Keskustankin ollut korkeasta institutionalisoitumisestaan huolimatta muutettava toimintaansa.

”Voidaan sanoa, että Keskustapuolue on kehittymässä yleispuolueeksi. Sen kannattajakunnan kokoonpano alkaa monilla seuduilla lähestyä alueen väestön keskimääräistä kokoonpanoa. Tätä tosiasiaa, kehitystä yleispuolueeksi on syytä pysähtyä lyhyesti tarkastelemaan. Mitä se merkitsee käytännössä kun Keskustapuolueesta tulee valtakunnallinen yleispuolue.” (Virolainen 1974)

Puolueen pyrkiessä tietoisesti irrottautumaan voimakkaasta maaseutusidonnaisuudestaan on vahvan toimintaan sitoutuneen ja sitoutetun puoluekoneiston ja ideologiaan uskovan jäsenkunnan merkitys puolueen toiminnassa vähentynyt ja tilalle on nostettu eri alojen ammattilaiset kuten vaaliasiantuntijat, mediaekspertit ja imagokonsultit, talousekspertit sekä integraatioasiantuntijat (Pekonen 1997, 13). Suomen Keskustakin on joutunut uudessa tilanteessa muuttamaan toimintansa painopistettä. Aikaisemmin puolueessa keskeisissä asemissa olleet ideologiaan uskovat on jouduttu korvaamaan

eri alojen eksperteillä, joiden tehtävänä on rakentaa ja ylläpitää suhteita välittömämmin valitsijakuntaan ennakoiden mielipideäänestäjien mielipidemuutoksia. Aikaisemman puolueideologiansa ja vahvan puoluekentän varaan toimintansa rakentaneen puolueen toiminnan painopiste on massapuolueesta vaalipuolueeksi muuntautuneessa puolueessa jouduttu siirtämään ns. aatteenvaalimisesta tähtävää aatteellisesta tahtopolitiikasta ajankohtaisiin asioihin, mielikuvapolitiikkaan.

Muuttunutta tilannetta tarkastellessaan totesi puoluesihtööri Eero Lankia puoluekokouksessa 1998 pitämässään puheessa puolueen olevan ”kirjaimellisesti yleispuolue, joukossamme on tasaisesti kaikkien ammattien ja ikäryhmien edustajia”

Massapuolueen toiminnan legitimoinnissa ja jäsenkunnan sitouttamisessa merkittävään asemaan noussut Alkioikoni tunteisiin, jäsenkunnan yhteisiin intresseihin ja taipumuksiin vetoavana suostuttelun välineenä on toimintaympäristön muuttuessa menettämässä asemaansa jo puolueen sisäisissäkin vaaleissa. Tästä on esimerkkinä syksyllä 1999 käyty esivaali puolueen presidenttiehdokkaasta, jonka Väyrynen hävisi huolimatta voimakkaasta Alkioon turvautumisesta kampanjoinnissaan. Uudessa tilanteessa joutuu Suomen Keskustakin etsimään uudet argumentoinnin välineet ja järkeen vetoavat keinot varsinkin liikkuvien mielipideäänestäjien muodostaman universaaliyleisön vakuuttamisessa.

Lankia kysyikin puheessaan ”Miten kykenemme siinä tilanteessa säilyttämään puolueemme kansanliikeluonteen, pysymään irti läpitukevasta valtionhoitajaroolista?”

Pekosen mukaan mikään puolue ei kuitenkaan voi täysin menettää kosketustaan omaan identiteettiinsä ja identiteetin kuvailemaan ja sen hyväksymään äänestäjäkuntaan (Pekonen 1997, 11). Tästä on hyvänä esimerkkinä Johannes Virolaisen pyrkimys säilyttää perusäänestäjäkunnan luottamus puolueeseen myös muuttuvassa tilanteessa.

”Puolueen tehtävänä nykyisessä yhteiskunnassa on toteuttaa niitä tavoitteita, jotka se on yleisohjelmassaan itselleen asettanut ja joita se pitää tärkeinä. Meidän puolueemme keskeinen tavoite on aikaisemmin ollut maaseutuväestön ja maasta elävän väestön oikeuksien puolustaminen. Näistä tavoitteista ei puolue nytkään saa tippaakaan tinkiä. Laajennamme puolueen pohjaa sen vuoksi, että voimme entistä tehokkaammin toteuttaa ohjelmaamme. Lähdemme siitä, että ne uudet kannattajat, joita saamme muista väestöpiireistä, ymmärtävät myös puolueen keskeisen alkuperäisen lähtökohdan

ja ovat silloin valmiit antamaan tukensa puolueen radikaalille maaseutu- ja aluepolitiikalle. Mutta yhtä välttämätöntä on, että perinteiset kannattajamme antavat tukensa uusien kannattajaryhmien oikeuksia puolustavalle ihmiskeskeiselle keskustapolitiikalle...Puolueen kannatuspohjan laajentaminen ja pyrkimys pitää puolueen voima mahdollisimman suurena ei ole tavoite sinänsä, se on vain keino puolueen tavoitteiden toteuttamiseksi.” ...Minä toivon, että se tie jota edelleen kuljemme on alkiolainen ihmisyyden tie.” (Virolainen 1974)

Massapuolueeksi muuntautuvan puolueen on pyrittävä vetoamaan samanaikaisesti useisiin eri sosiaalisiin ryhmiin, jolloin Alkioikonin rinnalle on nostettava uusia suostuttelun ja vakuuttamisen välineitä, mutta Alkioikonille on siis vielä käyttöä nykyisessä Suomen Keskustassa peruskannattajajoukon sitouttajana.

”Siinäkin tilanteessa meidän tulee osata toimia puolueena niin, että ajatusten ja aloitteiden virta kentältä johtoon päin on jatkuvaa toimintaa” (Lankia 1998,1)

10 YHTEENVETO

Tämän tutkielman tarkoituksena on ollut etsiä selitystä Santeri Alkion maalaisliitto-keskustapuolueessa saavuttamalle ikonimaiselle asemalle. Puhuessani Alkiolle annetusta ikonimaisesta asemasta tarkoitan sillä sitä tapaa, jolla Alkiota on puolueessa totuttu käyttämään puolueen korkeimpana auktoriteettina ja toiminnan perustana. Alkiosta on luotu kuva Rortyn foundationalism-käsitteen mukaisena kerran asetettuna perustana. Olen rinnastanut Alkion puolueessa saavuttaman aseman ortodoksisen kirkon piirissä käytettyihin ja kirkossa keskeisellä paikalla sijoitettuihin pyhimyksiä esittäviin pyhiin kuviin, joiden uskotaan toimivan välittäjänä Jumalaan uskovien ihmisten ja Jumalan välillä. Samalla tavalla on Alkion ikonimaisesti maalattu muotokuvakin sijoitettuna keskeisille paikoille puolueen toimitiloihin ikään kuin kuvaamaan Alkiolle annettua asemaa puolueen todellisen aatteellisuuden välittäjänä ja esiintuojana.

Vaikka Alkiosta onkin kirjoitettu varsin paljon ei hänen asemaansa ja jumalallista välitystehtäväänsä ole puolueen sisällä koskaan asetettu kyseenalaiseksi. Sen sijaan hänen elämän kulkuaan ja poliittista toimintaansa ja yhteiskunnallista ajattelua on tarkasteltu monissakin teoksissa, mutta lähes pelkästään yleisen asemaa vahvistamaan pyrkivän esittelyn tasolla. Ikonimaista asemaa kyseenalais-

tava systemaattinen ja kriittinen katsaus hänen ylistettyyn yhteiskuntafilosofiaansa puuttuu. Tämänkään tutkielman ensisijaisena päämääränä ei ole ollut kyseenalaistaa Alkion saavuttamaa asemaa puolueen aatteellisena patriarkkana. Sen sijaan tavoitteena on ollut etsiä tuohon asemaan johtaneita syitä.

Lähdin selittämään Alkion saavuttamaa asemaa hänen kyvyillään käyttää onnistuneesti hyväkseen kohtaloltaan saamaansa tilaisuutta. Alkio syntyi toimintansa kannalta onnekkaasti voimakkaaseen yhteiskunnalliseen murrosaikaan. Aikaan, jolloin Suomikin alkoi siirtyä vakiintuneesta agraariyhteiskunnasta industrialismin piiriin ja jolloin suomalaisuusliikkeen aikaan sama kansallinen herääminen oli saanut maaseudunkin vanhat uskomusjärjestelmät horjumaan. Vuosisadan vaihteeseen osunut eduskuntauudistus ja luottamusta joukkovoimaan antanut suurlakko sekä kapitalistisesta kehityksestä ja uudenaikaistumisen valtavirrasta syrjään jäänyt maaseutuväestö synnyttivät tyhjän poliittisen areenan, jonka Alkio onnistui toiminnallaan osaltaan täyttämään.

Alkion noustessa tuolle tyhjälle poliittiselle areenalle sai hän samalla valmiin, verrattain yhtenäisen maaseutuväestöstä muodostuvan erityisyleisön, jonka suostutteluun Alkio ryhtyi useiden eri vaikutuskanaviensa kautta. Hän tunsu yhtenä maaseutuväestön läsnäolevana jäsenenä yleisönsä erityisintressit ja onnistui löytämään oikeat yleisöään vakuuttavat argumentit. Luodessaan kontakteja valitsemaansa yleisöön useiden eri vaikutuskanaviensa kautta hän samalla loi yleisönsä tarpeiden ja mieltymysten mukaisen taantumuksellisen, menetettyä yhteisöllisyyttä korostavan ja menneisyyttä ihannoivan sekä yleisönsä identiteettiä vahvistavan yhteiskunta utopiansa. Jatkuvan yleisönsä kanssa käymänsä vuorovaikutuksen ansiosta Alkio onnistui säilyttämään kosketuksensa yleisönsä ja sen tarpeisiin ja muuttamaan suostuttelun keinoja aina yleisön vaatimusten mukaisiksi.

Alkion asema on tulkintani mukaan syntynyt kahdessa eri vaiheessa. Alkio hankki määrätietoisella toiminnallaan ja haltuunsa ottamiensa vaikutuskanaviensa avulla itselleen vahvan aseman suomalaisessa yhteiskuntaelämässä, josta asemasta muodostui myös pohja myöhemmälle ikonimaisen Alkion tuottamiselle.

Vahvan asemansa suomalaisessa yhteiskuntaelämässä Alkio saavutti onnistuttuaan luomaan yleisönsä edessä itsestään luottamusta herättävän kuvan. Samalla hän onnistui alkavaan kansalliseen heräämiseen nojautessaan herättämään maaseutuväestössä voimistuvaa itsetuntoa, jonka varaan voimakas maaseudun organisoituminen ja myöhempi valtiollinen toiminta perustui. Tämä oli mahdol-

lista, koska Alkio tunkeutui yleisönsä keskuuteen luoden näin tarkoituksen mukaista yleistä mielipidettä kaikilla elämän osa-alueilla. Maaseudun nuorisoon hän pääsi vaikuttamaan johtamansa nuoriseuraliikkeen, Pyrkijä-lehden ja romaaniensa välityksellä ja erityisesti vanhempaan väestöön sanomalehtien ja valtiollisen toiminnan kautta.

Alkio tunsu yhtenä maaseutuyhteisön täysivaltaisena ja läsnäolevana jäsenenä yleisönsä tunnetilat ja tarpeet ja niinpä hänen olikin helppo nojautuessaan yleiseen mielipiteeseen edetä argumentaationsa yleisönsä hyväksymällä tavalla ja saada näin yleisö taivutelluksi oman argumentaationsa kanalle. Sitoessaan samalla yleisöään johtamiensa vaikutuskanavien kuten nuoriseuran ja raittiusliikkeen toimintaan hän samalla vahvisti omaa asemaansa ja sitoutti yleisönsä edelleen oman asemansa rakentamiseen.

Ikonimaiseen asemaan Alkio nostettiin heti hänen kuoltuaan. Maaseudun herääminen ja itse organisoituminen oli johtanut maaseutuväestöön perustuvan valtiollisen puolueen syntymiseen, jonka yhtenä tärkeänä koossapitävänä voimana ja toimintaan sitouttajana Alkio oli toiminut. Alkion hautajaiset muodostuivat lukemattomien Alkiota ylistävien tervehdysten ja muistosojen myötä luonnollisella tavalla eräänlaiseksi Alkion pyhittämistäpahtumaksi ja Alkiotutkijoiden puolueen tarpeisiin luomasta ja usein juuri puolueen tilaamasta Alkion kuvasta ja erityisesti näiden tutkijoiden mystifioimasta Alkion muistosta onnistuttiin tekemään uusi puoluetta koossapitävä voima ja toiminnan perusta, puolueen fundamentti.

Alkion myöhemmästäkin tuottamisesta ovat ensisijaisesti vastanneet useat alkiotutkijat, jotka ovat onnistuneet luomaan Alkiosta ja Alkion toiminnasta sellaisen kuvan, jonka varaan puoluetoimijat ovat voineet rakentaa puolueelle fundamentin.

Alkion kuoltua ymmärsivät puolueen johtoon nousseet uudet johtajat, että menestyminen uusissa olosuhteissa edellytti ensisijaisesti maaseutuväestön entistä voimakkaampaa sitouttamista ja puolueorganisaation vahvistamista ja lujittamista. Vahvaksi joukkopuolueeksi pyrkivän silloisen maalaisliiton oli kyettävä esittämään kilpailukykyinen ideologia etenkin maaseutuväestöä kosiskelevaa vasemmistoa vastaan. Alkion aikoinaan esittämä maaseutuväestöä kosiskeleva yhteiskuntautopia ja jo Alkion hautajaisissa aloitettu Alkion muiston ja nimen mystifiointi ja henkilöpalvonta antoivat valmiin pohjan tällaisen ideologian luomiselle. Alkion nimen avulla onnistuttiin luomaan puolueelle

uskomus kerran asetetusta perustasta, pysyvästä doktriinista kuin puolueen yläpuolella leijuvasta aatteesta.

Alkion käynnistämä valistustoiminta, jonka avulla Alkio itse oli onnistunut vetämään yleisöään pysyvästi aktiiviseen puoluetööhön tarjosi valmiin kanavan myös luodun alkiolaisen ideologian esiintuomiseen ja joukkojen, ideologiaan uskovien sitouttamiseen. Joukkopuolueeksi kehittyvän puolueen voimakkaasti laajentuva puolueorganisaatio kasvatti myös kustannuksia, joita voitiin hoitaa vain toimintaan sitoutuneen ja ideologiaansa uskovan puolueorganisaation avulla. Puoluejohdon pyrkimyksenä olikin vahvistaa järjestöverkkoa kasvattamalla voimakkaasti puolueen jäsenmäärää ja kehittämällä Alkion perustamaa puoluelehdistöä yhtenä syntyneen ideologian vahvistajana.

Yleisön luottamus ja sitoutuminen maalaisliittoon onnistuttiin säilyttämään nimenomaan Alkion nimen avulla. Nimestä tehtiin silta puolueen uskottuun, leijuvaan aatteelliseen menneisyyteen ja alkuperään. Alkio oli saavuttanut yleisönsä luottamuksen ja niinpä vakuuttaessaan toteuttavansa Alkion luomaa yhteiskuntautopiaa sai uudenkin johdon johtama puolue yleisöltään luottamuksen. Yleisö onnistuttiin suostuttelemaan ja sitouttamaan puolueeseen, koska yleisöön vedottiin uskotun puolueen perustan, Alkion nimen avulla. Yleisön oli helppo hyväksyä puolueen esittämä tavoite Alkion aloittaman toiminnan jatkamisesta.

Viime vuosikymmenten muutokset ovat irrottaneet nykyisen Suomen Keskustankin siitä erityisyleisöstä, jonka varaan puolue on Alkio-ikoninsa avulla nojautunut. Ne ryhmäliitynnän ja samaistumisen rakenteelliset edellytykset, joiden varaan Alkiokin asemaansa rakensi ovat voimakkaan yhteiskunnallisen rakennemuutoksen myötä heikentyneet. Samaan aikaan on puoluelakien ja puolueen saaman puoluetuen myötä Suomen Keskustassa poliittinen järjestötyö ja uusien jäsenten hankinta vähentynyt ja poliittinen viestintäkulttuuri muuttunut heikentäen puolue-eliitin ja ruohonjuurijäsenistön välistä kommunikointia. Erityisyleisön tilalle puolueen argumentoinnin ja vakuuttelun kohteeksi on noussut universaaliyleisö ja suostuttelun välineenä käytetyn Alkioikonin tilalle tulleet uudet mielipideäänestäjien järkeen vetoavat argumentoinnin keinot.

Lähteet

Santeri Alkion teokset.

Alkio, Santeri. Eeva, Kootut teokset I, Porvoo 1923

Alkio, Santeri. Ojapappilan joulu, Kootut teokset I, Porvoo 1923

Alkio, Santeri. Salliman oikkuja, Kootut teokset I, Porvoo 1923

Alkio, Santeri. Ihminen ja kansalainen. Suomen Nuorison Liiton kirjasto N:o 1. Helsinki, 1919ik

Alkio, Santeri. Jaakko Jaakonpoika, Kootut teokset VIII, Helsinki 1921

Alkio, Santeri. Karuliinan poika, 1927

Alkio, Santeri. Keisaririkos, Porvoo 1923

Alkio, Santeri. Juoppo hullu, 1924

Alkio, Santeri. Maalaisliitto kolmannen vuosikymmenen kynnykselle. Heräävä maaseutu II. 1926.

Alkio Santeri. Maalaispolitiikka I. Lahti 1919mp1

Alkio Santeri. Maalaispolitiikka II Lahti 1919mp2

Alkio, Santeri. Mennyt, Kootut teokset IV, Porvoo 1925m

Alkio, Santeri. Murtuvia voimia, Kuvauksia katovuoden 1867 ajoilta, toinen painos, Kootut teokset VI, Porvoo 1923mv

Alkio, Santeri. Nuoriso ja elämä, Kootut teokset XIII, Helsinki 1922

Alkio Santeri. Nuorisoseurakirja, Kootut teokset X, toinen painos, Porvoo 1923

Alkio, Santeri. Palvelusväkeä, Kootut teokset IV, Porvoo 1925

Alkio, Santeri. Patriarkka, Kootut teokset XI, Porvoo 1927

Alkio, Santeri. Puukkojunkkarit, Porvoo 1944

Alkio, Santeri. Teerelän perhe, Kootut teokset I, Porvoo, ei painovuotta

Alkio, Santeri. Tienhaarassa, Kootut teokset VIII, Helsinki 1921

Alkio, Santeri. Ursulan muorin tarinoita, 1924

Alkio, Santeri. Uusi aika, Kootut teokset IX, Porvoo 1921

Alkio, Santeri. Yhteiskunnallista ja valtiollista. Valikoima sanomalehtikirjoitelmia vuosilta 1906-1918. Kootut teokset XII, Helsinki 1919yv

Alkio, Santeri. Ilkka 20.4.1906

Alkio, Santeri. Ilkka 22.5.1909

Alkio, Santeri. Ilkka 13.10.1910

Alkio, Santeri. Ilkka 6.4.1912

Alkio, Santeri. Ilkka 20.1.1914

Alkio, Santeri. Ilkka 1.8.1914

Alkio, Santeri. Pyrkijä 11/1906

Alkio, Santeri. Pyrkijä 1/1908

Alkio, Santeri, Sanomalehtimies kesämatkoilla Ruotsissa, Suomessa, Latviassa, Puolassa ja Saksassa. Porvoo 1926

Alkio, Santeri. Velvollisuus ja vapaus

Alkio, Santeri. Uusille Poluille, Nuori Suomi 1929

Muu kirjallisuus.

Aarnio, Eeva. Päämäärät liikkeessä, SoPhi 30, Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä 1998

Alanen, Aulis J. Santeri Alkio, Porvoo 1976

Aleksis Kivistä Saima Harmajaan. Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja, WSOY, Porvoo, Helsinki 1943

Alapuro, Risto. Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla. Helsinki 1973

Alapuro, Risto. Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933. Hanki ja Jää Oy, WSOY, Porvoo 1944.

Aristoteles. Retoriikka. Gaudeamus, Tampere 1997. I ja II kirjan on suomentanut Paavo Hohti, III kirjan Päivi Myllykoski. Selitykset laatinut Juha Silvola

Borg, Sami. Kiinnostus puoluejäsenyyteen ja jäsenaktiivisuus puolueissa. Teoksessa S. Borg (toim.) Puolueet 1990-luvulla. Näkökulmia suomalaiseen puoluetoimintaan. Turun yliopisto. Valtio-oppi. Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 53, 35-65.

Helander, Voitto. (toim.) Vennamolaisuus Populistisena joukkoliikkeenä. Hämeenlinna 1971.

Hakalehto, Ilkka. Maalaisliitto - Keskustapuolueen historia, Maalaisliitto autonomian aikana, 1906-1917, Tampere 1986

Hämäläinen, Pekka. Santeri Alkio poliitikkona. Maaseudun sivistysliitto, Monio Oy Helsinki 1977.

Jutikkala, Eino. Suomen talonpojan historia. Helsinki 1958

Kananoja, Sylvi. Santeri Alkio on sanonut. WSOY Porvoo 1962.

Kangas, Lasse. Santeri Alkio nuorisoseuramiehenä, Vapaan sivistystoiminnan liitto 1978

- Kanerva, Jukka.** Diagnoosi ja toiminta. Tutkimus Machiavellin II Principe –teoksen poliittisesta retoriikasta, Jyväskylä 1990
- Karhi, Otto.** Vähäisiä muistelmia maalaiskansan heräämisen alkua ajoilta. Teoksessa Heräävä Maaseutu IV 1942, 36-38.
- Kuisma, Juha.** Snellmanin ja Alkion aatteet ajassamme, Kokemäki 1981
- Kuisma, Juha ja Rusi, Alpo.** Avaus äärikeskustaan, Saarijärvi 1980
- Kuisma, Juha ja Niemelä, Seppo.** Santeri Alkio, Ituja, Vaasa Oy, Vaasa 1983
- Liakka, Niilo.** Santeri Alkio, Porvoo 1932
- Leinonen, Artturi.** Santeri Alkio. Heräävä maaseutu III 1936, 77-80
- Machiavelli, Niccolo.** Ruhtinas. Italiankielinen alkuteos II Principe. Suomennos Aarre Huhtala. Kolmas, tarkistettu painos WSOY, Juva 1995.
- Mylly, Juhani.** Maalaisliiton synty. Eripainos: Turun Historiallinen Arkisto 30, 1975
- Mäki, M. E.** Santeri Alkio, Helsinki 1948
- Mäkelä, Arja.** Santeri Alkion kasvatuskäsitys ja kansainvälinen politiikka. Rauhanmalli Santeri Alkion ajatuksista. Lisensiaattityö, Tampereen yliopisto, kevät 1984
- Nokkala, Armo.** Tolstoilaisuus Suomessa. Aatehistoriallinen tutkimus, KK:n kirjapaino, Helsinki 1958
- Numminen, Jaakko.** Suomen nuorisoseuraliikkeen historia I, Otava, Keuruu 1961
- Numminen, Jaakko.** Santeri Alkion salaisuus. Heräävä maailma Suomen keskustan 90-vuotisjuhlakirja, Helsinki kirjayhtymä, WSOY, Juva 1996, 77-89
- Palonen Kari ja Summa Hilikka (toim.).** Pelkkää retoriikkaa. Vastapaino, Tampere 1996.
- Panebianco, Angelo.** Political parties: organization and power. Cambridge University Press, Worcester. 1988.
- Perelman, Chaim.** Retoriikan valtakunta. Vastapaino, Tampere 1996
- Pekonen, Kyösti.** Kansa ja puolueet nyt: Puolueiden toimintaympäristön muutos. Teoksessa S. Borg (toim.) Puolueet 1990-luvulla. Näkökulmia suomalaiseen puoluet toimintaan. Turun yliopisto. Valtio-oppi. Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 53, 7-34.
- Pulliainen, Kyösti ja Laitinen, Viljo.** Toimittajien alkusanat, Santeri Alkio, Maalaispolitiikkaa. Toim. Pulliainen, K., Laitinen, V., Rauma 1975
- Sahlberg, Arja.** Koivu sekä Tähti, Ihminen, yhteiskunta, ihmiskunta Santeri Alkion tuotannossa ja poliittisessä toiminnassa, Tampereen yliopisto, Vammala 1995
- Takala, Jukka-Pekka.** Santeri Alkion yhteiskunnallinen ajattelu, Helsinki 1980
- Tuomari, Paavo.** Santeri Alkion yhteiskunnalliset aatteet, Kokemäki 1971

Tuomari, Paavo. Alkio sanomalehtimiehenä, Teoksessa Heräävä maaseutu VII

Waris, Heikki. Muuttuva suomalainen yhteiskunta. 2.uusittu painos, WSOY, Porvoo 1974.

Painamattomat lähteet.

Aho, Esko. Avauspuhe Keskustan Vaasa-Mustasaaren puoluekokouksessa 5.6.1998

Hokkanen, Kari. Keskusta-aatteen fundamentit – Alkiosta Ahoon. Alustus Keskustan puoluevaltuuskunnassa 19.4.1998.

Joutsenlahti, Antti. Maalaisliiton syntyvaiheet Seinäjoenkokoukseen saakka. Historian tutkielma A-linjan yhteiskunnallista tutkielmaa varten Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa 1963

Laitila, Tuomo. Santeri Alkion kasvatusajatuksia, kasvatustieteen pro gradu –työ, Syksy 1979, Turun yliopisto

Lankia, Eero. Puhe Keskustan Vaasa - Mustasaaren puoluekokouksessa 5.6.1998

Päiviö, Olavi. Maahenkisyys Santeri Alkion kaunokirjallisessa tuotannossa, kotimaisen kirjallisuuden pro gradu, Helsingin yliopisto 1952

Sukselainen V.J. Avauspuhe Maalaisliiton Nivalan puoluekokouksessa 16.6.1956

Rautala, Liisa, Santeri Alkion ”Puukkojunkkarit” ja Artturi Järviluoman ”Pohjalaisia” (Analysointia ja vertailua), Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu, Helsingin yliopisto 1954

Rouhiainen, Raimo. Santeri Alkion suhde uskontoon, laudaturkirjoitus 1958

Sukselainen V. J. Puhe Maalaisliiton Kouvolan puoluekokouksessa 13.6.1964.

Virolainen, Johannes. Puhe Keskustapuolueen Seinäjoen puoluekokouksessa 7.6.1974

Willman, Irma. Muuttuva kyläyhteisö Santeri Alkion teoksissa, Kotimaisen kirjallisuuden laudaturtyö, Helsingin yliopisto 1963

Väyrynen, Esko. Santeri Alkion nuorisoseura-aatteiden uskonnollis-siveelliset perusteet, laudaturtyö, Helsinki 1964

Väyrynen, Paavo. Puhe Keskustan ylimääräisessä puoluekokouksessa Helsingissä 8.10.1999.

Väyrynen, Paavo. Puhe Helsingissä 6.9.1999.